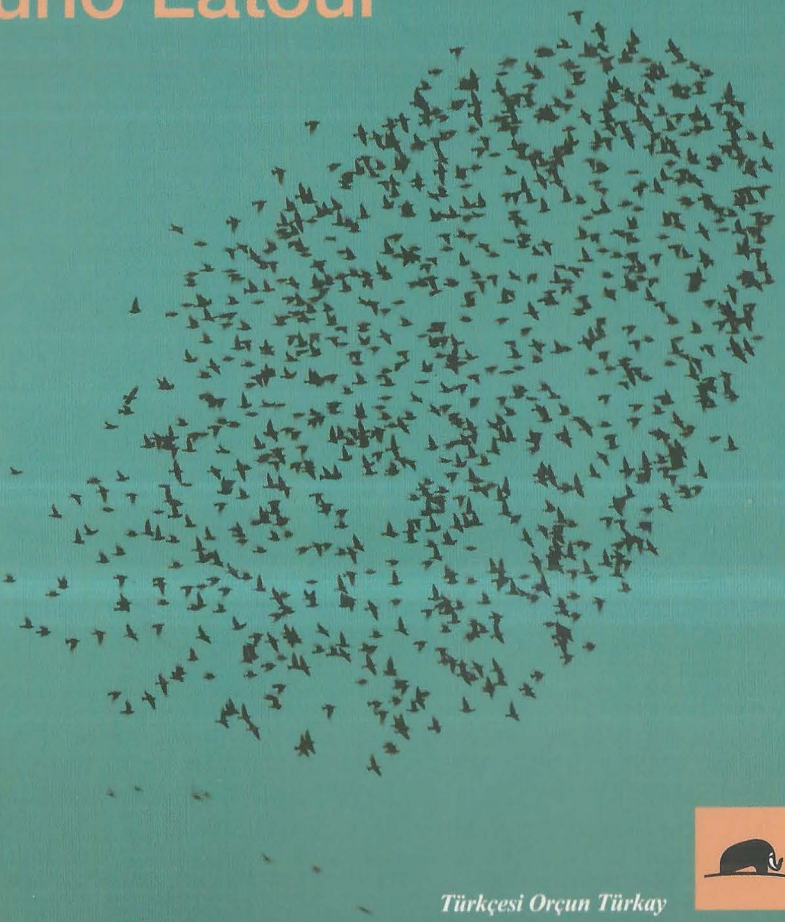
Bruno Latour rota

rota

politikada yönümüzü *nasıl* bulacağız?

Bruno Latour

Türkçesi Orçun Türkay

Sosyoloji, felsefe ve antropoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınan Fransız düşünür Bruno Latour bilim ve teknolojideki bilgi üretim süreçlerini ele alan, bunu yaparken insan-insan olmayan, doğa-kültür ayrımına karşı çıkan Aktör Ağ Teorisi'nin kurucularındandır. Latour 1982-2006 yılları arasında Ecole Nationale Supérieure des Mines'de sosyoloji ve felsefe dersleri verdi. 2017'deki emekliliğine kadar Paris Siyasal Bilimler Akademisi'nde (Science Po) başkan yardımcılığı ve akademisyenlik görevini yürüttü. Sosyal bilimlerin Nobel'i olarak görülen, kazananları arasında Julia Kristeva, Frederic Jameson gibi düşünürlerin yer aldığı Holberg Ödülü'ne layık görüldü (2013). Başıca eserleri arasında *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory* [Toplumsal Olanı Yeniden Kurmak: Aktör Ağ Teorisine Giriş], *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime* [Gaia'yla Yüzleşmek: Yeni İklim Rejimi Üstüne Sekiz Ders], *Biz Hiç Modern Olmadık ve Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts* [Laboratuvar Yaşamı: Bilimsel Olguların İnşası; Steve Woolgar'la birlikte] yer alır.

Kolektif Kitap – 141

Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız?

Özgün Adı:
Où atterrir?
Comment s'orienter en politique

© Editions LA DÉCOUVERTE, 2017
© Kolektif Kitap, 2018

ISBN: 978-605-2205-31-0

Türkçesi: Orçun Türkay, 2018
Yayıma Hazırlayan: Eda Çaça
Son Okuma: Cihan Kara
Sayfa Düzeni: Semih Büyükkurt
Kapak Tasarımı: Deniz Akkol

1. Baskı, Şubat 2019, İstanbul
Sertifika No: 25574

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 215-216
Topkapı, İstanbul - 0212 613 11 12
Sertifika No: 12491

kolektif. kitap, bilişim ve tasarım ltd. şti.

Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Cad. No: 26/5 - Beyoğlu, İstanbul
www.kolektifkitap.com - info@kolektifkitap.com
T: 0212 252 89 30 - F: 0212 243 96 39

Bu kitabın hakları Editions LA DÉCOUVERTE'ten alınmıştır. Yayıncının izni olmaksızın elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve iletilemez. Tüm hakları saklıdır.

Rota

Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız?

BRUNO LATOUR

Türkçesi Orçun Türkay

Yeteri kadar kitap okuduk.
Jared KUSHNER[1]

İçindekiler

I. Bir siyasal kurmaca varsayımı: Eşitsizlik patlamasıyla iklim durumunun inkârı aslında tek bir olaydır. 9

II. ABD'nin iklim anlaşmasından çekilmesi sayesinde, en sonunda nasıl bir savaşın ilan edildiğini açıkça öğrendik. 11

III. Göç sorunu şimdi yeni ve çok sapkın bir evrensellik –toprağından yoksun kalma– sunarak herkesi ilgilendiriyor. 15

IV. Artı-dünyasallaşmayla eksi-dünyasallaşmayı birbirine karıştırmamak gerekir. 20

V. Dünyasallaşmış yönetici sınıflar dayanışmanın getirdiği tüm yüklerden yavaş yavaş kurtulmaya nasıl karar verdi? 25

VI. Ortak dünyadan vazgeçilmesi olgulara bağlı güven duygusunu belli oranda altüst etti. 30

VII. Üçüncü kutbun ortaya çıkışı Yerellikle Küresellik arasındaki klasik modernleşme yönelimini yıktı. 34

VIII. "Trumpizm"in icadı dördüncü bir çekim merkezinin, Toprak-Dışı'nın saptanmasını sağladı. 42

IX. Yerküreselliğin çekim merkezini saptayarak, yeni bir jeopolitik yönelim tanımladık. 47

X. Politik ekoloji neden bahisler düzeyinde bir başarı kazanamadı? 53

XI. Politik ekoloji neden Sağ/Sol karşıtlığından kurtulamadı? 57

XII. Toplumsal mücadelelerle ekolojik mücadeleler arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir? 64

XIII. Toplumsal sınıf mücadelesi bir jeo-toplumsal yer mücadelesine dönüştü. 67

XIV. Bilimlerin tarihine bakış belli bir "doğa" mefhumunun politik konumların donup kalmasına neden olduğunu anlamamızı sağladı. 72

XV. Modern Sol/Sağ karşıtlığına dayalı bakışın ele geçirdiği "doğa"nın büyüsünü ortadan kaldırmalıyız. 78

XVI. Nesnelerden oluşan bir dünyanın direnci faillerden oluşan bir dünyanınkine benzemez. 81

XVII. Kritik Bölge bilimlerinin siyasal işlevleri öteki doğa bilimlerininkilere benzemez. 85

XVIII. Üretim sistemiyle doğurma sistemi arasındaki çelişki büyüyor. 89

XIX. Yaşam alanlarının yeniden tanımlanması – olası şikâyet defterleri modeli. 97

XX. Kişisel Eski Kıta övgüsü. 105

Notlar 116

I.

Bu denemenin tek amacı Donald Trump'ın 11 Kasım 2016'da seçilmesiyle, yorumcuların daha önce saptadığı ama aralarındaki bağlantıyı her zaman kavrayamadığı, dolayısıyla aralarındaki koşutluktan çıkarılabilecek sınırsız politik enerjiyi göremediği üç olayı birbiriyle ilişkilendirmektir.

1990'ların ilk yıllarında, tam olarak Berlin Duvarı'nın yıkılmasının simgelediği "komünizmin yenilgisi"nden sonra, kimilerinin tarihin sona erdiğine inandığı süreç[2] gizliden gizliye başka bir tarihin başlangıcı oldu.

Bu tarihe önce, "küreselleşme" sözcüğüne gitgide aşağılayıcı bir anlam kazandıracak olan "kuralsızlaştırma" adındaki şey damgasını vurdu, ama bu tarih aslında tüm dünyada insanı şaşkına çeviren bir eşitsizlik patlamasının başlangıcına işaret ediyordu. Son olarak, sözkonusu dönemde bunlar kadar vurgulanmasa da iklim değişikliği kasıtlı olarak inkâr edilmeye başladı. ("İklim" burada çok genel anlamda, insanların içinde yaşadıkları maddi koşullarla ilişkilerini tanımlayacak şekilde kullanılıyor.)

Bu deneme sözkonusu üç olayı aynı tarihsel durumun belirtileri olarak göstermeyi amaçlıyor: Duruma bakıldığında, (bugün anlaşılması son derece güç bir biçimde "seçkinler" olarak adlandırılan) yönetici sınıfların büyük bölümü yerkürede kendilerine ve geriye kalan insanlara yetecek kadar yerin kalmadığını düşünmeye başlamış görünüyor.

Bunun sonucunda, artık tarih "tüm insanlar"ın eşit oranda refah içinde yaşayabileceği ortak bir ufka doğru ilerlemeyi sürdürecekmiş gibi davranmanın gereksiz olduğuna karar verdiler. Yönetici sınıflar 1980'li yıllardan beri, yönetmektense dünyanın dışında kendilerine sığınak bulmak istediler. Donald Trump'ın da simgelerinden biri olduğu bu kaçışın sonuçlarını yaşıyoruz. Paylaşılacak *ortak bir dünya*'nın yokluğu olan biteni akıl almaz boyutlara taşıdı.

İklim sorununa ve bu sorunun inkârına odaklanmadığımız sürece, son elli yıldır karşılaştığımız politik konumların anlaşılmayacağı varsayılabilir. Bir Yeni İklim Rejimi'ne[3] girdiğimizi düşünmezsek, ne yaşanan eşitsizlik patlamasını, ne kuralsızlaştırmanın yaygınlaşmasını, ne dünyasallaşma eleştirisini ne de özellikle –adına çok yanlış bir biçimde "popülizmin yükselişi" denilen– ulus-devletin telaşla eski koruyuculuğuna dönme arzusunu anlayabiliriz.

Ortak yön duygusunun yitirilmesine karşı koymak için bir *rota belirlememiz* gerekecek. *Yönümüzü nasıl bulacağımızı* bilmek de bundan önemli. Dolayısıyla yalnızca kamusal yaşamdaki *duygulanımları* değil, *bahisleri* de baştan belirleyen bu yeni manzaranın dayattığı konumların bir anlamda haritasını çizmeliyiz.

Bu denemedeki kasten konudan konuya atlayarak yazılmış düşünceler kimi politik duyarlıkların yeni nesnelere yönlendirilip yönlendirilemeyeceğini araştırıyor.

Siyasal bilimler konusunda bir otorite olmayan yazar, okurlara bu varsayıma direnip daha iyilerini arama fırsatı sunuyor yalnızca.

II.

Donald Trump'ı 1 Haziran 2017'de, Paris iklim anlaşmasından çekilmeye iterek bu sorunları büyük ölçüde aydınlığa kavuşturan destekçilerine teşekkür etmek gerek.

Milyonlarca çevrecinin mücadelesi, binlerce biliminsanının uyarısı, yüzlerce sanayicinin çabasıyla elde edilememiş, hatta Papa Franciscus'un bile dikkatleri üzerine çekemediği[1] şeyi Trump başardı: Artık iklim sorununun tüm *jeopolitik* bahislerin merkezinde olduğunu, adaletsizlik ve eşitsizlik sorununa doğrudan bağlı olduğunu herkes biliyor.[2]

Sonuçta Trump anlaşmadan çekilerek, bir dünya savaşı olmasa da harekât alanının tanımıyla ilgili bir savaş ilan etti açıkça: "Biz Amerikalılar sizinle aynı dünyaya ait değiliz. Sizinki tehlike altında olabilir, bizimki olmayacak!"

Baba Bush'un 1992'de Rio'da "*Our way of life is not negotiable*"* diyerek önceden haber verdiği politik, çok geçmeden askeri, her şekilde varoluşsal sonuçlar böylece ortaya çıkmış oldu. En azından artık her şey çok açık: O zamana dek adına "Batı" denilen şey bir dünya idealini paylaşmıyor artık.

İlk tarihsel olay: Brexit. Denizde ya da karada sonsuz pazar uzamını yaratan ülke, Avrupa Birliği'ni durmaksızın yalnızca geniş bir mağaza olmaya iten ülke birkaç bin sığınmacının akını karşısında, birdenbire dünyasallaşma oyununu oynamamaya karar verdi. Çok uzun zaman önce yok olup gitmiş bir impara-

* (İng.) Yaşam tarzımız pazarlık konusu yapılamaz. –çn

torluğun ardına düşüp, Avrupa'dan kopmaya çalışıyor (gitgide içinden çıkılmaz bir hale bürünen güçlükler yaşamak pahasına).

İkinci tarihsel olay: Trump'ın seçilmesi. Dünyaya o kendine özgü dünyasallaşmasını hem de nasıl şiddetle dayatan ülke; o topraklarda ilk yaşayanları ortadan kaldırarak kendini göçle tanımlamış bir ülke kendisini bir kaleye kapatacağına, sığınmacıların geçişine izin vermeyeceğine, bir yandan her yere aynı aşırı hoyratlıkla müdahale ederken, kendi toprakları dışındaki hiçbir davaya bir daha yardım etmeyeceğine söz veren adamın ellerine bıraktı yazgısını.

Bir zamanlar sınırların sistemli biçimde yıkılmasını öğütleyen ülkelerin şimdi birden sınırlara düşkün olması zaten belli bir dünyasallaşma anlayışının sona erdiğine işaret ediyor. Eski "özgür dünya"nın en büyük ülkelerinden ikisi ötekilere şöyle diyor: "Tarihimizin sizinkiyle herhangi bir ortak noktası olmayacak; cehenneme kadar yolunuz var!"

Üçüncü tarihsel olay: göçlerin yeniden başlaması, genişlemesi, yoğunlaşması. Her ülkenin dünyasallaşmanın çeşitli tehlikelerini duyumsadığı bir süreçte, birçokları gerek savaşlar, gerek ekonomik kalkınmanın sekteye uğraması, gerek iklim değişikliği yüzünden kendilerine ve çocuklarına yaşayabilecekleri bir yurt arayan milyonlarca insanı –kimilerine göre on milyonlarca![3]– topraklarında ağırlamak için örgütlenmek durumunda kaldı.

Bu sorunun eskilere dayandığını mı söylüyoruz? Hayır, çünkü bu üç olay aslında yalnızca tek bir dönüşümün farklı yüzlerini yansıtıyor: *Toprak mefhumunun yapısı değişiyor.* Dünyasallaşmanın düşlediği toprak suyunu çekiyor. Adına edeplice "göç krizi" denilen şeyin yeniliği de bütünüyle bundan kaynaklanıyor.

Kaygının derin olmasının nedeni hepimizin ayakları altındaki toprağın suyunu çektiğini duyumsamaya başlaması.

Yeniden keşfedilmesi ve yeniden ele geçirilmesi gereken yurtlara doğru hep birlikte göç halinde olduğumuzu belli belirsiz fark ediyoruz.

Bu da saydığımız olaylar arasında en önemlisi olan, ama üstünde daha az tartışılmış dördüncü bir tarihsel olaydan ileri geliyor: 12 Aralık 2015, iklim anlaşmasının imzalanması, COP21 adlı konferansın sonu.

Onun gerçek etkisini anlamak için bakmamız gereken şey temsilcilerin verdiği karar değil; anlaşmanın uygulanıp uygulanmaması bile değil (inkârcılar içini boşaltmak için ellerinden geleni artlarına koymayacaktır); asıl önemli olan, o gün anlaşmayı imzalayan tüm ülkelerin, bir yandan pek olası görünmeyen anlaşmanın başarısını alkışlarken, öte yandan karşılıklı modernleşme planlarındaki öngörülere göre ilerlemeleri durumunda, gelişim umutlarına uyabilecek bir gezegenin var olmayacağını fark etmeleridir.[4] Onlara bir sürü gezegen gerekirken ellerinde bir tane vardır.

Kaldı ki, tüm ülkelerin yönelmek isteyeceği, küreselleşme Küresinin evi olabilecek bir gezegen, yerküre, toprak, yurt yoksa, o zaman söyledikleri gibi kimsenin "evi" güvenli değildir.

Dolayısıyla hepimizin karşı karşıya kaldığı soru şu: "Kaçıp gitme hayallerimizi sürdürecek miyiz, yoksa yollara düşüp hem kendimiz hem de çocuklarımız için yaşanabilecek bir yurt mu arayacağız?"

Ya sorunun varlığını inkâr ediyor ya da *bir rota belirlemeye çalışıyoruz*. Sağcı ya da solcu olmamızdan çok hepimizi bölen şey bu artık.

Bu aynı zamanda zengin ülkelerin *eski sakinleri* için olduğu kadar aynı ülkelerin *gelecekteki sakinleri* için de geçerli. Çünkü eskiler dünyasallaşmaya uygun bir gezegen olmadığını ve yaşam biçimlerini bütünüyle değiştirmeleri gerektiğini anlıyorlar;

yeniler de yerle bir olmuş eski topraklarından ayrılıp yaşam biçimlerini bütünüyle değiştirmeyi öğrenmek zorundalar.

Başka bir deyişle, göç krizi genele yayıldı.

Ülkelerinden ayrılmak için çok büyük trajediler yaşamak pahasına sınırları geçmek zorunda kalan dışarıdan *gelen* göçmenlere bundan böyle, yerlerinde kalsalar da ülkelerinin onları terk etmesi*nin acısını çeken içerideki* göçmenleri eklemek gerekiyor. Göç krizi üstüne düşünmeyi bunca güç kılan şey, onunla ilgili herkesin öyle ya da böyle içler acısı ölçekte aynı duyguyla sınanması: Herkes *toprağından yoksun kalma* duygusuyla sınanıyor.

Durumun ivediliğine karşı sergilenen görece kayıtsızlığı ve hiçbir şey yapmadan "sonunda her şeyin yoluna gireceğini" umarken, hepimizin neden iklim-*dingincisi* olduğumuzu açıklayan şey de bu sınanma hali. Gezegenin durumuyla ilgili her gün kulağımıza gelen haberlerin akli durumumuza nasıl etki ettiğini sorgulamadan edemiyor insan. Buna ne yanıt vereceğimizi bilmemenin yarattığı kaygı hepimizi içten içe kemirmiyor mu?

Bu hem kişisel hem de ortak tasa Trump'ın aslında ancak çok sıradan bir televizyon dizisinin senaryosunda olabilecek biçimde seçilmesini bunca önemli kılıyor.

ABD'nin önünde iki çözüm vardı: Ya büyük bir değişim geçirip, kendisine düşen büyük sorumluluğu üstlenerek sonunda gerçekçi olacak, "özgür dünya"yı uçurumdan çıkaracaktı ya da inkârı yeğleyecekti. Trump'ın arkasına saklananlar ayaklarının yere basmasını geciktirmek için öteki ülkeleri –belki de bir daha kurtulamayacakları– uçuruma sürükleyerek ABD'nin birkaç yıl daha rüyasını devam ettirmesine karar verdiler.

III.

Bugüne kadar bu sorun, gezegeni "modernleştirmeye" karar veren halklar için geçerli değildi. Yalnızca, üstelik nasıl acı verecek şekilde, dört yüzyıldır "büyük keşifler"in, imparatorlukların, modernleşmenin, gelişimin, son olarak da küreselleşmenin etkileriyle karşı karşıya kalan halklar için geçerliydi. Onlar toprağından yoksun kalmanın ne demek olduğunu çok iyi biliyor. Hatta toprağından kovulmanın ne demek olduğunu da çok iyi biliyorlar. Zamanla fetihler, kırımlar, topraklarına el konması karşısında yaşamlarını nasıl sürdürecekleri konusunda birer uzmana dönüştüler.

Bir zamanların modernleştirici halkları açısından büyük yenilik, bu sorunun başkaları için olduğu kadar artık onlar için de geçerli olması. Belki başkaları kadar kanlı, sert, çarpıcı biçimde yaşamıyorlar bu süreci, ama şimdiye dek bir toprağı olan insanların yurtlarını ellerinden almak için son derece şiddetli bir saldırı sözkonusu – büyük çoğunlukla da bunun nedeni o toprakları fetih savaşları sırasında daha önce başkalarından almış olmaları.

İşte bu da iki yitim duygusu arasında bir benzerlik varmış gibi, "sömürgecilik sonrası" ifadesine beklenmedik bir anlam kazandırdı: "Yurdunuzdan mı oldunuz? Onu elinizden biz mi aldık? Ama bilin ki, şimdi biz de onu yitirmek üzereyiz..." Dolayısıyla tuhaf bir biçimde, aralarında yersiz kaçacak bir kardeşlik duygusu bulunmadığı için, klasik çatışmayı başka bir bağlama

kaydıran yeni bir bağ oluştu: "Nasıl direnip göğüs gerebildiniz? Sizden bunu öğrenmemiz gerek.[1]" Bu soruları öncelikle şu ironik yanıt izledi sessizce: "*Welcome to the club*!*"

Başka bir deyişle, çağdaş politikanın her yerine nüfuz eden kontrol kaybı, neredeyse panik duygusu, toprağın aynı anda bütün dünyanın ayaklarının altında çökmesinden kaynaklanıyor, hani insanlar alışkanlıklarının ve mülklerinin dört bir yandan saldırıya uğradığını duyumsuyormuş gibi.

Sizden doğayı korumanız istendiğinde başka –sıkıntıdan esniyorsunuz–, yurdunuzu korumanız istendiğinde başka – anında harekete geçiyorsunuz– duyguların devreye girdiğini fark ettiniz mi?

Doğa yurda dönüşürse artık "ekolojik kriz"den, "çevre sorunları"ndan; bulunacak, zarar verilmeyecek, korunacak bir "biyosfer" sorunundan söz etmek çok da anlamlı gelmez. Bu çok daha dirimsel, varoluşsal, aynı zamanda çok daha anlaşılır bir şeydir, çünkü çok daha dolaysızdır. Ayağınızın altındaki halı çekilirse, anında zeminle ilgilenmeniz gerekeceğini anlarsınız...

Bu bir bağlılığın, elimizden alınmaya çalışılan bir yaşam biçiminin, ayaklarımızın altında çöken toprağın, mülkiyetin yarattığı bir sorundur ve bu kaygı bütün dünyanın içini kemirmektedir; gerek eski sömürgecileri, gerekse eski sömürgeleri. Hayır! Bu duruma eski sömürgeler kadar alışık olmayan eski sömürgecilerin paniği daha büyük. Kesin olan şey şu ki, herkes evrensel anlamda paylaşılacak bir uzamın, içinde yaşanabilir bir toprağın eksikliğiyle karşı karşıya.

Peki bu paniğin kaynağı ne? Fetihler, sonra sömürgeleştirme, son olarak da "gelişim" çağı sırasında topraklarından yoksun kalan insanların duyumsadığı o derin adaletsizlik duygusu: Başka bir yerden gelen bir güç sizi yurdunuzdan ediyor, sizse

* (İng.) Aramıza hoş geldiniz. –çn

ona karşı hiçbir şey yapamıyorsunuz. Dünyasallaşma buysa, geriye dönük olarak bakıldığında, neden ona direnmenin her zaman tek çözüm olduğu, neden sömürgeleştirilen halkların kendilerini savunmakta her zaman haklı olduğu anlaşılır.

Bugün evrensel insanlık durumunu böyle duyumsayabiliriz. Doğrusu, sözkonusu olan bütünüyle sapkın bir evrensellik (*a wicked universality*) olsa da elimizdeki bu; bir önceki, yani küreselleşmenin evrensellik anlayışı ufukta uzaklaşıyormuş gibi görünüyor. Yeni evrensellik, zeminin çökmekte olduğunu duyumsamaktır.

Uzama sahip çıkmak için aramızda anlaşmamıza ve gelecekteki savaşları önleyebilmemize yetmez mi peki? Büyük olasılıkla hayır, ama önümüzdeki tek çıkış yolu bu: Nerede yaşayabileceğimizi ve orayı kiminle paylaşacağımızı ortaklaşa keşfetmemiz gerekiyor.

Öteki seçenekse, hiçbir şey olmamış gibi davranmak ve bir duvarın arkasında korunarak, yakında dokuz on milyar insanın yararlanamayacağını bildiğimiz *American way of life*"ın gündüz rüyasını sürdürmek.

Göçler, eşitsizlik patlaması ve Yeni İklim Rejimi'nin yarattığı tehdit aynıdır. Yurttaşlarımızın çoğu yerkürenin başına gelenleri önemsemiyor ya da inkâr ediyor, ama göçmen sorununun düşledikleri sağlam kimliği tehlikeye attığını çok iyi kavradılar.

Şimdilik "popülist" olarak nitelenen partilerin kışkırtması, işlemesi sonucunda ekolojik değişimin tek bir boyutunu kavrıyorlar: Değişim onların istemediği insanların sınırlardan geçmesine neden oluyor; buna da şöyle yanıt veriyorlar: "Sapasağlam sınırlar kuralım, böylece işgalden kurtuluruz!"

Ama bu aslında onların henüz tam anlamadığı aynı değişimin bir başka boyutu: Yeni İklim Rejimi uzun süredir tüm

* (İng.) Amerikan yaşam biçimi. –çn

sınırları ortadan kaldırıyor, dolayısıyla dört bir yanımız açık. Bu işgalcilere karşı duvar örme olanağımız da yok.

Aidiyetlerimizi korumak istiyorsak, adlarına iklim, erozyon, çevre kirliliği, kaynakların tükenmesi, yaşam alanlarının yıkımı denilen, biçimden, ulustan yoksun bu göçlerin de *ne olduğunu saptamamız* gerekiyor. Sınırları sığınmacı insanlara mühürleseniz bile, ötekilerin geçişine engel olamayacaksınız.

"İyi de o zaman kimse artık kendini evinde hissedemeyecek mi?"

Aslına bakacak olursanız, hayır. Ne devletlerin egemenliği ne de sınırların sağlamlığı politikanın yerine geçemez artık.

"Ama her yer açık olursa, dışarıda, korunmasız, dört bir yana savrularak, herkesin arasına karışarak yaşamak, her türlü güvenceden yoksun, her şey için savaşmak, durmaksızın yer değiştirmek, kimlik duygusunu, her türlü konforu yitirmek gerekmez mi? Kim böyle yaşayabilir?"

Doğrusu, hiç kimse. Ne bir kuş, ne bir hücre, ne bir göçmen ne de bir kapitalist. Diogenes'in bile payına bir fıçı, göçebenin payına çadırı, sığınmacının payına sığındığı ülke düşer.

Enginlere açılmayı, "risk almayı", korunmadan bütünüyle vazgeçmeyi öğütleyip, herkes için modernleşmenin sonsuz ufkuna işaret etmeyi sürdürenlere asla inanmayın; kuzu postuna bürünmüş bu insanlar ancak kendi rahatları güvence altındaysa risk alır. Ağızlarından çıkanı dinlemek yerine, arkalarında ne var ona bakın: Orada onlara varoluşun tüm tehlikelerine karşı güven veren, özenle katlanmış, yaldızlı paraşütü göreceksiniz.

En temel hak insanın kendini güvende ve koruma altında hissetmesidir, özellikle de eski koruma yöntemlerinin yok olmakta olduğu bir süreçte.

Tarihin keşfetmemiz gereken yönü budur: Sınırları, kabukları, korunma araçlarını yeniden nasıl kuracağız? Hem dünya-

sallaşmanın sonuyla göçün yoğunluğunu hem de iklim değişikliğiyle karşı karşıya kalan devletlerin egemenliğinin sınırlarını göz önüne alarak nasıl bir dayanak bulabiliriz?

Her şeyden önce, kurtuluşu yalnızca –sürekli baştan yaratılan– ulusal ya da etnik kimliğin anımsanmasında görenlere nasıl güven aşılarız? Dahası, kalıcı bir toprak arayışındaki milyonlarca yabancıya eşlik etmek gibi korkunç zorlu bir görev çerçevesinde nasıl ortak bir yaşam kurabiliriz?

Politik sorun, yollara düşmek zorunda kalan tüm insanları bir yandan kimliklerin ve sağlam sınırların düzmece koruyuculuğundan vazgeçirip, bir yandan da onlara güven vermek ve barınak bulmakla ilgili.

Peki ama nasıl güven vereceğiz onlara? Tüm göçmenlerin anında kökene, yerli ırka, sağlam sınırlara ve genel güvenceye dayalı bir kimliğe yaslanmaksızın korunduklarını hissetmelerini nasıl sağlayacağız?

Güven verebilmek için, modernleşme deneyiminin çelişkili kıldığı, birbirini tamamlayan iki hareketi başarmak gerekiyor: Bunlardan biri *bir toprağa bağlanmak*, ötekiyse *dünyasallaşmak*. Şimdiye dek, böyle bir manevranın olanaksız olduğu düşünüldü: İkisi arasında seçim yapılması gerektiği söyleniyordu. Şimdi tarih belki de bu görünüşteki çelişkiyi sona erdirmek üzere.

IV.

Özünde, dünyasallaşmanın yıkıcı etkileri derken ne demek istiyoruz? Hani bütün kötülüklerin kaynağı oymuş, söylendiği gibi, "seçkinler"in aşırılıkları karşısında "gözleri açılan" "halklar"ın son bir "bilinçlenme" çabasıyla birden "başkaldırdığı" şey oymuş gibi.

Şimdi kullandığımız sözcüklere dikkat edelim. Küreselleştirmede çok küresel zırva vardır kuşkusuz, ama "küre" sözcüğü de var: Belki onu korusak iyi olur. Dünyasallaştırmada da güzelim "dünya" sözcüğü var: Onu inkâr etmek zorunda kalmamız çok üzücü olurdu.

Elli yıldır, adına "küreselleşme" ya da "dünyasallaşma" dediğimiz şey aslında kasıtlı olarak birbirine karıştırılan *iki karşıt olayı* tanımlıyor.

Yerel bir bakış açısından küresel ya da dünyasal bir bakış açısına geçmek bakış açılarının çoğalması, daha fazla çeşitliliğin saptanması, daha çok varlığın, kültürün, olayın, organizmanın ve insanın göz önüne alınması demek olmalı.

Oysa bugün, görünüşe göre, dünyasallaştırmak böyle bir artışın tam tersi olarak anlaşılıyor. Başka bir deyişle, birkaç kişinin önerdiği, çok küçük bir azınlığın çıkarını temsil eden, birkaç ölçüm aracıyla, birkaç standartla ve formülle sınırlı, bütünüyle taşralı *tek bir bakış* herkese dayatılıyor, her yere yayılıyor. İnsanların artık kendilerini dünyasallaşmaya adamaları mı, yoksa onunla mücadele etmeleri mi gerektiğini bilmemeleri şaşırtıcı değil.

Sözkonusu olan, "taşraya özgü" ya da "kapalı" her türlü bakışı yeni değişkelerle karmaşıklaştırmak için bakış açılarını çoğaltmak olsa, uğruna mücadele etmeye değecek bir şey olurdu. Ama amaçlanan yaşam ve dünyanın seyri, malların değeri ve Küre'nin tanımları konularındaki seçeneklerin sayısını *azaltmaksa*, böylesi bir basitleştirmeye karşı olanca gücümüzle direnmemiz gerektiği ortada.

Sonuçta, dünyasallaştıkça bakış açımızın sınırlı olduğu izlenimi güçleniyor sanki! Hepimiz küçük toprak parçalarımızdan çıkmaya hazır olsak da bu kuşkusuz yalnızca daha uzaktaki başka bir toprak parçasının dar görüşünün bize dayatılmasına tanık olmak için değil.

Dolayısıyla *artı*-dünyasallaşmayla *eksi*-dünyasallaşmayı birbirinden ayıralım.

Her türlü rota belirleme tasarısını zorlaştıracak şey, bu kaçınılmaz dünyasallaşma tanımının "gericilik" kavramını doğuracak olmasıdır.

Eksi-dünyasallaşma savunucuları onun gelişimine direnenleri uzun süredir eski kafalı olmakla, çağın gerisinde kalmakla, yalnızca küçük yörelerini düşünmekle, küçük evlerine kapanıp her türlü tehlikeden korunmak istemekle suçluyor! (Ah! *milleriyle* uçtukları her yerde güvende olanların salık verdiği şu enginlere düşkünlük yok mu...)

Küreselleştiriciler bu dikkafalı halkı harekete geçirmek için onların altına modernleşmenin büyük kaldıracını yerleştirdi. İki yüzyıldır, zamanın oku bir yanda ileri doğru gidenleri – modernleştiriciler, ilericiler–, öte yanda da geride kalanları tanımlamayı olanaklı kılıyor.

"Modernleşin!" diye atılan savaş çığlığının tek anlamı şu: Dünyasallaşmaya karşı sergilenecek her türlü direnç anında gayrimeşru sayılacak. Geride kalmak isteyenlerle pazarlık

yapmak zorunda değiliz. Geri döndürülemez modernleşme cephesinin öbür yanına sığınanlar baştan dışlanacak.[1] Onlar yenik düşmekle kalmıyor, aynı zamanda mantıksız davranıyorlar. *Vae victis*!*

Bu tür bir modernleşme çağrısı, tersine, yerellik düşkünlüğünü, toprağa bağlılığı, geleneklere aidiyetin korunmasını, toprağa özeni tanımlayacaktır. Artık birtakım meşru duygular olarak değil de, "eski kafalı" ve "gerici" konumlara duyulan özlemin ifadesi olarak görülecektir.

Dünyasallaşma çağrısı öyle farklı anlamlara çekilebilir ki, yerellikten beklenebilecek şeyleri de muğlaklaştırabilir. Bu nedenle, modernleşmenin başlangıcından beri, herhangi bir toprağa bağlılık gericilikle yaftalanmıştır.

Dünyasallaşmayı hedeflemenin ve Küre'deki çeşitlilikleri saptamanın birbirinden bütünüyle farklı iki biçimi olduğu gibi, yerelliğe bağlılığı tanımlamanın da yine birbirine karşıt iki farklı biçimi vardır.

İşte (gerek artı-, gerek eksi-) dünyasallaşmalardan onca yararlanmış seçkinler, kendi taşralarına, geleneklerine, yurtlarına ya da kimliklerine bağlı kalmak, korunmak, güven içinde, kaygıları giderilmiş biçimde yaşamak isteyenleri böyle korkutan şeyi anlamakta güçlük çekerler. Bu yüzden de onları "popülizm"in çağrısına boyun eğmekle suçlarlar.

Modernleşmeyi reddetmek belki bir korku refleksinden, ihtiras eksikliğinden, doğuştan gelen bir tembellikten kaynaklanıyordur, olabilir, ama Karl Polanyi'nin de çok iyi fark ettiği gibi, toplum saldırılara karşı kendini savunmakta her zaman haklıdır.[2] Modernleşmeyi reddetmek aynı zamanda insanın kendi taşrasını daha da dar, özellikle son derece uzak, dolayısıyla yerel çıkarlara çok daha ilgisiz bir başka taşrayla –Wall

* (Lat.) Yazık yenilenlere. –çn

Street, Pekin ya da Brüksel– değiştirmeyi reddederek *yiğitçe direnmesi* demektir.

Eksi-dünyasallaşmanın hâlâ heyecanlandırdığı kişilere bir toprağa, bir yere, bir yurda, bir topluluğa, bir uzama, bir ortama, bir yaşam biçimine, bir mesleğe, bir beceriye aidiyeti korumanın, sürdürmenin, sağlamlaştırmanın olağan, doğru, vazgeçilmez olduğu anlatılabilir mi? Tam da daha çok fark, daha çok bakış açısı saptayabilmeyi sürdürebilmek, özellikle ilk iş olarak bakış açılarının sayısını azaltmamak için.

Evet, "gericiler" dünyasallaşma konusunda yanılıyor, ama "ilericiler" de kesinlikle "gericiler"in gelenek ve göreneklerine neden bağlı kaldığı konusunda yanılıyor.

Dolayısıyla eksi-dünyasallaşmayla artı-dünyasallaşmayı birbirinden ayırmamız gerektiği gibi, *eksi*-yerelliği de *artı*-yerellikten ayıralım. Sonuçta önemli olan tek şey dünyasallaşmadan yana ya da ona karşı, yerellikten yana ya da ona karşı olmanız değil, dünyaya aidiyet konusunda azami seçeneği saptamayı, korumayı, el üstünde tutmayı başarıp başaramadığınızı kavramaktır.

Kılı kırk yardığımız, eski bir kan ve toprak (*Blut und Boden*) ideolojisini gizleyebilmek için yapay ayrımlar ileri sürdüğümüz söylenebilir.

Böyle bir itiraz o büyük modernleşme tasarısını tehlikeye atan kitlesel olayı unutmak demektir: Her şekilde sözkonusu tasarı olanaksızlaşmıştır, çünkü onun ilerleme, serbestleşme ve gelişme idealini içerebilecek büyüklükte bir Yerküre yoktur.[3] Sonuç olarak, tüm aidiyetler (küreye, dünyaya, taşralara, yörelere, dünya pazarına, toprağa ya da geleneklere) bir dönüşüm sürecindedir.

Tam anlamıyla bir boyut, ölçek ve yerleşim sorunu olan şeyle yüzleşmemiz gerekiyor: Gezegen küreselleşmenin küresi

için çok dar ve *kısıtlı*; herhangi bir yerelliğin dar ve kısıtlı sınırları içinde duramayacak kadar da büyük, koskocaman, etkin, karmaşık. Hepimizi aşan iki şey var: biri aşırı büyüklük, biri aşırı küçüklük.

Bu durumda, kimse şu soruya yanıt veremiyor: Yaşayabileceğimiz bir toprağı nasıl bulacağız? Ne (gerek -artı, gerek -eksi) dünyasallaşma savunucuları ne de (gerek -artı, gerek -eksi) yerellik savunucuları bunu yanıtlayabiliyor. Nereye gideceğimizi de, nasıl yaşayacağımızı da, kimlerle birlikte yaşayacağımızı da bilmiyoruz. Bir yer bulmak için ne yapmalıyız? Yönümüzü nasıl bulacağız?

V.

Dünyasallaşma idealinin işaretinin bu kadar hızlı değişmesi için bir şeyin, gerçekten korkunç bir olayın gerçekleşmesi gerekti. Bunun ne olduğunu saptayabilmek için girişte ileri sürdüğümüz siyasal bilim –daha doğrusu siyasal kurmaca– varsayımını açmamız yerinde olacak.

1980'li yıllardan başlayarak, Yerküre'yle insanlar arasındaki o zamana dek dengeli ilişkinin bozulmak üzere olduğunu gitgide daha çok insanın –eylemciler, biliminsanları, sanatçılar, ekonomistler, entelektüeller, siyasal partiler– kavradığını varsaymak gerekiyor.[1] Birtakım güçlüklere karşın, bu öncü kesim işlerin değişeceğini, Yerküre'nin de sonunda direnmeye başlayacağını gösteren kanıtlar toplamayı başardı.

Daha önce, herkes sınır sorununun ister istemez yaşanacağını biliyordu bilmesine ama verilen ortak karar, en azından Modernlerinki, çok tuhaf bir disinhibisyon hamlesiyle onu geri adım atmaksızın yok saymak olmuştu.[2] Kara habercilere kulak asmadan toprağa el koymaya, topraktan yararlanmaya, onu kötüye kullanmaya devam edilebilirdi, ne de olsa pek sesini çıkarmıyordu!

Buna karşın, yavaş yavaş özel mülkiyetin, gaspedilen arazinin, sömürülen bölgelerin toprağının *altında*, *başka bir toprak*, başka bir yerküre, başka bir yurt hareket etmeye, titremeye, kabarmaya başladı. Bir tür deprem sayılabilirdi bu, o öncü insanlara şöyle dedirtiyordu: "Dikkat edin, artık hiçbir şey

eskisi gibi olmayacak; Yerküre'nin geri dönüşü, şimdiye dek uysal olan güçlerin tersine dönüşü size pahalıya patlayacak."

İşte siyasal kurmaca varsayımı da bu noktada devreye giriyor: Bu varsayıma göre, belki öncüler denli bilgili olmayan, ama büyük olanakları, büyük çıkarları olan ve özellikle engin servetlerinin güvenliğine, refahlarının sürekliliğine aşırı önem veren başka seçkinler bu tehdidi, bu uyarıyı adamakıllı kavradı.

Sözkonusu seçkinlerin uyarının doğru olduğunu kesinkes anladığını varsaymak gerek. Ama bu aşikâr, yıllar geçtikçe su götürmez bir hale bürünen gerçeklikten, Yerküre'nin kendine dönüşünün bedelini ödeyecekleri, üstelik pahalıya ödeyecekleri sonucunu çıkarmadılar. Uyarıyı saptayabilecek kadar bilgili olsalar da sonucunu herkesle paylaşacak kadar bilgili değillerdi.

Tam tersine, bundan çıkardıkları iki sonuç, bugün Kral Übü'yü* Beyaz Saray'a taşıdı: "Öncelikle, evet, bu dönüş pahalıya mal olacak ama bedeli *başkaları ödeyecek*, biz değil; ikinci olarak da Yeni İklim Rejimi'nin gitgide tartışılmaz bir hale bürünen gerçekliğini *yok sayacağız*."

Bu iki karar, adına 1980'li yıllardan başlayarak "kuralsızlaştırma" ya da "refah devletinin çöküşü", 2000'li yıllardan sonra "iklim inkârcılığı"[3] denilen şeylerle eşitsizliklerin, özellikle son kırk yıldır akıl almaz biçimde artışını[4] birbirine bağlamamızı sağlayabilir.

Bu varsayım doğruysa, tüm bunlar aynı olayın parçasıdır: Seçkinler gelecekte herkes için bir yaşam olmayacağına öyle inanmışlardır ki, dayanışmanın getirdiği tüm yüklerden olabildiğince çabuk kurtulmaya (bu kuralsızlaştırmadır), işin içinden sıyrılabilecek küçücük kesime bir tür yaldızlı bir kale kurulması gerektiğine (bu eşitsizliklerin patlamasına neden

* Alfred Jarry'nin grotesk tiyatro oyunundaki karakter. Trump'a gönderme. –yhn

olmuştur), ortak dünyanın dışına kaçıştaki iğrenç bencilliği gizlemek amacıyla da bu çılgınca kaçışın altında yatan tehdidi kesinlikle reddetmek gerektiğine (bu da iklim değişikliğinin inkârıdır) karar vermişlerdir.

Basmakalıp *Titanic* metaforunu yinelersek: Yönetici sınıflar geminin kesinkes batacağını anlar, cankurtaran sandallarına el koyar, gemi iyice yan yatıp da öteki sınıflar durumu anlamadan önce gecenin karanlığında sıvışabilmek için orkestradan uzunca bir süre ninniler çalmasını isterler.[5]

Hiç de metafora başvurmadan aydınlatıcı bir olay isterseniz: ExxonMobil şirketi, 1990'lı yılların başlarında, iklim değişikliği üstüne olağanüstü bilimsel makaleler yayımladıktan sonra, hem çılgın petrol çıkarma çalışmalarına hem de tehdidin var olmadığını kanıtlamak için yürütülen yine çılgın kampanyaya bile bile büyük yatırımlar yapmıştır.[6]

Bu insanlar –bilmesinlerci seçkinler olarak adlandırılması gerekenler– canlarının istediği gibi yaşamayı sürdürmek istiyorlarsa, artık *rüyalarında bile olsa, yerküreyi* dünyanın geri kalanıyla paylaşıyormuş gibi yapmamaları gerektiğini anladılar.

Bu varsayım artı-dünyasallaşmanın nasıl eksi-dünyasallaşmaya dönüştüğünü açıklayabilir.

1990'lı yıllara dek (yararlanma koşuluyla) modernleşmenin ufku ilerleme, serbestleşme, zenginlik, rahatlık, hatta lüks, özellikle akılcılık mefhumlarıyla bağdaştırılabiliyorken, eşitsizlik patlaması, dayanışmanın bırakılması onu yavaş yavaş yalnızca bir avuç insanın yararına birdenbire ortaya çıkmış keyfi kararınkiyle bağdaştırmıştır. Dünyaların en iyisi en kötüsüne dönüşmüştür.

Artık aklı başına gelen alt sınıflar küpeşteden sandalların gittikçe uzaklaştığını görür. Orkestra *Nearer, My God, To*

Thee'yi çalmayı sürdürür ama müzik artık öfke çığlıklarını bastırmaya yetmez...

Bu yüzüstü bırakmaya, bu ihanete karşı tepki olarak sergilenen güvensizliği ve anlayışsızlığı kavramak istiyorsak, gerçekten de öfkeden söz etmeliyiz.

Seçkinler 1980'li ya da 1990'lı yıllardan sonra eğlencenin bittiğini ve kitlelerle –özellikle evlerinden kovuldukları için yakında tüm gezegende ilerlemeye başlayacak "renkli" kitlelerle– artık bir şey paylaşmamak için olabildiğince çabuk *gated communities*[*][7] kurulması gerektiğini fark ettiyse, dışlananların da, küreselleşmeden vazgeçildiğine göre, kendilerine *gated communities* gerektiğini çabucak anladığı düşünülebilir.

Birilerinin tepkisi ötekilerin tepkisini doğurmuştur – iki tepki de yediği darbeleri sineye çekmeyi bırakıp, onlara gitgide daha sert karşılık vermeye başlayan *Yerküre'nin çok daha kökten tepkisine* karşı sergilenmiştir.

Bu iç içe geçiş, kökü Yerküre'nin bizim girişimlerimize verdiği tepkide aranması gereken tek bir zincirleme tepkinin sözkonusu olduğu unutulursa, akıldışı görünür ancak. Bu işi biz başlattık – eski Batı, daha doğrusu Avrupa olarak biz. Yapacak bir şey yok: Bu *zincirden boşanma*'nın sonuçlarıyla birlikte yaşamayı öğrenmemiz gerekiyor.

Eşitsizliklerin ürkütücü artışını, "popülizm dalgası"nı, "göç krizi"ni anlamak istiyorsak, bir toprağın küreselleşmenin ona yaptıklarına verdiği korkunç tepki nedeniyle ortaya çıkmış, etkili olmasa da özünde anlaşılır üç durumla karşı karşıya olduğumuzu anlamalıyız kesinlikle.

İnsanlar tehditle yüzleşmek yerine kaçmaya karar vermiştir. Kimileri % 1'in yaldızlı sürgününe gitmiş ("Her şeyden önce süper zenginler korunmalıdır!"), başkaları güvenli sınırlara

---

* Etrafı çevrili güvenlikli yaşam alanları. –yhn

sarılmış ("Ne olur, en azından sağlam bir kimliğin verdiği güveni elimizden almayın"), en yoksullarsa sürgün yoluna düşmüşlerdir.

Sonuçta, hepsi "(-eksi) dünyasallaşmadan dışlanmış"; bu dünyasallaşma da çekim gücünü yitirmeye başlamıştır.

VI.

İleri sürdüğüm şey şuydu: Bilmesinlerci seçkinler tehdidi ciddiye aldı, dolayısıyla egemenliklerinin tehdit altında olduğunu düşündüler, herkesin gezegeni ideolojisini yıkmaya karar verdiler, böyle bir yüzüstü bırakışın insanlara asla duyurulmaması gerektiğini, bu nedenle çok gizlice hareket ederek bu etkinliğin kökeninde yatan bilimsel bilgileri geçersiz kılmak zorunda olduklarını anladılar. Tüm bunlar da son otuz kırk yıl içinde yaşandı.

Varsayım inanılacak gibi durmuyor: İnkâr düşüncesi fazlasıyla psikanalitik bir yorumu andırıyor; fazlasıyla komplo teorisine benziyor.[1]

Buna karşın, insanların çok geçmeden kendilerinden bir şeylerin gizlendiğinden kuşkulanarak harekete geçtikleri gibi akla yatkın bir varsayıma dayanarak bunu belgelemek olanaksız değil.

Açık bir kanıt olmasa da etkiler ortada. Şimdilik, bu etkilerin en aydınlatıcısı Trump'ın seçilmesinden bu yana kamusal alanı ele geçiren bilgikuramsal çılgınlık.

İnkâr konforlu değildir. İnkâr etmek soğukkanlılıkla yalan söylemek, sonra da yalan söylendiğinin unutulması demektir – bir yandan her şeye karşın bu yalan sürekli anımsanır. Yıpratıcıdır. Dolayısıyla böylesi bir düğümün onun ağına takılan insanlardaki etkileri sorgulanabilir. Bu durum onları delirtir.

Öncelikle, yetkili yorumcuların birden keşfetmiş gibi göründükleri şu "halk" konusuna bakalım. Gazeteciler halkın her

türlü akılcılık biçimini unutasıya "alternatif olgular"dan yana olduğu düşüncesine dört elle sarılmış durumdalar.

İnsancıkları kendi dar görüşlerinden, korkularından, seçkinlere karşı doğuştan gelen güvensizliklerinden, hakikat fikrine içler acınası biçimde ilgisizliklerinden, özellikle kimliğe, geleneklere, arkaizme ve sınırlara düşkünlüklerinden –bir de olgulara utanılası ilgisizliklerinden– hoşnut olmakla eleştiriyorlar.

"Alternatif gerçeklik" ifadesinin başarısı da bundan kaynaklanıyor.

Bu, herkesle birlikte modernleşmeyi gerçekten yaşama geçirme düşüncesinden, böyle bir şeyin olanaksız olduğunu, yani herkes için kalkınma rüyalarına yetecek denli geniş bir gezegen olmadığını herkesten önce anlayarak vazgeçenlerin o "halk"a *soğukkanlılıkla ihanet ettiğini* unutmak demektir.

"Halk"ı artık hiçbir şeye inanmamakla suçlamadan önce, bu korkunç ihanetin güven düzeyindeki etkisine bakılmalıdır: O halk savunmasız bir biçimde yüzüstü bırakılmıştır.

Bilindiği gibi, hiçbir kesin bilgi tek başına ayakta kalamaz. Olgular ancak onlara destek olacak ortak bir kültürün, güvenilir kurumların, doğru dürüst sayılabilecek bir kamusal yaşamın, birazcık da olsa güven uyandıran bir iletişim ortamının bulunması durumunda sarsılmaz.[2]

İki yüzyıldır süregelen tüm modernleşme çabalarının boşa çıkabileceği kendilerine açıkça bildirilmemiş (ama bunu sezen), tüm dayanışma idealleri yöneticileri yüzünden suya düşmüş insanlardan bilimsel olgulara bir Louis Pasteur ya da bir Marie Curie gibi güvenmeleri isteniyor bir de!

Ama bilgikuramsal yıkım bu korkunç ihaneti sonuca vardırmaktan sorumlu olanlarda da bir o kadar büyük.

Buna inanmak için Trump'ın gelişinden beri Beyaz Saray'a egemen olan karmaşayı her gün duymak yeterli. İnsan, çok

büyük bir tehdidi inkâr edip, herkese karşı dile getirmeksizin bir dünya savaşı yürütmesi gerekirken, kanıtlanmış olgulara nasıl saygı gösterebilir ki? Bu durum şu deyişte olduğu gibi, "odadaki fil"le* ya da Ionesco'nun gergedanıyla birlikte yaşamaya benziyor. Daha rahatsız edici bir şey olamaz. Bu koca hayvanlar böğürür, ortalığa pisler, boru gibi sesler çıkarır, sizi ezer, üç şeyi arka arkaya düşünmenize izin vermez. Oval ofis gerçek bir hayvanat bahçesine döndü.

Bunun nedeni inkârın en az ona aldandığı varsayılan insanlar kadar ("Trumpizm"e özgü aldatmacayı daha ileride göreceğiz) o insanları yüzüstü bırakanları da zehirlemesidir.

Aradaki tek ama çok büyük fark, Trump'ın yalnızca aracı olduğu süper zenginlerin kaçışlarına bağışlanmaz bir suç daha eklemelerinden kaynaklanır: iklim bilimlerini takıntılı biçimde inkâr etme. Bu inkâr yüzünden, sıradan insanlar çarpıtılmış bilgilerin sisinde yollarını bulmaya çalışmak zorunda kalmış, modernleşmenin gerçekten sona erdiği ve rejim değişikliğinin kaçınılmaz olduğu kendilerine asla söylenmemiştir.

Sıradan insanlar zaten her şeyden kuşkulanmaya eğilimliyken, bilgi çarpıtmaya milyarlarca dolar yatırım yapılarak, kitlesel bir olgucuktan –iklim değişikliği– kuşkulanmaları sağlanmıştır.[3] Oysa yakalarını zamanında kurtarabilmeleri için bu olgunun ciddiliğine daha baştan güvenip, siyasetçileri çok geç olmadan harekete geçmeye zorlamaları gerekirdi. Halk bir acil çıkış kapısı bulabilecekken, iklim kuşkucuları o kapının önüne dikilip çıkışı engellemiştir. Yargılama zamanı gelince, asıl bu suç soruşturulmalıdır.[4]

İnsanlar iklim inkârcılığı sorununun günümüz politikasını bütünüyle belirlediğini fark etmiyor pek.[5]

* (İng.) *Elephant in the room.* Görmezden gelinen açık bir gerçeği ifade eden deyiş. Burada bağlam gereği sözcüğü sözcüğüne çevirdik. –çn

Dolayısıyla gazeteciler iyice düşünüp taşınmadan bir "gerçek-ötesi" politikadan söz ediyor. Kimilerinin neden kendilerini –haklı olarak– korkutan gerçekle bağı bile isteye koparark politika yapmayı sürdürmeye karar verdiğini vurgulamıyorlar. Sıradan insanların neden –yine haklı olarak– hiçbir şeye inanmamaya karar verdiklerini de dile getirmiyorlar. Onlara yutturulmaya çalışılan şeylere bakıldığında, her şeyden kuşkulanmaları, artık bir şey duymak istememeleri anlaşılır bir durum.

Medyanın tepkisi, "akılcı kişiler" olmakla övünüp, Kral Übü'nün işlerine aldırışsızlığa kızan ya da kara cahil kitlelerin budalalığına üzülenler açısından da durumun ne yazık ki daha iyi olmadığını kanıtlıyor. Onlar olguların paylaşılan bir dünya, kurumlar, kamusal yaşam olmaksızın, hiçbir şeye bağlı olmadığına, aklın sonunda üstün gelmesi için bu sıradan halkı sıraların üstünde ödevlerin durduğu, kara tahtalı, eski tarz güzel bir sınıfta toplamanın yeterli olacağına inanmayı sürdürüyorlar.

Onlar da bilgi çarpıtmasının tuzağına düşmüş durumdalar. İnsanlar *gerçekten* alternatif *dünyalarda* yaşarken onların "alternatif olgulara inanmalarına" kızmanın hiçbir işe yaramayacağını anlamıyorlar.

Sorun düşüncenin yanlışlarını düzeltmekle değil, birlikte keşfedilebilecek bir manzaranın karşısında aynı kültürün nasıl paylaşılacağıyla, aynı bahislerle yüzleşmeyle ilgili. Burada yine bilgikurama özgü, aslında yalnızca ortaklaşa hareket edememekten kaynaklanan bir eksikliği, zihinsel eksikliklere yükleme alışkanlığına tanık oluyoruz.

VII.

Şu anki durumun anahtarını bir zekâ eksikliğinde aramayacaksak, sözkonusu zekânın yoğunlaştığı yurtların biçimine bakmak gerekir. Kaldı ki sorun tam olarak bundan kaynaklanır: Şimdi birbiriyle bağdaşmayan bir sürü yurt var.

Daha basitçe söylersek, şimdiye dek, modernleşme tasarısına uymayı kabul eden herkesin yine basitçe yerelden küresele uzanan bir *vektör* sayesinde yerini bulabildiği varsayılabilir.

Her şey büyük K'yle Küre'ye hem bilimsel hem ekonomik hem de manevi ufku belirleyen artı-dünyasallaşmanın Küre'sine doğru hareket ediyordu. Bu hem uzamsal –haritacılık– hem de zamansal –geleceğe doğru ilerleyen zaman oku– bir başvuru noktasıydı. Zenginlikle, serbestleşmeyle, bilgiyle ve rahat bir yaşama erişimle eşanlamlı olduğu için kuşaklarda hayranlık uyandıran bu Küre belli bir evrensel insan tanımını da beraberinde getiriyordu.

Sonunda enginler görünmüştü! Sonunda insanlar evlerinden çıkabilecekti! Sonunda sonsuz evrene yönelebilecektik! Bu çağrıyı duymayan kişi azdır. Bunun ondan yararlananlarda nasıl heyecan uyandırabileceğini bir düşünelim – ama ezip geçtiklerinde uyandırdığı dehşete de şaşırmayalım.

Modernleşmek için bırakılması gereken şey Yerellikti. Onu da asal bir yerleşim yeriyle, atalardan kalma bir kara parçasıyla, içinden yerlilerin fışkırdığı bir toprakla karıştırmamak için büyük harfle yazıyoruz. Modernleşmenin tüm eski bağlılıkları

yok etmesinden *sonra* yeniden yaratılan bu alanda yerli, köklü, ilkel herhangi bir şey yoktur. Karşıtlık oluşturan bir Yerellik sözkonusudur. Bir Küresellik-karşıtı.

Bu iki kutbu saptadıktan sonra, modernleşmenin sınır bölgesini belirleyebiliriz. Kendimizi modernleştirmemiz buyruğunun ortaya çıkardığı, bizi "ileri gitmek", genel gelişim hareketine katılmak, sonuçta dünyadan yararlanmak istiyorsak her türlü özveriye, doğduğumuz bölgeden ayrılmaya, geleneklerimizden uzaklaşmaya, alışkanlıklarımızdan kopmaya hazırlayan şey odur.

Kuşkusuz birbiriyle çelişen iki buyruk arasında kalmıştık: kalkınma idealine doğru ileriye; eski doğrulara doğru geriye. Ama bu duraksama sonuçta bize oldukça uyuyordu. Parislilerin Seine Nehri'nin nereye aktığını sokaklarında birbiri ardına sıralanan tek ve çift sayılara bakarak saptayabilmeleri gibi, biz de tarihin akışı içinde kendimizi konumlandırabiliyorduk.

Karşı çıkanlar da vardı tabii ki ama onlar modernleşme cephesinin *karşı tarafında* duruyorlardı. (Yeni-)Yerlilerden, eski kafalılardan, yeniklerden, sömürgelerden, boyunduruk altındakilerden, toplum dışına itilmişlerden oluşuyorlardı. Bu denektaşı sayesinde, aldanma tehlikesiyle karşılaşmadan, gerici, her şekilde modernleşme karşıtı ya da dışlanmış kişiler olarak nitelenebiliyorlardı. İstedikleri kadar karşı çıkabilirlerdi, ama yaygara koparmaları onlara yönelik eleştirileri doğrulamaktan başka bir işe yaramıyordu.

Acımasızcaydı belki, ama dünya sonunda bir yön kazanmıştı. Zaman oku bir yerlere doğru gidiyordu.

Böyle bir saptama bugün tartışmaya açılan Sol/Sağ farkının bu vektöre yansıtılmasıyla daha da kolaylaşıyordu.

Ama işler de karışıyordu, çünkü Sol'la Sağ'ın izledikleri yönler tartışma konularına göre değişiyordu.

Örneğin ekonomiden söz ediliyorsa, her zaman Küreselliğe doğru ilerlemek isteyen bir Sağ, bir de sınırlamayı, yavaşlamayı, Pazar'ın güçlerine karşı zayıfları korumayı amaçlayan bir Sol (ayrıca daha çekingen bir Sağ) vardı (büyük harfleri bunların yalnızca ideolojik başvuru noktaları olduklarını anımsatmak için kullanıyoruz).

Bunun tersine, "ahlaki özgürlük"ten, daha doğrusu cinsel sorunlardan söz ediliyorsa, her zaman Küreselliğe doğru ilerlemek isteyen bir Sol, bu "kaygan zemin"e sürüklenmeye kesinlikle karşı çıkan bir Sağ (ayrıca bir Sol) vardı.

Bu da "ilerici" ya da "gerici" gibi nitelemelerin kimlere yönelik kullanılacağı konusunu biraz karmaşıklaştırıyordu. Yine de –hem "pazarın güçleri"ne hem de "ahlaki özgürlüğe" karşı olan– gerçek "gericiler"e, gerek Sol'dan, gerek Sağ'dan, kendilerini hem sermayenin güçlerini hem de geleneklerin çeşitliliğini özgürleştirmek için küreselliğin çekiciliğine kaptırmış gerçek "ilericiler"e rastlanabiliyordu.

Bu ince farklara karşın, insanlar yönlerini bulmayı başarıyorlardı, bunun tek nedeni de tüm konumların hâlâ *aynı vektör boyunca* uzanmasıydı. Dolayısıyla konumlar bir sıcaklıkölçerin derecelerine göre ölçülen hasta ateşi gibi saptanabiliyordu.

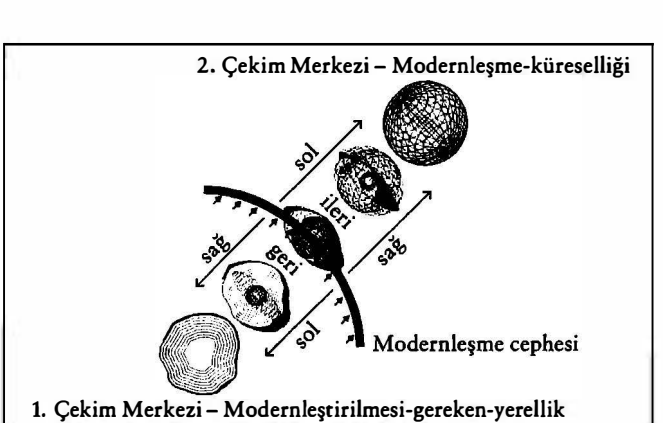
Tarihin yönü belirlendiğine göre, engeller, "geriye dönüşler", "hızlı ilerlemeler", hatta "devrimler", "araçsallaştırmalar" olabilse de konumların genel düzeninde köklü bir değişim yaşanmıyordu. Tartışma konusuna göre *yön* değişebiliyordu, ama *tek bir doğrultu* vardı, o da iki çekim merkezi, Küresellikle Yerellik (burada yine elverişli soyutlamalar olarak kullanıyoruz bunları) arasındaki gerilimin yarattığı doğrultuydu.

İşler çabucak karışacağı için, bir şema yararlı olabilir. Standart biçim (1. Figür) modernleştirilmesi-gereken-Yerellikle modernleşme-Küreselliğini 1 ve 2 diye numaralandırılmış iki çe-

kim merkezi olarak yerleştirmemizi sağlar. İkisinin arasındaki modernleşme cephesi ileriyle geriyi açıkça birbirinden ayırır, bu vektörün üstüne de Sağcı ya da Solcu olmanın ister istemez basitleştirilmiş, farklı biçimleri yansıtılır.

Bu Küresellik ya da bu Yerellik insanbilimin ortaya çıkardığı, Modernlerin göremediği, dolayısıyla –en azından şimdilik– şemanın parçası olmayan başka yerellikleri ve küreselliklerı bilmezden gelir kesinlikle. Modern olmak, tanımı gereği, Yerellikle Küresellik, eskiyle modern olmayanların doğal olarak hiç umursamadığı gelecek arasındaki çatışmayı her yerde başkalarına yansıtmak demektir.

(Bunlara ek olarak, bugün de gezegenin sorunlarından Mars'a giderek, bilgisayarlara ışınlanarak ya da DNA, bilişsel bilimler ve robotlar sayesinde gerçekten insan sonrası olarak kaçmak isteyenlerin düşlediği 2. çekim merkezinin tasarısını sonsuza dek uzatmak gerekebilirdi.[1] Bu aşırı "yeni-hiper-modernizm" biçimi eski vektörü baş döndürücü bir hıza eriştirmekten başka bir şey yapmaz, bu yüzden söyleyeceklerimiz açısından önemli değildir.)

1. Figür: Modernlerin standart saptama şeması

Artı-dünyasallaşma eksi-dünyasallaşmaya dönüşünce bu koordinat sistemine ne olur? Kanıtların ağırlığıyla kendine çeken, bütün dünyayı peşine takan şey yalnızca bazılarının yararlanacağını belli belirsiz hissettiğimiz bir iticiye dönüşürse ne olur? İster istemez, Yerellik de tepki olarak yeniden çekici olur.

Ne var ki sözkonusu olan aynı Yerellik değildir artık. Eksi-dünyasallaşmaya çılgın kaçışa bakışımlı olarak eksi-Yerelliğe, geleneği, korunmayı, kimliği ve ulusal ya da etnik sınırların içinde güveni vaat eden Yerelliğe çılgın kaçış başlar.

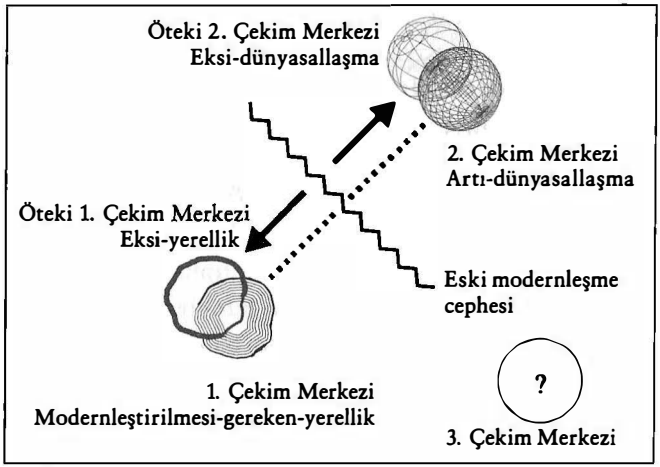
İşin acıklı yanı da budur: Yeni bir görünüm kazanan Yerellik eksi-dünyasallaşmadan daha gerçeğe yakın, daha yaşanabilir değildir. O geçmişe yönelik bir icattır, bir kalıntı yurttur, insanların modernleşerek kesin olarak yitirdiği şeyden geriye kalan şeydir. Kaczyński'nin Polonya'sından, Ulusal Cephe'nin Fransa'sından, Kuzey Ligi'nin İtalya'sından, Brexit'in daralan İngiltere'sinden ya da büyük *Trompeur*'ün* *America great again*'inden daha gerçekdışı bir şey olabilir mi?

Her şeye karşın, bu ikinci kutup da öteki kadar çekicidir, özellikle işler kötüye gidince ve Küre ideali daha çok uzaklaşıyormuş gibi görününce.

İki çekim merkezi sonunda birbirinden o kadar uzaklaşmıştır ki, insan öncesinde olduğu gibi, ikisi arasında bocalama olanağı bile bulamaz. Buna yorumcular politik tartışmaların "sertleşmesi" diyor.

Modernleşme cephesinin belli oranda inandırıcılığının olabilmesi, tarihin yönünü kalıcı biçimde düzenleyebilmesi için, tüm katılımcıların aynı yerde yaşaması ya da en azından farklı farklı yollara saparken bir tür ortak ufku paylaşabilmesi gerekiyordu.

* (Fr.) Aldatıcı, yanıltıcı. Trump'a gönderme –çn

2. Figür: Üçüncü bir çekim merkezinin birden devreye girmesi Modernlerin alışılmış koordinat sistemini bozar.

Oysa hem tüm küreselleşme savunucuları hem de tüm geriye dönüş savunucuları gerçekdışılıkta birbirleriyle yarışarak olabildiğince çabuk kaçmaya başladılar. Konuşma balonuna karşı konuşma balonu; *gated community*'ye karşı *gated community.*

Gerilimin yerinde artık bir uçurum var. Cephe çizgisinin yerinde bütün gezegenin modernleşmesinden yana olanlarla ona karşı olanların eski savaşından kalma bir yara izi görünüyor yalnızca. Paylaşılan bir ufuk kalmadı – kimin ilerici, kimin gerici olduğu konusunda karar vermek için bile.[2]

İnsanlar Küreselliğe varmak için havalanmış bir uçağın yolcuları gibiler. Pilot birden o havaalanına artık inilemediği için geri dönmek zorunda olduğunu söylüyor onlara. Acil iniş pistine, Yerelliğe de ulaşamayacaklarını öğrenince korkuya kapılıyorlar ("*Ladies and gentlemen, this is the captain spea-*

king again"*"). Yolcuların korkunç bir kaygı içinde pencerelere koşup, düşme tehlikesiyle karşı karşıyayken nereye inebileceklerine bakmaları anlaşılır bir durum – her ne kadar Clint Eastwood'un filminde olduğu gibi, kaptan pilotları Sully'nin reflekslerine güvenseler bile.[3]

Peki ne oldu da böyle oldu? Bir şeyin, başta eski Modernlerin tasarılarını tedirgin eden, sonra altüst eden, en sonunda da paramparça eden hem eski hem de umulmadık bir gücün zaman okunu eğdiğini varsayınamız gerekiyor.

Modern *dünya* ifadesi bir oksimorona dönüşmüş gibi. Ya modern ama ayaklarının altında bir dünya yok ya da gerçek bir dünya ama asla modernleştirilemeyecek. Belli bir tarihsel eğrinin sonu.

Birdenbire, her yerde, üçüncü bir çekim merkezi ortaya çıkmış, çatışmanın tüm öznelerini rotalarından saptırmış, kendi içine alıp eritmiş, yönün eski kaçış çizgisine göre bulunmasını olanaksızlaştırmış gibi.

İşte bugün biz tarihin bu noktasında, bu eklemlenme noktasındayız.

Konumları eskiden yeniye, Yerellikten Küreselliğe uzanan eksen boyunca yerleştiremeyecek denli yönümüzü şaşırmış durumdayız, ama bu üçüncü çekim merkezine de bir ad veremiyor, bir konum belirleyemiyor, hatta onu betimleyemiyoruz bile.

Buna karşın, politik anlamda yönümüzü bulmamız bütünüyle bu yan adıma bağlı: Bize kimin yardım kimin ihanet ettiğine, kimin dostumuz kimin düşmanımız olduğuna, kiminle güçlerimizi birleştirmemiz kiminle savaşmamız gerektiğine karar vermemiz gerekiyor – ama artık çizili olmayan bir yön uyarınca.

Öyle ya da böyle, "Sağ" ve "Sol", "özgürleşme", "serbestleşme", "pazar güçleri" gibi eski damgaları yeniden kullanamayız

* (İng.) Bayanlar ve Baylar, yine kaptanınız konuşuyor. –çn

kesinlikle. Hatta "gelecek" ya da "geçmiş, "Yerellik" ya da "Küresellik" gibi uzun zaman boyunca apaçık görünen uzam ve zaman damgalarını da kullanamayız.[4]

Her şeyin sıfırdan haritasını çıkarmak gerekiyor. Üstüne üstlük, bunu acilen, uyurgezerler körlemesine kaçarken tutunduğumuz şeyler ezilmeden yapmalıyız.

VIII.

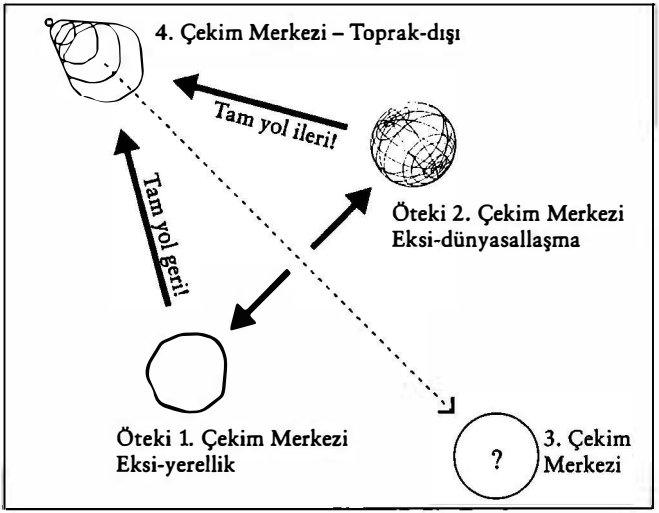
Bu metnin başında, ABD'nin iklim anlaşmasından çekilme kararının yeni politik durumu aydınlattığını ileri sürebilmemizin nedeni, önerilen bu yolun sapılması gereken yönle *taban tabana zıt* bir fikir sunması, sonuçta o üçüncü çekim merkezinin konumunu karşıtlıkla da olsa oldukça iyi tanımlamasıdır.

Durumun ne ölçüde aydınlandığını görmek için, Brexit kampanyasının Haziran 2016'da başarısız olması, Hilary Clinton'ın seçilmesi ya da Trump'ın seçildikten sonra Paris anlaşmasından çekilmemesi durumunda nelerin konuşulacağını düşünmek yeter. O zaman modernleşme cephesi olduğu haliyle duruyormuş gibi, dünyasallaşmanın yararlarıyla zararları tartılacaktı. Hatta şöyle diyebiliriz: Neyse ki geçen yıl olup bitenler onun çekiciliğini iyice azalttı.

"Trumpizm" politika alanında çok sık rastlanmayan ve ciddiye alınması gereken bir yenilik.[1]

Aslında onu destekleyenlerin kurnazlığı, iklim değişikliğinin bilinçli biçimde *inkârı* üstünden köktenci bir hareket yaratmalarında yatıyor.

Trump *dördüncü bir çekim merkezi* saptamayı başarmış görünüyor. Onu kolaylıkla şöyle adlandırabiliriz: "*Toprak-Dışı*" (3. Figür); eylemlerine tepki verecek bir toprağın gerçekliklerine artık bağlı olmayan kişinin ufku. İlk kez, iklim inkârcılığı bir ülkenin kamusal yaşamının yönünü belirliyor.

3. Figür: Dördüncü çekim merkezinin politik icadı olarak "Trumpizm"

Trump'ın belirtisi olduğu şeyi 1930'lu yılların hareketleriyle karşılaştırırsak, faşistlere çok haksızlık ederiz. İki hareketin tek ortak noktası eski seçkinleri bir süreliğine şaşkına çeviren umulmadık bir politik duygulanım yelpazesi bulmalarıdır.

Faşizmlerin bir araya getirmeyi başardığı şey hâlâ –eski alanlardan hareketle modernleşmeye uzanan– eski vektörü izliyordu. Onlar düşlenen bir geçmişe –Roma ya da Cermanya– dönüşü devrimci ideallerle, sanayide ve teknikte modernleşmeyle birleştirmeyi başarmışlar, özerk birey düşüncesine karşı eksiksiz bir devlet –ve savaş halindeki bir devlet– figürü yaratmışlardı.

Günümüzdeki yenilikte bunların hiçbiri yok: Devlet yeriliyor, birey kral, her şeyden önce yapılması gereken şey de halk böyle bir ABD'ye uygun bir dünyanın olmadığını anlamadan önce kısıtlamaları azaltarak zaman kazanmak.

Trump'ın özgünlüğü, önce dünyanın geri kalanını yazgısına terk ederek en yüksek kazanca doğru *ileri kaçış*'la ("sıradan insanlar"ı temsil etmek için milyarderlere çağrı yapılıyor!) sonra tüm halkın ulusal ve etnik kategorilere dönüşüne doğru *geri kaçış*'ı ("bir duvarın arkasında "*Make America Great Again*") tek hamlede birleştirmesidir.

Trump'ın destekçileri, eskiden olduğu gibi iki kaçışı –küreselleşmeye ve eski ulusal alana dönüşe kaçış– karşı karşıya koymak yerine, kaçışlar birbiriyle kaynaştırılabilirmiş gibi davranıyor. Böyle bir kaynaşma modernleşmeyle dünyanın durumu arasındaki uyuşmazlığın inkârı koşuluyla olanaklı olabilir kuşkusuz.

Bu olmasa anlaşılamayacak iklim kuşkuculuğunun temel işlevi de bundan kaynaklanıyor. (Clinton'a dek, ekolojik politika sorunlarının Cumhuriyetçilerle Demokratlar arasında anlaşmalara konu olduğunu anımsatalım.[2])

Neden ortada: Aksi halde çözümün gerçekçilikten bütünüyle uzak olması (Wall Street orta sınıf olarak nitelenen milyonlarca üyesini geçmişin korunmasına dönüşe sürüklüyor!) göze batar. Şimdilik, iş yalnızca gerek dışarıda, ulusların arasındaki, gerek içeride, sınıflar arasındaki her türlü dayanışma biçimini bozarak, Yeni İklim Rejimi'ni hiç umursamamaya bağlı.

İlk kez, geniş kapsamlı bir hareketin savı *jeo*politik gerçekliklere ciddi biçimde göğüs germek yerine, açıkça her türlü kısıtlamadan kurtulmak, tam olarak *offshore* olmak – vergi cennetlerinde olduğu gibi. Her şeyden önemlisi, bir daha hiç ortak olup olmayacağı bilinmeyen bir dünyayı artık başkalarıyla paylaşmak zorunda kalmamak. Bir yandan da Amerikan Sınır idealini korumak – gerçekdışılığa doğru havalanarak!

Sanki bu üçüncü çekim merkezinden, bütünüyle politikaya dadanan ve "Trumpizm"in –gücü de bundan kaynaklanıyor–

açıkça saptadığı bu hayaletten olabildiğince çabuk uzaklaşmak isteniyormuş gibi!

(Öte yandan, bu icadın sürekli borçlanan, iflastan iflasa koşan ve *reality tv*, demek ki gerçekdışılıkla gerçeklerden kaçışın bir başka biçimi sayesinde ünlü olan bir müteahhitten gelmesi de oldukça dikkat çekicidir.)

Eksi-Yerelliğe doğru gidenlere geçmişe kavuşacaklarını vaat ederken, oysa aynı seçmenlerin oluşturduğu büyük kitlenin yoksun bırakılacağı çok büyük kazançlar elde etmeyi umarken, deneysel kanıtlar konusunda kılı kırk yarmamak gerek!

Daha önce de gördüğümüz gibi, Trumpçı seçmenlere "olgulara inanmamaları" bahanesiyle kızmanın hiç gereği yok. Onlar aptal değil: Genel olarak jeopolitik durumun inkâr edilmesi gerektiği için olgulara ilgisizlik böyle bir önem kazanıyor. İleriye kaçışla geriye kaçış arasındaki yoğun uyuşmazlığın göz önüne alınması gerekseydi, inişe hazırlanmak gerekirdi!

Bu hareket bütünüyle ekoloji sorununa –ama tersten, olumsuz anlamda, ret yoluyla!– yönelen ilk hükümeti tanımlıyor. Bu da saptamayı kolaylaştırıyor: 3. Figür'de olduğu gibi, sırtımızı Trump'a verip dosdoğru gidilmesi gereken yere uzanacak bir çizgi çizmemiz yeter!

Kuşkusuz "sıradan insanlar"ın serüvenin gerisiyle ilgili çok da yanılgıya düşmemesi gerekir. Trump için çalışanlar daha 1980'li yılların başlarında kendilerine ve dışlanmış dokuz milyar kişiye yetecek yer olmadığını saptamış şu bir avuç seçkindir tam da. "Kuralsızlaştıralım, kuralsızlaştıralım; pompalanacak ne kaldıysa pompalayalım – *Drill baby drill*!* Bu kaçığa oynarsak kazanan biz olacağız. Hem biz, hem çocuklarımız otuz kırk yıl rahat ederiz. Sonrasında tufan koparsa kopsun, zaten ölmüş olacağız."

* (İng.) Del baba del. ABD'de 2008 seçim kampanyasında Cumhuriyetçi Parti başkan adaylarının denizaşırı sondaj politikasını anlatmak için kullandıkları slogan. –çn

Muhasebeciler "saadet zinciri kuran" girişimcileri tanır: "Trumpizm"in yeniliği dünyanın en büyük ulusuna saadet zinciri kurdurmasıdır. Trump'ın devletin Madoff'u olarak portresi!

Her şeyi açıklayan şeyi de unutmayalım: Onun yönettiği ülke gerçekliğe dönüşten *en büyük kayba uğrayacak*, maddi altyapılarının hızla yeniden yönlendirilmesi konusunda en çok zorlanacak, iklimin şu durumunda en ağır sorumluluğu üstlenecek ülke. Ama –insanı en çok öfkelendiren de bu– "özgür dünya"yı üçüncü çekim merkezinin dönemecinden döndürebilecek tüm bilimsel, teknik, örgütsel güçler de bu ülkenin elinde.

Trump'ın seçilmesi, bir anlamda, belirlenebilecek bir amaca yönelik politikanın dünyanın geri kalanı için sona erdiğini doğrulamaktadır. Bu "gerçek-ötesi" bir politika değil politika-ötesi bir politikadır; içinde yaşadığını ileri sürdüğü dünyayı reddettiğine göre demek ki tam anlamıyla *nesnesiz*'dir.

Seçim çılgınca ama anlaşılması mümkün. ABD engeli görmüş ve atların kimi zaman yaptığı gibi engelin üstünden atlamayı *reddetmiştir* – en azından şimdilik. Ötekiler bu büyük inkârla birlikte yaşamak zorundalar.

Dolayısıyla herkesin aklının başına gelebileceğini umabiliriz her şekilde. İklim tehdidinin tek başına delmeyi başaramadığı vurdumduymazlık ve göz yumma duvarını Dingo'nun ahırındaki düzensizlik yıkar belki.

Yoksa işin sonunda başımıza taş yağacağını görmek için büyük bir bilgin olmaya gerek yok. Faşizm türleriyle aradaki tek gerçek benzerlik de bu.[3] Marx'ın sözünün tersine, tarih yalnızca trajediden kaba güldürüye uzanmaz, dönüp dolaşıp trajik bir maskaralığa varabilir yeniden.

IX.

Elimizde üçüncü çekim merkezine ilişkin ondan kaçanlardan başka açık seçik bir bilginin olmadığını düşündürmemiz gülünç görünebilir. Hani biz Modernler, gerek eylemimizin genel çerçevesinin, gerek tarihimizin genel doğrultusunun ne olduğunu hiç bilmemişiz gibi. Bir biçimde tasarılarımızın boşlukta gezindiğini anlamamız için geçen yüzyılın sonunu beklememiz gerekmiş gibi.

Buna karşın, karşılaştığımız durum tam da bu değil mi? Şimdiye dek ona doğru evrildiğimiz (hem artı-, hem eksi-) küresellik, belirsiz bir dünyasallaşmaya ya da küreselleşmeye atılmamıza izin veren ufuk (ve buna tepki olarak, önüne geçilmez görünen bu yazgıdan kaçmak için sayıları gittikçe artan yerellikler); bunların hiçbirinin asla bir zemini, gerçekliği, sağlam bir elle tutulurluğu olmamıştı.

Politikanın içinin boşalması, artık hiçbir şeye etki edememesi, yönden, doğrultudan yoksun olması, tam anlamıyla hem aptallaşması hem de yetersizleşmesi gibi korkutucu bir izlenimi doğuran tek neden bir gerçeğin yavaş yavaş açığa çıkmasıdır: Ne Küreselliğin ne de Yerelliğin maddi ve kalıcı bir varlığı vardır.

Bunun sonucunda, daha önce saptadığımız ilk vektör (1. Figür), gerilemeleri ve ilerlemeleri konumlandırmamızı sağlayan o düz çizgi başı sonu olmayan bir otoyolu andırır.

Her şeye karşın durumun aydınlanmasının nedeni, bizim geçmişle gelecek arasında, modernleşmenin reddiyle kabulü arasında asılı kalmak yerine, doksan derece dönüp, artık aynı yöne

gitmeyen iki zaman okunun ileri ittiği *eski vektörle bir yenisi arasında asılı kalmamızdır* (4. Figür).

Yapılması gereken tek şey bu üçüncü öğenin neden oluştuğunu saptamaktır.

Öteki ikisinden nasıl daha çekici olabilir – neden birçoklarına bunca itici görünmektedir?

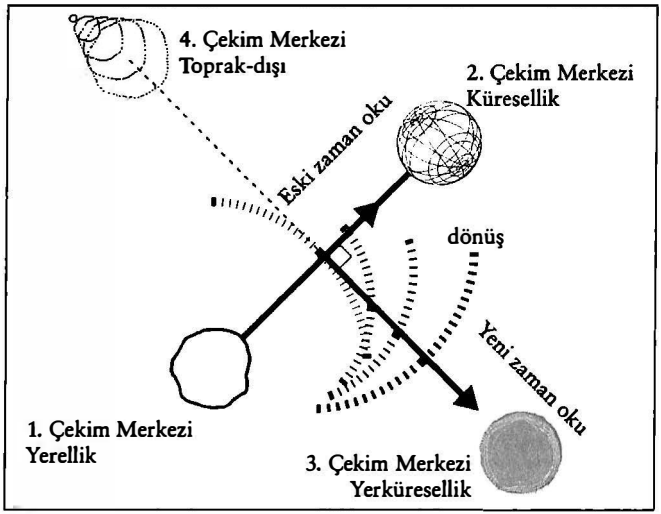
Karşımızdaki ilk güçlük, ona bir ad, öteki iki çekim merkeziyle karışmayacak bir ad verilmesi sorunudur. "Yerküre" mi desek? Uzaydan görünen gezegenden, ünlü "mavi gezegen"den söz ettiğimiz sanılabilir. "Doğa" mı desek? Bu ad da çok geniş kapsamlı olacaktır. "Gaia" nasıl? Yerinde bir ad, ama onu açmak için sayfalarca açıklama yapmak gerekir. "Toprak" eski yerellik biçimlerini düşündürür fazlasıyla. "Dünya", evet, tabii ki, ama o zaman eski küreselleşme biçimleriyle karışabilir.

Hayır, bu failin şaşırtıcı özgünlüğünü (şaşırtıcı eskiliğini) yansıtacak bir sözcük gerekiyor. Şimdilik sözkonusu olanın bir kavram olduğunu vurgulayalım, hatta yöneldiğimiz şeyi önceden belirlemek için büyük harfle Yerküresellik diyelim: yeni *politik-aktör* olarak Yerküresellik.

Aslında göğüs gerilmesi gereken kitlesel olay insan eylemlerinin dekoru, sahne arkası olmaktan çıkan Yerküreselliğin eyleme gücüyle ilgilidir.

Jeopolitikten her zaman, "jeo" öneki yalnızca politik eylemin geliştiği çerçeve'yi tanımlıyormuş gibi söz edilir. Oysa değişmekte olan şey, "jeo"nun bundan böyle bu kamusal yaşamın bütünüyle parçası olan bir *fail*'i tanımlamasıdır.

Bugün yolumuzu şaşırmamızın nedeni, artık insanların eylemlerine tepki veren ve modernleştiricilerin *nerede*, *hangi dönemde olduklarını*, özellikle bundan sonra nasıl bir *rol* üstlenmeleri gerektiğini anlamalarına engel olan bir aktörün ortaya çıkmasıdır.

4. Figür: Politika alanının yeni yönelimi.

Jeopolitik alanındaki, "gerçekçi okul"un parçası olmakla böbürlenen strateji uzmanları savaş planlarının karşılaşacağı *gerçekliği* biraz değiştirmek zorunda kalacaklar.

Yakın zamana dek, insanların "yerkürenin üstünde" ya da "doğanın içinde", "modern dönemde" yaşadığı, "eylemlerinden" az çok "sorumlu" oldukları söylenebiliyordu hâlâ.

"Fiziki" coğrafyayla "beşeri" coğrafya birbirinden ayrılabiliyordu, bunlar üst üste konmuş iki katmanmış gibi. İyi de kendimizi yerleştirdiğimiz bu "üstünde" ya da "içinde" eylemlerimize tepki vermeye başlarsa, üstümüze gelirse, bizi hapsederse, bize egemen olursa, bizden bir şeyler isterse ve hepimizi alıp sürüklerse, *nerede* olduğumuzu nasıl söyleyebiliriz? Ondan sonra fiziki coğrafyayla beşeri coğrafyayı birbirinden nasıl ayırırız?

Yerküre dengeli göründüğü sürece, bir *uzam*'dan söz edebiliyor, o uzamda ve bir yurdun sözümona ele geçirdiğimiz bir parçasında kendimizi konumlandırabiliyorduk. Ama yurt tarihin bir parçası olmaya, kendisine vurulan her darbeye karşılık vermeye, kısacası bizimle ilgilenmeye başlarsa ne yaparız? "Benim yurdum" ifadesinin anlamı değişti: Artık mal sahibine sahip olan otoriteye işaret ediyor!

Yerküreselliğin artık insan eyleminin çerçevesi olmaması *o eyleme katılmasından* kaynaklanıyor. Uzam artık haritacılıktaki enlemlerle boylamlara bölünmüş uzam değil. Uzam bizim de başka tepkilere tepki göstererek katılımcılarından olduğumuz çalkantılı bir tarihe dönüştü. Görünüşe göre *jeo-tarih*'in[1] tam ortasına ayak basıyoruz.

Küreselliğe doğru yürümek her zaman sonsuz bir ufka doğru ilerlemek, uçsuz bucaksız bir sınırı itip durmak demekti ya da tersine, yüzlerini öteki tarafa, Yerelliğe dönenler değişmeyen bir sınırın ve sağlam bir kimliğin güvenliğine yeniden kavuşmayı umuyorlardı.

Bugün hangi dönemde olduğumuzu anlamak bunca güçleştiyse, bunun nedeni üçüncü çekim merkezinin hem herkesçe tanınması hem de herkese bütünüyle yabancı olmasıdır.

Yerküresellik bir Yeni Dünya'dır kuşkusuz, ama Modernlerin eskiden ilk iş olarak büyük ölçüde nüfusunu azaltarak "keşfettikleri" dünyaya benzemez. Sömürgeci miğferleri giymiş kâşifler için yeni bir *terra incognita** değildir o. Kesinlikle, sahip çıkılacak bir *res nullius*** değildir.

Tam tersine Modernler bu kez zaten meskûn olan, ezelden beri insanların yaşadığı bir yerküreye, bir bölgeye, bir toprağa, ülkeye, alana göç etmekteler. Üstelik kısa bir süre önce, modernleşme

* Bilinmeyen toprak. –çn
** Sahipsiz bölge. –çn

buyruğundan nasıl çabucak kaçmak gerektiğini başkalarından çok daha önce fark eden birçokları da orayı *yeniden doldurdu*.[2]

Bu dünyada her modern zihin sürgünde gibi. Şimdiye dek eski kafalı, geleneksel, gerici ya da yalnızca "yerel" olarak gördüğü insanlarla birlikte yaşamayı öğrenmesi gerekecek.[3]

Buna karşın, böylesi bir uzam istediği kadar antik olsun, herkes için yenidir, çünkü iklim uzmanlarının tartışmaları izlendiğinde, içinde bulunduğumuz durumun bir *benzerinin yaşanmadığı* anlaşılır. İşte karşınızda *wicked universality*, evrensel bir yer eksikliği.

Adına uygarlık denilen şey ya da son on binyılda edindiğimiz gelenekler, jeoloji uzmanlarının açıklamalarına göre, şaşırtıcı biçimde değişmeyen bir dönemde ve bir coğrafi uzamda gelişmiştir. Holosen (ona bu adı verirler) gerçekten de tiyatroda olay örgüsüne yoğunlaşmak üzere içinde bulunulan yapıyla kulislerin unutulması gibi, insan eylemlerinin çok fazla güçlük çekilmeksizin ayırt edilebildiği bir "çerçeve"nin tüm özelliklerini sergiliyordu.

Ama Antroposen'de durum değişti – bu kimi uzmanların şimdiki döneme vermek istedikleri tartışmalı bir addır.[4] Burada sözkonusu olan küçük iklim dalgalanmaları değil, yer sisteminin kendisini harekete geçiren bir altüst oluştur.[5]

İnsanlar kuşkusuz çevrelerini her zaman değiştirmişlerdir, ama bu sözcük eskiden yalnızca etrafa, tam olarak onları çevreleyen şeye işaret ediyordu. Ana kahramanlar olmayı sürdürüyor, oyunlarının dekorunda ayrıntıları değiştirmekten başka bir şey yapmıyorlardı.

Bugün dekor, kulisler, sahne arkası, bütün olarak yapı sahnede artık, oyunculardan başrolü kapmaya çalışıyorlar. Bu da tüm senaryoları değiştiriyor, başka türlü sonlar düşündürüyor. Oyuncular artık yalnızca insanlardan oluşmuyor. Bir yandan da insanlara kendileri için çok daha önemli bir rol düşüyor.[6]

Kesin olan şu ki, artık aynı öyküleri birbirimize anlatıp duramayız. Gerilim son noktasında.

Geriye mi döneceğiz? Eski çareleri baştan mı öğreneceğiz? Binyıllık bilgeliklere başka bir gözle mi bakacağız? Evet, kuşkusuz, ama yanılsamalara da kapılmadan: Yanılsamalarımız da daha önce görülmüş şeyler değil.

İstediği kadar bilge, incelikli, sakınımlı, dikkatli olsun, hiçbir insan toplumu yer sisteminin sekiz dokuz milyar insanın eylemine verdiği tepkileri kavramak zorunda kalmamıştı. On bin yıl boyunca edinilen bilgelik, ona ulaşılabilse bile, yalnızca birkaç yüz, birkaç bin, birkaç milyon insana, bugünkünün aksine değişmeyen bir sahnede hizmet etti.

Yaşadığımız durumun ne kadar benzersiz olduğunu görmezsek, günümüz politikasının boşluğundan hiçbir şey anlayamayız. Akıl alacak gibi değil gerçekten.

En azından kaçmaya karar verenlerin tepkisini anlamak kolay. Dingin dingin evrensel modernleşme ufkuna doğru gidilirken, nasıl bile isteye bu çekim merkezine dönmeyi kabul etsinler ki?

Böyle bir durumla yüzleşmeyi kabullenmek demek, Edgar Allan Poe'nun "Girdaba İniş"[7] öyküsünün kahramanı gibi olmak demektir. Boğulanlarla sağ kalan tek kişi arasındaki fark, Lofoten Adalarında yaşayan yaşlı denizcinin girdabın çevresinde dönen kalıntıların hareketine soğukkanlılıkla dikkat etmesidir. Tekne derinlere çekilirken, anlatıcı boş bir fıçıya kendini bağlayarak sağ kalır.

İşte o yaşlı denizci kadar kurnaz olmak gerekiyor: Yakamızı kurtaracağımıza inanmamalı; kalıntıların sürüklenişini dikkatle aklımızın bir köşesinde tutmayı da ihmal etmemeliyiz; bu belki birdenbire, kimi kalıntılar dibe çekilirken kimilerinin, biçimleri yüzünden, cankurtaran simidi işlevi görebildiğini anlamamızı sağlar. "Krallığım bir fıçıya!"

X.

Soğukkanlı bir dikkati hak eden şey, modern dünyada ekolojinin geldiği yerdir. Aslında adına "ekoloji hareketleri" diyebileceğimiz hareketler, rotamızı ona doğru çevirmemiz gereken bu hem öylesine eski hem de içler acısı biçimde yeni yurdu, Yerküreselliği her yönüyle daha önceden ölçüp biçmiştir. "Yeşil partiler" onu kamusal yaşamın yeni eksenine dönüştürmeye çalışmış, Sanayi Devrimi'nin başından ve özellikle savaş sonrası dönemden beri, bu üçüncü çekim merkezine işaret etmişlerdir.[1]

Modernlerin zaman oku her şeyi dünyasallaşmaya sürüklerken, politik ekoloji onları bu öteki kutba çekmeye çalışmıştır.

Her maddi nesneye "ekolojik bir boyut" kazandırasıya, tüm alanlarda –sığır etinden tutun da iklime, çitlere, nemli bölgelere, mısıra, pestisitlere, dizele, kentçiliğe ya da havaalanlarına kadar– şiddetli tartışmalar yarattığı için onun hakkını teslim etmek gerekir.

Onun sayesinde, artık her gelişim tasarısı protestolara, her öneri bir karşı çıkışa yol açıyor. Hiç de aldatıcı olmayan bir gösterge: Bugün en kolay öldürülen politik aktörler çevreci militanlardan oluşuyor.[2] Daha önce de gördüğümüz gibi, inkârcıların reddi de bütünüyle iklim üstünde yoğunlaşıyor.

Dolayısıyla ekoloji, o zamana dek, kamusal yaşamın genel kaygıları arasında *sayılmayan* nesnelerden hareketle bir poli-

tika geliştirmeyi başardı. Politikayı toplumsal dünyanın aşırı dar tanımından kurtardı. Bu anlamda, politik ekoloji kamusal uzama yeni bahisler kazandırmayı kesinlikle başardı.[3]

Modernleşme ya da ekolojikleşme artık yaşamsal bir seçime dönüştü. Bunu herkes kabul ediyor. Buna karşın, ekoloji başarısızlığa uğradı. Bunu da herkes kabul ediyor.

Yeşil partiler her yerde kalıntı partiler olarak kaldı. Ne yapacaklarını asla bilemediler. "Doğa" sorunları konusunda çağrı yaptıklarında, geleneksel partiler insanların çıkarları adına onlara karşı çıktı. Yeşil partiler "toplumsal sorunlar"la ilgili çağrı yaptıklarındaysa aynı geleneksel partiler onlara: "Siz niye burnunuzu sokuyorsunuz?" diye sordular.[4]

Elli yıllık militanlıktan sonra, pek göze çarpmayan birkaç örneği dışarıda tutarsak, ekonomiyle ekoloji, gelişmenin gereklilikleriyle doğanın gerektirdikleri, toplumsal adaletsizlikle canlı dünyanın seyri hâlâ karşı karşıya getiriliyor.

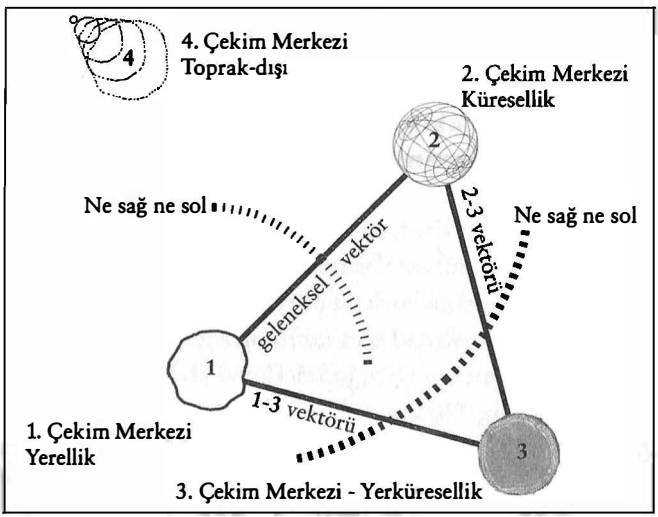
Bu nedenle, ekolojik hareketlere haksızlık etmeden, geçici başarısızlıklarının nedenini kavrayabilmek için onların üç çekim merkezi karşısındaki konumlarına bakalım.

Tanıyı koymak oldukça kolay: Çevreciler ne sağcı ne solcu, ne eskiye bağlı ne ilerici olmaya çalışmış, Modernlerin zaman okunun tuzağından kurtulamamışlardır.

İşe çizdiğimiz basit şemanın sağladığı üçgenleme sayesinde bu güçlükle başlayalım. (Daha ileride "doğa" mefhumunun bile durumu sürekli kıldığını göreceğiz.)

Aslında söyledikleri gibi, Sağ/Sol ayrımını "aşmanın" en az iki yolu vardır. Geleneksel vektör üstünde iki ucun ortasına yerleşilebilir (1-2 ayrıtı). Ama aynı zamanda Sol/Sağ konumlarının yelpazesinin bir başka bakış açısına göre yeniden belirlenmesini gerektiren üçüncü çekim merkezine bağlanılarak vektör baştan tanımlanabilir (5. Figür'de 1-3 ve 2-3 ayrıtları).

Liberalizmle yerelcilik, sınırların açılmasıyla sınır savunması, ahlaki serbestleşmeyle ekonomik özgürleşme arasında bir "üçüncü yol" bulduğunu ileri süren birçok parti, hareket, düşünce topluluğu olmuştur.[5] Şimdiye dek başarıya ulaşamamalarının nedeni, onları daha baştan yetersiz kılan sistemden başka bir koordinat sistemi düşünememiş olmalarıdır.

5. Figür: Ne sol ne sağ sloganını saptamanın iki farklı yolu.

Sözkonusu olan gerçekten "Sol/Sağ karşıtlığından kurtulmak"sa, bu kesinlikle ayırıcı, parçalayıcı ve bölücü özelliğini hafifleterek eski ayrıtın *merkezine* yerleşmek için yapılmamalıdır. Bu Sol/Sağ derecelendirmesinin tartışmaya açılması hâlâ yoğun heyecanlar uyandırdığına göre, onu yeni bir merkezle, yeni bir bataklıkla, bir "yumuşak karın"la karıştırmamak gerekir.

Tam tersine üçgende görüldüğü gibi, Sağ/Sol –daha doğrusu, bugün bu yaftalar kullanıldığında, klasik koordinat sisteminin sağladığı düzenleme gücünden geriye pek bir şey kalmayasıya çoğalan ve iç içe geçen Sağlarla Sollar– ayrımının kökenindeki tartışma nesnelerinin *içeriği* değiştirilerek *cephe çizgisinin döndürülmesi* gerekir.

İşin tuhafı bu Sol/Sağ vektörünün değiştirilemez, su götürmez olduğu ya da iki yüzyıldır tüm yurttaşların yüreklerine kazındığı ileri sürülürken, bir yandan da bu ayrımların artık süresini doldurduğu itiraf ediliyor. Bu da başka bir vektör olmadığı için, akla yatkınlığını yitirdiği ölçüde yoğunlaşan bu ayrıma uzamı doğrayan bir döner testere gibi sürekli başvurulduğunu kanıtlıyor.

XI.

Yine de önce aşırı solu, sonra solu, merkezi, ardından sağı, en sona da aşırı sağı yan yana sıralayan bu ünlü *zihinsel yarım daire*'yi sarsmanın bir yolu olmalı. Tüm bunların nedeni de 1789'da, seçilmişlerin krala veto hakkının verilmesi gibi karışık bir sorunla ilgili oylama yaparken, başkanın karşısına bu sırayla yerleşmeyi alışkanlık edinmeleridir.

Buna karşın bu derecelendirme ne denli basit ve olumsal olsa da tüm araştırmalara, tüm konuşmalara, tüm sınıflandırmalara yön verir; tüm seçimlere ve tüm tarihsel anlatılara hizmet eder, hatta en içgüdüsel tepkilerimizi bile belirler.[1] Bu "Sağ", "Sol" sözcüklerinin nasıl da büyük bir ağırlığı vardır; "İyi de bu adam aşırı sağcı", "Aman dikkat, kadın solcu!" gibi yargıları dile getirirken, içimiz nasıl duyarlıklarla kabarır öyle!

En azından şimdilik, böyle bir duygulanım yükünden nasıl vazgeçebileceğimizi pek bilmiyoruz. Kamusal eylem kabul edilebilir bir amaca yönlendirilmelidir. "İlerici" sözcüğü ne kadar tartışmaya açık olsa da, "geri gitmeyi" önererek birilerinin seferber edilebilmesi güç. "İlerlemenin sona ermesi"yle, anne babalar kadar iyi yaşayamama öngörüsüyle, yavaş yavaş bir kenara büzülmeyi öğrenme tasarısıyla, kalabalıkları heyecanlandırmak güç olacak.[2]

Politikada yönümüzü yeniden bulmak istiyorsak, geçmiş mücadelelerle gelecekteki mücadeleler arasında sürekliliği sağlamak için, bu iki terim arasındaki karşıtlıktan daha karmaşık bir şey

aramamak büyük olasılıkla akıllıca olacaktır.[3] Kesinlikle daha karmaşık olmamalı, ama başka bir yöne bakmalı.

Üçgen dikkate alındığında, bir vektör ilkesinin korunabileceği, onun üstünde (bu yaftaları korumak istiyorsak) "gericiler"in ya da "ilericiler"in savunulacak davaların *içeriği* değiştirilerek ayırt edilebileceği görülür.

Sonuçta pusula asla yalnızca bir mıknatıs iğnesi ve bir manyetik yoğunluktan oluşmaz. Keşfedilmesi gereken şey, iğnenin oluşturduğu *açı* ve o yoğunluğun *bileşimidir.*

Buradaki varsayımımızda, iğne doksan derece dönüp, özgünlüğü bize bugün çarpıcı gelen ve öyle görünmemesine karşın, modern olarak adlandırdığımız dönemin başından beri politikanın aralarına yerleştiği öteki iki çekim merkeziyle aynı özellikleri sergilemeyen o güçlü çekim merkezine yönelir.

Dolayısıyla soru şuna dönüşür: Kamusal yaşama özgü çatışma ilkesi, bu kez yönü değiştirilerek korunabilir mi?

Yeniden bu üçüncü çekim merkezine yönelerek, Sol'la Sağ'ın sona ermek üzere olan modern dönem boyunca özeti, kabı ve kabuğu olduğu şeyi belki açığa çıkarabiliriz.

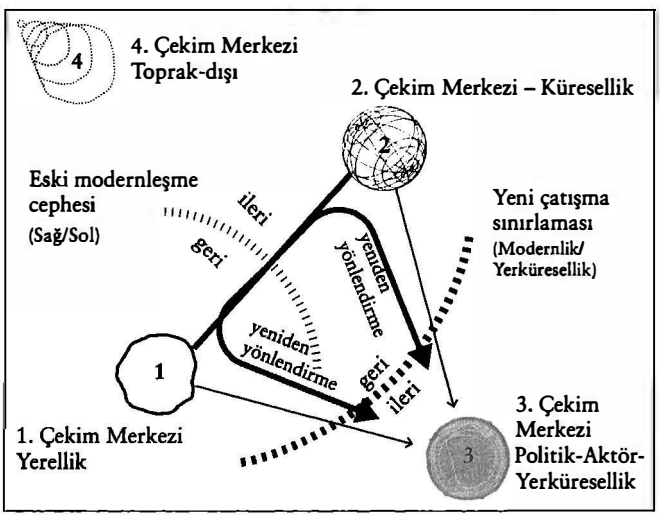
Yerküreselliğin çekim merkezinin onu parçalaması, paketi açmaya ve her parçadan ne beklediğimizi, yavaş yavaş "hareket", "atılım", hatta "ilerleme" olarak adlandırmayı öğreneceğimiz şeyleri ve açıkça öteki tarafa doğru giden, artık gerçekten de "gerileme", "yüzüstü bırakma", "ihanet" ve "gericilik" olarak adlandırabileceklerimizi baştan incelemeye zorlar bizi.

Bu politika oyununu karmaşıklaştırabilir, ama aynı zamanda umulmadık manevra alanları da sağlayabilir.

Hem Küreselliğe olanaksız erişimin artık sona eren düşünden (şemada 2-3 ayrıtı) hem de Yerelliğe dönüşün hâlâ çok uzaklardaki ufkundan (1-3 ayrıtı) Yerküreselliğin çekim merkezine dönebiliriz.

İki açı Küreselliğe kaçmayı sürdürenlerin çıkarlarını ve Yerelliğe sığınmayı sürdürenlerinkileri farklı bir yöne kaydırmak için yapılması gereken hassas pazarlıkların saptanmasını sağlar. Böylece bu yeni çekim merkezinin ağırlığını duyumsamaya *yöneltebiliriz* onları (6. Figür).[4]

Yeni politikayı –yine son derece soyut bir biçimde– tanımlamak istiyorsak, bu pazarlığa bel bağlamamız gerekiyor. Kendimize, eski derecelendirmeye göre, açıkça "gerici" olan insanlar arasından müttefikler bulmalıyız. Kuşkusuz yine eski başvuru noktasına göre, açıkça "ilerici", belki liberal, hatta neoliberal olanlarla ittifak kurmamız da gerekecek!

6. Figür: Yeni bir ittifak oyunu.

Bu yeniden yönlendirme işlemi nasıl bir mucizeyle tüm "Sol/Sağ karşıtlığından kurtulma", "bölünmeyi aşma" ya da "bir

üçüncü yol arama" çabalarının başarısızlığa uğradığı noktada işe yarayacak peki?

Bunun çok basit bir nedeni var, o da yön bulma mefhumuna bağlı. Öyle görünmemesine karşın, politikada önemli olan *tutumlar* değil, *dünya*'nın biçimi ve ağırlığıdır. O tutumların işlevi de bunlara tepki vermektir.

Politika her zaman nesnelere, bahislere, durumlara, maddelere, cisimlere, manzaralara, yerlere yönelmiştir. Savunulacak değerler adını verdiğimiz şeyler, bir yurdun her zaman betimlenebilmesi gereken zorluklarına verilen yanıtlardır.[5] Aslında politik ekolojinin belirleyici keşfi de budur: O nesne-yönelimli-politikadır.[6] Yurtları değiştirirseniz, tutumları da değiştirirsiniz.

Pusulanın iğnesi çıldırmaya başlıyor, dönüp duruyor, ama sonunda durduğunda, manyetik yoğunluğun onun üstündeki etkisiyle oluyor bu.

Şu anki durumda bizi avutabilecek tek şey bir başka vektörün yavaş yavaş gerçekçilik kazanmasıdır. Modernlik/Yerküresellik vektörü (6. Figür) keskinliğini hâlâ koruyan Sol/Sağ bölünmesine inandırıcı, yaşantısal, duyarlı bir seçenek oluşturabilir.

Gerçek rakipler olarak adlandırabileceğimiz insanların kimler olduğunu saptamak kolaydır: 1., 2. ve özellikle 4. çekim merkezleriyle ilgilenmeyi sürdüren herkes. Bunlar sözcüğün kökenbilimsel anlamıyla ütopyalardır, *topos*'u, zemini ve toprağı olmayan yerlerdir: Yerellik, Küresellik ve Toprak-Dışı. Ama tek *potansiyel müttefiklerimiz* de bu rakiplerdir. Dolayısıyla onları inandırıp yollarından çevirmemiz gerekiyor.

Öncelikle haklı olarak yönetici sınıfların tarihsel ihanetiyle yüzüstü bırakıldıklarını düşünen, üsteleye üsteleye kendilerine korunaklı bir uzamın güvenliğinin sağlanmasını isteyen insan-

lara nasıl sesleneceğimizi bilmeliyiz. Şemanın (epey hassas) mantığına göre, Yerelliğin çekim merkezine yönelmiş enerjileri Yerküreselliğe kaydırmak gerek.

Yersiz olan şey köklerden kopmadır, yoksa aidiyet değil. Bir toprağa ait olmak, orada kalmak istemek, bir toprağa özen göstermek, bağlanmak, daha önce gördüğümüz gibi, ancak modernleşmenin dayattığı ileriye kaçış karşısında "gerici" olur. Kaçmayı bırakırsak, bu bağlanma arzusu neye benzer?

Yerellik yandaşlarıyla Yerküresellik yandaşları arasındaki pazarlık –belki de dostluk anlaşması– bir toprağa aidiyetin önemine, meşruluğuna, hatta gerekliliğine dayanmalıdır, ama işin en zor yanı da budur, Yerelliğin ona eklediği şeylerle karıştırılmaması gerekir: etnik bağdaşıklık, ulusal mirasçılık, tarihselcilik, geçmişe özlem, otantik olmayan otantiklik.

Tam tersine bir toprağa ayak basabilmek için pazarlık yapmaktan daha yenilikçi, daha güncel, incelik isteyen, teknik, (sözcüğün iyi anlamıyla) yapay, kırsallıktan ve köylülükten bunca uzak, daha yaratıcı, daha çağdaş bir şey olamaz.

Yerküre'nin geri dönüşünü üzücü "toprağa dönüş"le karıştırmamak gerekir. Savunulacak Alanlar denilen şeyde bahis bütünüyle budur: toprağa aidiyetin yeniden politikleşmesi.

Yerellikle yenice biçimlenen toprak arasındaki ayrım, farklı göçmen türlerinin yaşayacağı yerlerin baştan yaratılması gerektiği için daha da önem kazanır. Yerellik kapanarak farklılaşmaya elverişliyken, Yerküresellik açılarak farklılaşmaya elverişlidir.

İşte pazarlığın öteki kolu, son hızla Küreselliğe doğru ilerleyenlere yönelik kolu burada devreye girer. Korunma gereksinimini Yerküreselliğe döndürmek üzere yönlendirmek gerektiği gibi, eksi-küreselleşmeye doğru koşanlara da onun Küre'ye ve dünyaya erişimden ne denli farklı olduğunu göstermek gerekir.

Bunun nedeni de Yerküre'nin, yere ve toprağa bağlı olması, ama aynı zamanda herhangi bir sınırla uyuşmaması, tüm kimlikleri aşması anlamında *dünyasal* olmasıdır.

İşte az önce dile getirdiğimiz yer sorununu da bu anlamda çözer: Küreselliğin sonsuz ufkuna uygun bir Yerküre yoktur, bununla birlikte Yerellik de yerküre varlıklarının çokluğunu barındıramayacak denli dar, sınırlıdır. Bu nedenle Yerellikle Küreselliği sözümona aynı güzergâh üstünde birbirini izleyen manzaralar olarak sıralayan optik kaydırmanın asla bir anlamı olmamıştır.

Kurmamız gereken ittifaklar ne olursa olsun, politikanın her zaman yönünü üstünde belirlediği gerçek dünya tamamıyla değişmişken, politik tutumlardan, duygulanımlardan, tutkulardan ve konumlardan söz etmeyi sürdürdükçe, ittifak kuramayacağımız kesindir.

Başka bir deyişle politik duygulanımlarımızı yenilemekte *geç kaldık*. Bu yüzden işleme yeniden başlayıp, manyetik yoğunluğu geleneksel pusulanın karşısına koymalıyız: Böylece hangi yönü gösterdiğini ve duyarlıklarımızın nasıl değişeceğini görebiliriz.

Güçlükleri görmezden gelmek bir işe yaramaz: Mücadele zorlu olacak. Eski Sağ/Sol vektörünü ölçüp biçerek yitirdiğimiz zaman yüzünden, gerekli seferberlikler ve pazarlıklar gecikti.

Ekolojik partilerin yükselişini yavaşlatan şey de budur: Onlar Sağ'la Sol'un *arasında* yer almak ya da Sağ/Sol ayrılığını "aşma"ya çalışmak istediler, ama böyle bir "aşma"nın gerçekleşebileceğini düşünebileceğimiz *yer*'i göstermediler. Adımlarını yana atmadıkları için iki çekim merkezinin altında ezildiler, yavaş yavaş tüm gerçekliklerini yitirdiler. Partilerin de çok sık boşa kürek çekmesi şaşırtıcı değil.

Şu anda var olan güçleri kalıcı biçimde yeniden yönlendiren yeni bir duygulanımın ilk belirtilerini her geçen gün daha

açık biçimde fark etmeye başlamadık mı? İnsanlar kendilerine şu soruyu sormaya başlayabilirler: *Biz Modern miyiz, yoksa Yerküreci mi*?

Siyasetbilimciler Sol'dan Sağ'a uzananlar kadar temel değerlere yeni bir yönelimin asla yaratılamayacağını söyleyecektir, ama tarihçiler de onlara şu yanıtı verebilir: "18. yüzyıldan önce 'sağcı', 'solcu' var mıydı?"

İşin önemli yanı, birtakım yeni ittifaklar düşünüp açmazdan çıkabilmek: "Siz hiç solcu olmadınız mı? Önemli değil, ben de olmadım, ama sizin gibi *kökten Yerküreci'yim*!" Biri sürü konumu keşfetmeyi öğrenmemiz gerekiyor, *aşırı Modernliğin* militanları ortalığı büsbütün mahvetmeden önce...

XII.

Ekolojizmin bahisler ölçeğinde bir seferberlik yaratamaması, bu çok önemli politik aktörü, Yerküreselliği yeterince açık tanımlayamadığının bir kanıtı. İnsan 19. yüzyıldan sonra toplumsal sorundan ileri gelen duygulanımların gücüyle savaş sonrası dönemden sonraki ekolojik hareketlerin gücü arasındaki büyük farkı gördükçe hâlâ şaşırıyor.

Bu farkı açıkça ortaya koyan kılavuzlardan biri Karl Polanyi'nin hayran olunası kitabı *Büyük Dönüşüm*'dür.[1] Polanyi'yi okurken yüreğimizi sızlatan şey, kesinlikle liberalizmin yıkıcılığının artık gerisinde kaldığını düşünerek yanılması değil, o yıkıcılığa yalnızca politik başvuru noktalarının büyük hareketsizliği olarak adlandırılabilecek şeyin karşılık vermesidir.

Kitap 1945'te yayımlandıktan sonra geçen yetmiş yılın doğru biçimde tanımladığı şey, çevreci hareketler farklı sosyalizm türlerinin yarattığı enerjiyi ele almayı, canlı tutmayı ve yoğunlaştırmayı başarabildikleri takdirde gerçekleşmesi gereken öteki *büyük dönüşüm*'ün ne yazık ki boş yeridir.

Ne var ki bu aktarım asla gerçekleşmedi. Sosyalizmle ekolojizm, ikisi de tarihin yönünü değiştirmek isterken, güçlerini etkili biçimde birleştiremediklerinden, akışını yavaşlatabildiler yalnızca.

Aşırı zayıf kalmalarının nedeni ya toplumsal sorunlarla ya da ekolojik sorunlarla ilgilenmek zorunda olduklarına inanmalarıdır, oysa yapılması gereken seçim çok daha belirleyicidir ve politikanın *iki yönüyle* ilgilidir: Bunlardan biri toplumsal

sorunu kısıtlayıcı bir biçimde tanımlarken, öteki sağ kalma bahsini kolektifleri oluşturan *ortaklık* türleri arasındaki önsel farkları devreye sokmadan tanımlar.[2]

Bu iki yön farklı aktörleri hedeflemez. Basmakalıp bir düşünceyi yinelersek, işçilerin ücretiyle küçük kuşların yazgısı arasında değil, işçi ücretleriyle küçük kuşların *iki durumda da* var olduğu, ama *birbirine başka türlü bağlandığı* iki farklı dünya arasında seçim yapmak gerekiyor.

Dolayısıyla şu sorunla karşı karşıya kalıyoruz: Neden toplumsal hareket ekolojik bahislere anında kendi sorunuymuş *gibi* el atıp, bu yolla geçersizleşmeden kurtulmayı ve hâlâ zayıf olan ekolojizme yardım eli uzatmayı başaramadı? Başka bir deyişle, politik ekoloji neden *toplumsal sorun bayrağını* devralmayı başaramadı?

Uzmanların "Büyük Hızlanma"[3] adını verdiği bu yetmiş yıl boyunca her şey değişse de –pazarın güçleri zincirinden boşandı, yer sisteminin tepkisi başladı– ilerici ya da gerici politikayı tek ve sonu gelmez vektör –modernleşme ve serbestleşme vektörü– boyunca tanımlamayı sürdürdük.

Bir yanda büyük dönüşümler, öte yanda "sosyalizm"in tanımı, konumu, onunla ilişkilendirilen özlemler açısından neredeyse tam bir hareketsizlik. Kaldı ki feministlerin toplumsal dönüşüm mücadeleleriyle karşılaştırıldığında uzun süre "merkezdışı" görülen mücadelelerini benimsetmekte ne denli güçlük çektiğini biliyoruz. Pusula takılıp kalmış gibi.[4]

Bu başkaldırılar öne çıkarılacağına, neredeyse tam bir yetersizlik içinde Büyük Hızlanma'yla, komünizmin bozgunuyla, eksi-dünyasallaşmanın zaferiyle, sosyalizmin kısırlaşmasıyla, son bir soytarılık olarak da Donald Trump'ın seçilmesiyle karşı karşıya kalındı! Sonradan yaşanacak felaketleri düşününce insanın içi ürperiyor.

Tüm bu olaylar sırasında, "toplumsal" çatışmalarla "ekolojik" çatışmalar arasındaki biraz yumuşamış karşıtlıktan ileriye gidilemedi.

Buridan'ın eşeği gibi*, hem açlıktan hem susuzluktan ölene dek duraksamayı sürdürmek gerekiyormuşçasına, karşımızdakilere iki farklı küme olarak bakıldı. Ama ne doğa bir yem çuvalıdır ne de toplum bir kova su... Bir yanda çıplak insanların, öte yanda insan olmayan nesnelerin durmayışı seçim yapmanın gereksiz olduğunu açıkça gösterir.

Ekoloji bir partinin, belli bir kaygının değil, "Yerküreselliğe" doğru yön değiştirme çağrısının adıdır.

* Buridan 13. yüzyılın sonunda doğmuş bir felsefecidir. Onun olduğu ileri sürülen ünlü eşek aç ve susuz olmasına karşın, karşısına eşit uzaklığa konan bir kova suyla bir yem çuvalı arasında seçim yapamadığı için ölür. –çn

XIII.

Ortak öfkenin bayrağı devredişinin kesintiye uğraması nasıl açıklanabilir?

Bunun nedeni "ilericiler"i "gericiler"den ayırmayı sağlayan eski şemanın, 19. yüzyılda "toplumsal sorun"un ortaya çıkışından beri, *toplumsal sınıf* mefhumlarıyla tanımlanmasıdır. Bu mefhumlar da sözkonusu sınıfların "üretim süreci" olarak adlandırılan şeyin içindeki konumlarına bağlı olmuştur.

Karşıtlıkları yumuşatmaya, hatta anlamlarını yitirdiklerini ortaya koymaya yönelik tüm çabalara karşın, politika bu sınıf karşıtlıkları çerçevesinde düzenlenmiştir.

Kamusal yaşamın sınıf kavgası bakımından yorumlanmasının bunca etkili olması karşıt kategorilerin tanımının görünüşte maddi, somut, deneysel olmasından kaynaklanır. Bu nedenle, bu yorumlar "maddeci" olarak nitelenmiş ve genelde sırtını güdümlü ekonomi denilen şeye dayamıştır.

Bu yorum birçok kez gözden geçirilse de 20. yüzyıl boyunca işe yaramıştır, hem de çok. Bugün bile, neyin "ileriye gittiği", neyin "ilerleme güçlerine ihanet ettiği" onun sayesinde saptanmaktadır (her ne kadar, bir kez daha, tutumlar ahlaktan söz edilirken başka, ekonomiden söz edilirken başka olsa da). Genel olarak hâlâ düpedüz Marksist'iz.

Bu tanımların artık işe yaramamaya başlamasının nedeni, toplumsal sınıflar bakımından yapılan çözümlemeyle onu olanaklı kılan maddeciliği, açıkça daha önce Yerelliğin karşıtı olarak

Küresellik adını verdiğimiz çekim merkezinin tanımlamasıdır.

Sanayileşme, kentleşme, sömürgeleştirilen toprakların işgali gibi önemli olaylar ilerlemeye anlam kazandıran –uğursuz ya da parlak olmasının önemi yok– bir ufuk tanımlıyordu. Bunun da iyi bir nedeni vardı: Bu ilerleme etkinlikleri tümüyle kaçınılmaz görünen serbestleşmeye yönelmesi gereken yüz milyonlarca insanı bağımlılıktan olmasa da yoksunluktan kurtarıyordu.

Sağ'larla Sol'lar sürekli uyuşmazlık içinde olsalar da, hangisinin kesin olarak modernleştirici olduğunu, hangisinin o Küresel dünyaya daha hızlı erişeceğini anlamak için birbirleriyle yarışmaktan başka bir şey yapmadılar. Bir yandan da reforma ya da devrime başvurma konusunda birbirlerini yiyip durdular.

Ama asla modernleşme yolundaki halklara, ilerlemenin onları götüreceği dünyanın *nasıl bir dünya* olacağını açıkça anlatmadılar.

Öngöremedikleri şey (oysa pekâlâ öngörebilecekleri şey),[1] bu ufkun yavaş yavaş tam da basit bir *ufka*, düzenleyici basit bir düşünceye, Yerküre onu somutlaştıramadıkça gitgide belirsizleşen bir ütopyaya dönüşecek olmasıydı.

Derken, 13 Aralık 2015'te yaşanan olayda, bu denemenin başında değindiğimiz COP21 Konferansı'nın sonunda, artık Küreselliğin ufkuna uygun bir Yerküre'nin olmadığı bir biçimde resmileşti.

Sonuçta sınıf bakımından yapılan çözümlemeler Sol'ların düşmanlarına kalıcı biçimde direnmelerine asla izin veremedi –bu da Polanyi'nin liberalizmin yok olacağı yönündeki öngörülerinin neden tutmadığını açıklıyor– çünkü çözümlemeler maddi dünyayı bu yeni gerçekliği doğru kavrayamamalarına neden olacak denli soyut, hatta idealist demeyelim de ideal bir biçimde tanımlıyordu.

Maddeci olmak için bir madde gerekir; etkinliğin dünyayla ilgili bir tanımını yapmak için bir dünya gerekir; bir yurdu iş-

gal etmek için bir toprak gerekir; *Real Politik*'e atılmak için bir gerçeklik gerekir.

Oysa 20. yüzyıl boyunca, bir yandan klasik bir sınıf kavgası tanımını temel alan çözümlemeler ve deneyler gelişirken, az çok gizlice, en azından Sol'ların ilgisini pek çekmeden, her şeyin üstünde durduğu maddenin, dünyanın, toprağın tanımı kökten değişti.

Dolayısıyla sorun Yerküreselliğe yönelimin dayattığı bu yeni maddiliği, bu yeni maddeciliği göz önünde bulundurarak, sınıf kavgalarını daha gerçekçi bir biçimde tanımlamakta yatıyor artık.[2]

Polanyi'nin toplumun metalaşmaya direnme gücünü gözünde büyütmesinin nedeni, yalnızca insan aktörlerin katkısına ve insanlardaki metayla pazarın sınırlarına ilişkin bilince güvenmesidir. Oysa artık başkaldıranlar yalnızca insanlar değil. Polanyi'nin öngöremediği şey, sınıf kavgalarına işleri kökünden değiştirebilecek korkunç direniş güçlerinin *eklenmesi*'dir. Kavgaların sonucu ancak başkaldıran, iç içe geçmiş tüm öğelere savaşma görevi verilirse değişebilir.

Toplumsal olarak nitelenen sınıflar yerlerini üretim sistemi içindeki konumlarına göre belirlerken, artık bu sistemin aşırı kısıtlayıcı bir biçimde tanımlandığını görüyoruz.

Kuşkusuz çözümleyiciler bundan uzun zaman önce tanımlarını geliştirip, toplulukların neden her zaman "nesnel çıkarlar"ın ardında koşmadığını açıklayabilmek için, toplumsal sınıfların kısıtlı tanımına değerlerden, kültürlerden, tutumlardan, simgelerden oluşan bir donanım kazandırmışlardı.

Buna karşın "sınıf çıkarları"na "sınıf kültürleri" eklendiğinde bile, o toplulukların çevrelerinde bir gerçeklikle bağ kurup kendi kendilerinin bilincine varmalarını sağlayacak denli kalabalık yurtlar olmadı. Tanımları hep toplumsal, fazlasıyla toplumsal kaldı.[3]

Sınıf kavgasının altında, başka sınıflandırmalar vardır. Mercilerin altında başka merciler. Maddenin altında da başka malzemeler.

Timothy Mitchell petrole geçişle yönetici sınıfların kazanacağı etkili bir sınıf savaşına kömürü temel alan bir ekonominin uzun süre izin verdiğini açıkça göstermiştir.[4] Buna karşın geleneksel anlamda tanımlanan toplumsal sınıflar aynı kalmıştır: İşçileri her zaman sendikalar savunmuştur.

Evet ama *bölgesel olarak tanımlanan* sınıflar aynı şekilde sınıflandırmaz. Madencilerin üretimi durdurabilmesi, madenlerin diplerinde gözcülerden uzakta kafa kafaya verebilmesi, atık yığınlarının yakınlarındaki demiryolu görevlileriyle ittifak kurması, eşlerini işverenlerinin evlerinin önünde gösteri yapmaya göndermesi; tüm bunlar rüşvet almaya yatkın küçük bir seçkin kesimin yönettiği, yurdundan uzaklara kaçmış birkaç mühendisin denetimindeki, ürünün çabucak onarılabilen boru hatlarıyla taşındığı petrolle birlikte sona erdi. Kömür zamanında görünür olan düşmanlar petrolle birlikte görünmez oldular.

Mitchell yalnızca işçi mücadelelerinin "uzamsal boyutu"nu vurgulamakla kalmaz; bu zaten bilinen bir gerçektir. Kömürle ya da petrolle ilişkinin toprak, işçiler, mühendisler ve işletmeler üzerindeki etkisine de dikkat çeker.[5] Öte yandan savaş sonrası dönemden başlayarak, petrol sayesinde, maddi sınırdan tümüyle bağışık olduğuna inanan bir Ekonomi'nin egemenliğine girildiği gibi çelişkili bir sonuca varır!

Bunun nedeni sınıf kavgasının bir *jeo-loji*'ye bağlı olmasıdır.

"Jeo-" önekinin devreye girmesi yüz elli yıllık Marksist ya da maddeci çözümlemeyi geçersiz kılmaz, tam tersine *toplumsal sorunun* bu kez yeni jeopolitikle *yoğunlaştırılarak yeniden ele alınmasını* gerektirir.

Toplumsal sınıf kavgasının haritası politik yaşamın ona etki

etmesine gittikçe daha az izin verdiğine göre –çözümleyiciler insanların "sınıf çıkarları ardında koşmamasından" yakınmaya başlamıştır–, sonunda onların gerçek çıkarlarının ne olduğunu, kimlerle müttefik olup, kimlerle savaşacaklarını saptayabilmek için bir *jeo-toplumsal yer kavgası* haritası çizebilmek gerekir.[6]

19. yüzyıl toplum sorunun çağı olmuştu; 21. yüzyılsa *yeni jeo-toplumsal sorun*'un çağıdır.

Sol Partiler haritaları değiştirmeyi başaramazlarsa, zararlı güvelerin saldırısına uğramış bir şimşire benzeyecekler: Onlardan geriye yakmalık bir toz bulutu kalacak.

İşin güç yanı şu ki, bu yeni sınıfları tanımlamamızı sağlayacak ilkeleri bulup, onların farklı çıkarları arasındaki çatışma çizgilerini çizmek için madde, üretim sistemi tanımlarından, hatta gerek toplumsal sınıfları, gerek ekoloji mücadelelerini tanımlamaya yaramış uzamsal ve zamansal başvuru noktalarının tanımlarından sakınmayı öğrenmemiz gerekiyor.

Aslında modern dönemin tuhaflıklarından biri, maddeye ilişkin ortaya koyduğu tanımın çok az maddi, çok az yerküresel olmasıdır. Gerçekçiliğiyle övünse de onu asla işe koşamamıştır. Dikkatsizliği yüzünden +3,5 derecelik bir dünyaya doğru ilerleyebilen ya da yurttaşlarına farkında olmaksızın altıncı kitlesel yok oluşun sorumlusu olmanın cezasını çektirebilenlere nasıl maddeci diyebiliriz?

Tuhaf görünebilir, ama Modernler politikadan söz ettiklerinde, onun gelişimini uygulamada nasıl bir çerçeveye yerleştirdikleri asla bilinmez.

Sonuç olarak Lenin'in dediği gibi, "somut durumun somut tahlili" asla yeterince somut olmaz. Ekoloji sosyalistlere her zaman şöyle demiştir: "Maddeci beylerle hanımlar, biraz daha çaba gösterirseniz maddeci olabilirsiniz!"

XIV.

Sınıf kavgasının eski tüfekleriyle jeo-toplumsal çatışmaların yeni askerleri –Devrim savaşları anlamında– birbirine karışmadıysa, hata iki grubun "doğa"ya yüklediği rolden kaynaklanır. İşte bu tam anlamıyla fikirlerin dünyayı sürüklediği bir durumdur.

Belli bir "doğa" anlayışı Modernlerin Yerküre'yi işgal etmesine izin vermiş, öyle ki başkalarının kendi yurtlarını başka türlü işgal etmesine engel olmuştur.

Çünkü bir politika geliştirebilmek için size çıkarlarıyla eylem yeteneklerini birleştiren *failler* gerekir. Ama politik aktörlerle toplumun dışındaki, eyleme gücünden *yoksun* nesneler arasındaki ittifaklardan vazgeçemezsiniz. Zadistlerin parlak sloganı da bu ikileme işaret eder: "Biz doğayı savunmuyoruz, biz kendini savunan doğayız."[1]

Kaldı ki nesnelere yüklenen dışsallık deneyle elde edilen bir veri değil, politikaya yeniden manevra alanı kazandırmak için kısaca incelememiz gereken çok özel bir politik-bilimsel tarihin sonucudur.

Bilim sorununun Yerküreselliği ölçüp biçmekte çok önemli olduğu aşikâr. Bilim olmazsa, Yeni İklim Rejimi'ne ilişkin ne bilebiliriz? Bilimin iklim inkârcılarının özel hedefine dönüştüğünü nasıl unutabiliriz?

Her şeye karşın bilimin nasıl kavranması gerektiğini bilmek gerekir. Alışılmış bilgikuramı olduğu gibi kabul edersek, tam

da insan eylemini doğanın tartışılmaz nesnel yasalarına çağrı sayesinde sınırlandırmak için yaratıldığından, politikleştirilemeyecek bir "doğa" anlayışının tutsağı oluruz. Bir yanda özgürlük, öte yanda katı gereklilik: İkili oynamaya izin verir bu durum.[2] Ne zaman başka aktörlerin edim gücüne güvenmek istesek, bize şöyle diyerek karşı çıkarlar: "Dalga mı geçiyorsunuz? Bunlar basit nesneler, tepki gösteremezler." Tıpkı Descartes'ın hayvanların acı çekemeyeceğini söylemesi gibi.

Ama "doğa"yla aramızdaki bağları kavramanın daha özel, daha öznel, daha köklü, daha küresel ya da daha "ekolojik" bir yolunu bularak "bilimsel akılcılığa" karşı çıkmak istersek iki oyunu da kaybederiz: Gelenekten aldığımız "doğa" düşüncesini korurken pozitif bilimlerin katkısından yoksun kalırız.

Yapmamız gereken şey, doğayla ilişkilendirilen *"doğa" ideolojisi olmaksızın bilimin bütün gücü*'ne güvenmektir. Maddeci ve akılcı olmalı, ama bu erdemleri doğru yere taşımalıyız.

Güçlük Yerküreselliğin kesinlikle Küresellik olmamasından kaynaklanıyor. Her ikisinde aynı şekilde maddeci ve akılcı olmak olanaksız.

Başta Küresellik arayışının akılcılığı ne denli kötüye kullandığını kabul etmeden akılcılık övgüsü yapamayacağımız aşikâr.

Yeryüzünün insan eylemlerine vereceği tepkileri öngörmeyi iki yüzyıldır "unutan" bir modernleşme tasarısına nasıl "gerçekçi" diyebiliriz? Bir yandan kaynakların tükenişini öngörmeyi amaçlarken, azlığını hesaba katmayı başaramamış ekonomik kuramlara "nesnel" denilebilir mi?[3] Planlarına birkaç on yıldan daha fazla ayakta kalabilecek şeyler katmayı başaramamış teknik sistemlerin "etkili olduğu" söylenebilir mi? Anne babaların çocuklarına meskûn bir dünya bırakmalarına engel olacak denli büyük bir öngörü hatasının sorumlusu olan bir uygarlaşma ideali "akılcı" olabilir mi?

Akılcılık sözcüğünün biraz korkutucu olması şaşırtıcı değil. Sıradan insanları akılcı olarak nitelenen kişilerin onları inandırmaya çalıştıkları olgulara hiç değer vermemekle suçlamadan önce, o insanların uğradıkları büyük ihanet yüzünden sağduyuyu tümüyle yitirdiklerini anımsamalıyız.

"Gerçekçilik", "nesnel", "etkili" ya da "akılcı" sözcüklerine yeniden olumlu bir anlam kazandırmak için onları artık açıkça iflas ettikleri Küreselliğe değil, Yerküreselliğe yönlendirmeliyiz.

Bu yön değişikliğini nasıl tanımlayacağız? İki kutup neredeyse birbirinin tıpkısıdır, ne var ki Küresellik şeyler toplumsal dünyanın *dışındaymış*, insanların kaygılarına karşı tamamıyla *ilgisizmiş* gibi, her şeyi *uzaktan* kavrar. Yerküresellikse aynı düzenekleri *yakından*, kolektiflerin *içindeki*, capcanlı bir biçimde *tepki verdikleri* insan eylemine *duyarlı* görünümleriyle kavrar. Aynı bilginler için söylendiği gibi, ayakları yere basmanın birbirinden çok farklı iki yolu.

Gerek yolumuzu yeniden bulmamız, gerek politik duygulanımların yeniden canlanması açısından sözkonusu olan, temel metaforların, duyarlıkların yeniden dağılımıdır, yeni bir *libido sciendi*'dir.*

Yeryüzünü özleri bakımından birbirine benzer cisimlerle sonsuz bir evrenin içindeki gezegenlerden biri olarak kavrama yönündeki gerçekten de devrimci düşünceyi modern bilimlerin doğuşuna borçluyuz. Buna basitleştirmek için *Galileo nesneleri*'nin icadı diyoruz.[4]

Bu gezegen görüsü alabildiğine gelişir. Küreyi, haritacılıktaki küreyi, ilk yerbilimlerinin küresini tanımlar. Fizik bilimini olanaklı kılar.

Ne yazık ki yoldan çıkarılması çok kolaydır. Gezegenin *yerden* sonsuz evrene düşen cisimler arasına düşmüş bir cisim

* (Lat.) Bilme tutkusu. –çn

gibi kavranabilmesi, kimilerini bu gezegende olup bitenleri anlamak için gizilgüç olarak *sonsuz evrenin bakış açısını* benimsemeye iter.

Yerden uzaklara erişilebilmesi *uzaklardan* yere ulaşma *gerekliliğini* doğurur.

Aslında uygulama açısından her zaman bir kavram kargaşası yaratacak böyle bir sonuç çıkarmanın hiç gereği yok: Çalışma odaları, üniversiteler, laboratuvarlar, araçlar, akademiler; kısacası tüm bilgi üretimi ve doğrulama çevrimi yerkürenin yaşlı toprağından *asla ayrılmamıştır.*[5] Düşüncelerini ne denli uzağa gönderirse göndersinler, bilginlerin ayakları her zaman yere sıkı sıkıya basmıştır.

Yine de bu evrenden bakış (*the view from nowhere**) "akılcı", hatta "bilimsel" sözcükleriyle kalıcı bir biçimde ilişkilendirilecek yeni sağduyuya dönüşecektir.[6]

Yaşlı asal yeryüzü artık bu Büyük Dışarısı'ndan hareketle tanınacak, tartılacak, yargılanacaktır. Aslında yalnızca bir sanallık olan şey, gerek en büyük gerek en küçük zihinler için heyecan verici bir tasarıya dönüşür: *Bilmek demek dışarıdan bilmek demektir.* Her şeye Sirius'tan –kimsenin asla erişmediği, imgelemdeki bir Sirius'tan– bakılmalıdır.

Üstüne üstlük, sonsuz evrenin parçasına dönüşen gezegen, cisimler arasındaki cisim olarak Yerküre düşüncesi, pozitif bilimlerin kavradığı hareket yelpazesinin birkaç hareketle (bilimsel devrimin başında tek bir hareketle: cisimlerin düşüşüyle) sınırlı tutulması gibi bir sakınca doğurur.[7]

Oysa Yerküre'ye içeriden bakışta, göz önünde bulundurulması gittikçe güçleşen başka pek çok hareket biçimi vardır. İnsanlar yavaş yavaş kesin bilgi bakımından, kapsamlı bir *dönüşüm* yelpazesiyle –yaratılış, doğuş, büyüme, yaşam, ölüm,

* (İng.) Hiçbir yerden bakış. –çn

bozulma, başkalaşımlar– ne yapacaklarını bilemez duruma gelirler.

Dolambaçlı yola sapılıp dışarıdan bakmaksa "doğa" mefhumunda içinden hâlâ çıkamadığımız bir karışıklık yaratmıştır.

Bu kavram 16. yüzyıla dek bile kapsamlı bir hareket yelpazesi içerebiliyorken, "doğal" sözcüğü (Latince *natura* ya da Yunanca *phusis*, kökenbilimsel olarak kaynak, doğurma, süreç, şeylerin akışı olarak çevrilebilir) gitgide dışarıdan bakılan tek bir hareket türünü izlemek için kullanılır yalnızca. "Doğa bilimleri" ifadesinde de sözcük bu anlamı kazanacaktır.

Terimin, ileride önereceğimiz gibi evren bilimleriyle, demek ki *yer yüzeyinden*, yalnızca araçlar ve hesaplar sayesinde saptanan sonsuz uzamlarla sınırlı tutulması herhangi bir sorun oluşturmaz. Ama insanlar bununla kalmaya yanaşmaz. Yere uzaktan bakmak gerekiyormuş gibi, yerde olup biten her şeyi bu yolla anlamak isterler.

Karşılarında yalnızca pozitif bilimlerle kavranması gereken bir olay yelpazesi varken, onlardan bile isteye uzaklaşmışlar, öyle ki bir tür sadist çilecilikle, ulaşılabilen tüm hareketler arasından *yalnızca* Sirius'tan *görülebilenleri* ayırmaya başlamışlar.

Bu yaklaşıma göre, her hareket düşen cisim modeline uymalıdır. Gerçek makinelerin işleyişiyle ilgili yanlış bir düşünceden ileri gelmiş tuhaf bir metafor sayesinde ortaya çıkan, dünyaya "mekanik bakış" olarak adlandırılan şey budur.[8]

Tüm öteki hareketlere kuşkuyla yaklaşılır. Onlar içeriden, Yerküre esas alınarak göz önünde bulundurulabildikleri için bilimsel olamaz, gerçekten doğal bir biçime sokulamazlar.

Dışarıdan görülen ama güvenilir *bilgiler* ile şeyleri yakından gören, ama gerçeklikte temeli olmayan *tasarımlar* –bunla-

rın en kötü örneği basit çocuk masalları, en iyisiyse saygıdeğer olmalarına karşın içerikleri doğrulanamayan eski mitlerdir– arasındaki klasik ayrımın kaynağı budur.

Gezegen Yerküresellikten uzaklaşmıştır, çünkü evrenden bakılan doğa yavaş yavaş Yerküre'den bakılan doğanın, tüm yaratılış olaylarını içeriden kavrayan, kavrayabilecek olan, kavramayı sürdürebilecek olan doğanın yerini almış, onu gizlemiş, kovmuştur.

Galileocu büyük buluş, yere Sirius'tan bakmanın pozitif anlamda bilinebilecek şeylerin –her ne kadar sonsuz evren sözkonusu olsa da!– yalnızca küçücük bir parçası olduğunu unutturarak, her şeye egemen olacaktır.

Kaçınılmaz sonuç: Yerküre'de olup bitenler artık pek görülmemeye başlar.

Sirius'tan bakınca ister istemez birçok olay gözden kaçırılır, dünya gezegeninin akılcılığı ya da akıldışılığı üstüne bir sürü konuda yanılgıya düşülür!

Dünyalıların hatalarını anlamadan önce üç dört yüzyıldır kızıl gezegende saptadıklarına inandıkları saçmalıkları anımsarsak, üç dört yüzyıldır Sirius'tan bakılan dünya uygarlıklarının yazgısı konusunda da tüm bu hataları yapmalarına şaşırmayız!

Akılcılık idealleri mi, dünyaya, dünyalılara yönelik akıldışılık suçlamaları mı? Hepsi birer hayal, hepsi birer yanılsama, hiçbirinin Mars'taki kanallardan farkı yok...

XV.

Gerçekle (dışsal, nesnel ve bilinebilir gerçek) içerisinin (gerçekdışı, nesnel ve bilinemez içerisi) iki kola ayrılması, daha önce saptadığımız şu ünlü modernleşme vektörünün üstüne *eklenmese*, kimseyi rahatsız etmeyebilir, dünyanın gerçekliklerinden bihaber bilginlerin basit bir abartısı olarak görülebilirdi.[1]

"Küresellik" sözcüğünün olumlu anlamıyla olumsuz anlamı tam bu noktada birbirinden ayrılır.

Öznellik eski kafalılıkla ve çağdışılıkla, nesnellikse modernlikle ve ilericilikle ilişkilendirilir. Şeyleri içeriden görmenin geleneğe, kişiselliğe, eskiliğe gönderme yapmaktan başka bir özelliği kalmaz. Öte yandan şeyleri dışarıdan görmek önemli gerçekliği kavramanın, özellikle de *geleceğe* yönelmenin tek yolu olarak görülür.

O halde, modernleşmenin ufku olarak Küresellik yanılsamasına ağırlık kazandıran şey de bu sert bölünmedir, denilebilir. Artık öznel ve duyulur konumlardan, arkada hiçbir şey bırakmaksızın sonunda her türlü duyarlıktan –daha doğrusu aşırı duygusallıktan– kurtulan tek nesnel konumlara (olduğumuz yerde dursak bile) yönelmemiz gerekiyordur.

O zaman da Küreselliğin karşıtı olan, tepkili, düşünümsel, nostaljik Yerellik figürü ortaya çıkar (bkz. 1. Figür).

Süreç olarak –terimin eski anlamıyla– doğaya duyarlığı yitirmek, sonsuz evren olarak –yeni tanımıyla– doğaya ulaşmanın tek yoluna dönüşür.[2] Modernleşme yolunda ilerlemek asal

topraktan kopup Büyük Dışarısı'na ulaşmak için yola çıkmak, doğal olmasa da en azından doğalcı olmak demektir.[3]

Doğum metaforlarının tuhaf bir biçimde bozulmasıyla, "gözlerimizi sonunda modernleşmeye açmamızı" sağlayacak şey o eski yaratılış biçimlerine *artık bağlı kalmamaktır.*

Feministlerin cadı davalarını çözümleyerek gösterdiği gibi, bu acıklı dönüşümden kadına özgü değerlerin büyük bölümüne karşı bir nefret ortaya çıkacak, eski topraklara bağlılığın her türlüsünü grotesk kılacaktır.[4] Toprağa aidiyetten kaçmak demek, "Kapatın şu memenizi, görmesin gözüm"[5] demektir.

Sonra da bu büyük taşınmanın –tek gerçek "Büyük Yer Değiştirme[6]"–, eski süreç-doğaya son bağlılıklar temelli yok edildiği ölçüde, eksi-dünyasallaşma görünümüne bürünecek dünyaya dayatılacağı ileri sürülür.

Bugün geçerliliğini yitiren, ama ne zaman ilerlemeden, gelişmeden ve gelecekten söz edilse yankılarını duyabildiğimiz bu ifadenin anlamı şudur: "Birleşme yolundaki gezegeni modernleştireceğiz..."

Ya "doğa"dan söz edilir ama ondan uzak durulur ya da ona yakın olunur ama yalnızca duygular ifade edilir. Bu durum gezegene bakışla Yerküreselliğin birbirine karıştırılmasının bir sonucudur. Gezegenle ilgili olarak, şeylere "tepeden" bakılıp, onun her zaman değiştiği, insanlardan daha uzun ömürlü olacağı söylenebilir, bu da Yeni İklim Rejimi'nin önemsiz bir dalgalanma olarak görülmesine izin verir. Yerküresellikse bu tür bir umursamazlığa izin vermez.[7]

Dolayısıyla toprak çatışmalarını neden çok daha net tanımlayamadığımızı, bu iki çekim merkezini kapsama savındaki "doğa" mefhumunun büyüsünü ortadan kaldırmayı neden öğrenmemiz gerektiğini kolaylıkla anlarız.

"Çevreci" olarak nitelenen partiler "korumak" istedikleri

"doğaya" –terim o hiçbir yerden bakılan, bedenimizdeki hücrelerden en uzak gökadalara dek uzandığı varsayılan evren-doğa olarak anlaşılırsa– olanlar konusunda insanlarda ilgi uyandırmaya çalıştıklarında, alacakları yanıt yalnızca şöyle olacaktır: "Orası çok uzak, çok bulanık, bizi ilgilendirmez; vız gelip tırıs gider!"

Bu yanıt da çok haklı olacaktır. Örneğin yerkürenin manyetizması, bugün yerleri belirlenmiş 3500 ötegezegen, yerçekimi dalgalarının saptanması, toprağın havalanmasında yersolucanlarının işlevi, ayının geri gelişine Pireneler'deki çobanların tepkisi ya da son Caen usulü işkembe tabağına bağırsaklarımızdaki bakterilerin tepkisi vb. üstüne yapılan araştırmaları tanımlamak için aynı sözcüğü kullandığımız sürece "doğa politikası"na doğru asla ilerleyemeyeceğiz. Bu doğa tam bir yamalı bohça.

Evren-doğa yararına ilan edilen seferberliklerin yavaşlığının nedenini daha uzakta aramaya gerek yok. Evren-doğa politika geliştirebilecek bir şey değil. Bu tür varlıkları –Galileo nesneleri– jeo-toplumsal çatışmalarda bizi seferber edecek şeyin modeli olarak görmek, başarısızlığa koşmak demektir. O doğayı sınıf çatışmalarında seferber etmek de daha iyi bir gösteri yapmaya hazırlanmak için ayakları betona daldırmak gibi bir şeydir...

Yerkürenin durumunu nesnel, akılcı, etkili bir biçimde betimlemek, biraz gerçekçi bir yaklaşımla açığa vurmak için tüm bilimlere gereksinim duyuyoruz, ama onları *başka türlü konumlandırmalıyız.*

Başka bir deyişle, bilgin olmak için Sirius'a ışınlanmaya gerek yok. Soğuk bilgiye duygu katmak için de akılcılığı bırakmaya gerek yok. En sonunda *yakından* kavranan *bir yerin sıcak etkinliğini* olabildiğince soğukça anlamamız gerekiyor.

XVI.

Kuşkusuz her şey "sıcak etkinlik"ten ne anladığımızla ilgili. Evren-doğadan bakıldığında, bu sıcaklığın ve bu etkinliğin öznel yanılsamalar olarak, duyguların aldırışsız bir "doğa"ya basitçe yansıtılması olarak görüldüğü kolaylıkla anlaşılır.

Bu nedenle ekonomi 17. yüzyıldan sonra "doğa"yı da işin içine katmaya başladığında, sözkonusu doğa bilginlere bir "üretim etmeni", Yerküre'ye *ilgisiz* amaçların ardında koşan *yabancıların uzaktan* kavradığı, eylemlerimize *aldırı*şsız, tamamen *dışsal* bir kaynak olarak sunulmuştu.

Adına üretim sistemi dediğimiz şeyde, insan faili –işçiler, kapitalistler, hükümetler–, ayrıca yapay altyapılar –makineler, fabrikalar, kentler, manzaralar– saptanabiliyor, ama o arada (Sirius'tan bakıldığında) "doğallaşan" varlıklar, failler, aktörler, canlılar, onlarla aynı çapta görülmüyordu kesinlikle.

Geriye kalan her şeyin onlara *bağlı olduğu*, ister istemez *tepki gösterecekleri* belli belirsiz duyumsanıyordu, ama evren-doğanın süreç-doğayı kapsaması, kaynakları –kimi zaman korkudan titreyerek– ele geçirenleri sözcüklerden, kavramlardan, doğrultulardan yoksun bırakıyordu.

Hiç kuşkusuz başka halkların arşivleri karıştırılıp, "kaynak" ya da "üretim" düşüncesinin bile bilincinde olmayan tutumlar, mitler, alışkanlıklar bulunabilirdi, ama o halklar o dönemde modernleşme cephesiyle geri döndürülemez bir biçimde geride bırakılmış eski öznellik biçimlerinin, kadim kültürlerin kalın-

tıları olarak görülüyordu fazlasıyla.[1] Bunlar insanı etkileyen tanıklıklardı tabii ki, ama etnografya müzelerinde işe yarıyorlardı.

Tüm bu uygulamalar ancak bugün, gelecekte nasıl sağ kalabileceğimizi öğrenmemiz açısından değerli modellere dönüştüler.[2]

Bilimlerle ilişkimiz ancak doğal olarak nitelenen bilimler çerçevesinde evrene odaklananları süreç-doğaya (*natura* ya da *phusis*) odaklananlardan özenle ayırırsak değişebilir.

İlk grup başka cisimler arasındaki bir cisim olarak gezegenden hareket ederken, ikinci gruba göre Yerküre kesinlikle tekildir.

Galileo nesneleri'nden oluşan bir dünyanın karşısına yine aynı dünyayı, ama bu kez James Lovelock'un onuruna *Lovelock failleri* olarak (bu adı burada Galileo'nunki gibi bilginlerden oluşan çok daha kalabalık bir ailenin özeti niyetine kullanıyoruz) adlandırabileceğimiz faillerden oluşan bir dünyayı koyarsak, bu karşıtlığı açığa çıkarabiliriz.

Evren-doğa bilimlerinin savunucuları Lovelock gibi biyokimyacıların savını pek anlayamamışlardı: Bu sava göre, Yerküre'nin üstünde canlıları gezegendeki kimyasal, hatta kısmen de olsa jeolojik koşulların yaratılması süreçlerine bütünüyle katkı sağlayan failler olarak görmek gerekiyordu.[3]

Soluduğumuz havanın bileşimi canlılara bağlıysa, hava canlıların içinde konumlandıkları ve evrildikleri çevre olmaktan çıkıp, kısmen de olsa, eylemlerinin sonucuna dönüşür. Başka bir deyişle, bir yanda organizmaların, bir yanda çevrenin olmasından değil, karşılıklı düzeneklerin üst üste gelişinden söz edilebilir. Eylem yeniden paylaştırılır.

Yerküre olaylarının evriminde canlıların işlevini, eyleme gücünü, *agency*'sini* anlamakta çekilen güçlük daha önceki dö-

* (İng.) Eylemlilik. –çn

nemlerdeki yaşam olayını anlama güçlüğünü yansıtır. Sirius'tan bakıldığında insan eylemlerini yorumlama güçlüğü de cabası.

Aslında her hareket için model olarak cisimlerin düşüşünü alırsanız, tüm öteki hareketler, çalkantılar, dönüşümler, girişimler, birleşimler, başkalaşımlar, süreçler, karışıklıklar, üst üste gelişler tuhaf görünür. Onları kavramak için, eski gökbilimcilerin gezegenlerin hareketini kavramak için yarattıklarından daha çok ilmek düşünmeniz gerekir.

Yerküre olaylarının anlaşılmasında Lovelock'un devreye soktuğu basitleştirme kesinlikle Yerküre'ye "yaşam" katmakla ya da Yerküre'yi "canlı bir organizma"ya dönüştürmekle ilgili değildir. Tam tersine, o canlıların bio- ve jeo-kimyasal olayların hepsine etkin biçimde katkı sağladığını *inkâr etmeyi bırakır.* Onun indirgemeci savı dirimselciliğin tam tersidir. Karşı çıktığı şey, uzun bir nedensellik zincirinde devreye giren *çoğu aktörün ortadan kaldırılmasıyla* gezegenin *cansızlaştırılmasıdır.* Hepsi bu.

Burada bizi ilgilendiren şey Lovelock'un ardından gitmek değil, varoluşumuz için gerekli olan hiçbir etkinlikten yoksun kalmayacak bir doğa bilimleri anlayışının olanak verdiği yeni politik yönelimi anlamaktır.

Fizik kuralları Sirius'un üstünde de, Yerküre'nin üstünde de aynıdır, ama her iki durumda aynı sonuçları vermezler.

Model olarak Galileo nesneleri sayesinde, doğayı "yararlanılacak bir kaynak" olarak görebiliriz. Ama Lovelock failleriyle yanılsamalara kapılmaya gerek yoktur: Onlar etki ederler, –önce kimyasal, biyokimyasal, jeolojik– bir tepki göstereceklerdir. Üstlerine ne kadar baskı uygularsanız uygulayın hareketsiz kalacaklarına inanmak saflık olacaktır.

Başka bir deyişle, ekonomi uzmanları doğayı bir üretim etmenine dönüştürseler de, Lovelock'u –ya da Humboldt'u[4]– okuyan biri bunu aklından bile geçirmez.

Çatışma basitçe şöyle özetlenebilir: Bir yanda şeylere Sirius'tan bakmayı sürdürüp, yer sisteminin insan eylemine tepki verdiğini yalnızca görmeyen ya da bunun olanaklı olduğuna inanmayanlar var; onlar hâlâ Yerküre'nin gizemli bir biçimde Sirius'a ışınlanarak başka gezegenler arasındaki bir gezegene dönüşeceğini umuyorlar.[5] Özünde, Yerküre'nin üstünde acı çekip tepki gösterebilecek bir *yaşam* olduğuna inanmıyorlar.

Öte yanda da bilime sıkı sıkıya sarılarak, içine gömüldükleri nedensellik zincirine eylemin, canlılığın, eyleme gücünün dağıtılmasının ne demek olduğunu anlamaya çalışanlar var. İlk grup (etkin bir yozlaşma merakından değilse de uzaklık merakından ötürü) iklim kuşkucularından oluşuyor; ikinci grupsa *etki eden öğelerin sayısına ve doğasına ilişkin* bir bilmeceyle *yüzleşmeyi* kabul ediyor.

XVII.

Demek ki jeo-toplumsal çatışmaları tanımlama arayışında ilerleyebilmek için ne bilimden, ne akılcılıktan vazgeçebiliriz ama pozitif bilimlerin kaplamını hem genişletmek hem de *sınırlandırmak* gerekir. Uzlaşmamız gerekecek varlıkların eylemliliğini (korkunç bir sözcük bu [*agentivité*], ama kullanışlı) baştan sınırlandırmamak için kaplamlarını tüm yaratılış süreçlerini içine alacak şekilde genişletmek gerekir. Ama aynı zamanda onu sınırlandırmalıyız.

Bilim dalları arasından kimi araştırmacıların *Kritik Bölge* ya da *Kritik Bölgeler*[1] dediği şeyle ilgili olanları seçmeye çalışmanın önemi de bundan ileri gelir.

Aslında uzaydan bakıldığında, üçüncü çekim merkezi Yerküresellikle ilgili bilinmesi gereken tek şey, atmosferle anakayalar arasında birkaç kilometre kalınlığındaki küçücük bir bölgedir. Bir zar, bir cila, bir deri, alabildiğine kıvrımlı birkaç katman.

İsterseniz genel anlamda doğadan söz edin, isterseniz evrenin uçsuz bucaksızlığı karşısında kendinizden geçin, isterseniz düşünce yoluyla gezegenin merkezine dalın, isterseniz bu sonsuz uzamlar karşısında korkuya kapılın, yine de sizi ilgilendiren her şey bu küçücük Kritik Bölge'de yatıyor. Bizim için önemli olan tüm bilim dalları oradan hareket eder, oraya döner.

Bu yüzden, ne zaman yurt çatışmalarından söz etmek zorunda kalsak, tüm evrenle uğraşmamak için, pozitif bilimler arasından Kritik Bölge'yle ilgili olanları belirlemek yerinde olacaktır.

Üstelik böyle bir ayrıma bağlı kalmanın siyaset felsefesi açısından da iyi bir nedeni var: Evren-doğa bilimleri gerçekten de Yerküre'ye dört elle sarılsa da yalnızca araçlar, modeller ve hesaplar aracılığıyla bilinen uzaktaki olaylarla ilgilenir.

En azından çoğunluk açısından, başka seçenekler sunulması ya da bu araştırmaların niteliğinin tartışmaya açılması herhangi bir anlam ifade etmez. Elde ettikleri sonuçlar karşısında hepimiz, ilgilenmeme hakkımızı saklı tutarak bilginlerin konuyla ilgili söyleyeceklerini öğrenebileceğimiz normal bir durumdayız.

Kritik Bölge'yle ilgili süreç-doğa bilimleri açısındansa durum bambaşka. O alanda, araştırmacılar karşılarında asla önsel olarak geçersiz kılamadıkları, birbirleriyle yarışan bilgiler buluyorlar.[2] Çatışmaları, onların içinde yaşayan ve onlarla ilgilenmeme gibi bir hakkı da, olanağı da olmayan her fail açısından ele almak zorundalar.

Az insan kara deliklere ya da manyetik tersinmeye farklı bir bakış açısı için mücadele eder, ama deneyimlerimizden bildiğimiz gibi, toprak, aşı, yersolucanları, ayı, kurt, nörotransmitterler, mantarlar, suyun dolaşımı ya da havanın bileşimi konularında yapılan en ufak araştırma anında bir yorum savaşının ortasında bulur kendini. Kritik Bölge bir derslik olmadığı gibi, araştırmacılarla kurulan ilişkinin de pedagojik bir yanı yoktur.

Bu konuyla ilgili hâlâ birtakım kuşkularımız varsa, iklim konusundaki sözde tartışma onları ortadan kaldıracaktır. Higgs Bozonu'nun saptanması konusunda insanların bilgisiz kalması için hangi şirket çıkıp da bir dolar harcar? Ama iklim değişikliğine gelince, işler değişir: Para akar. İnsanların bu konudaki cehaleti öyle değerli bir kazanç kaynağıdır ki, çok büyük yatırımları bile haklı gösterir![3]

Başka bir deyişle, süreç-doğa bilimlerinin bilgikuramı, evren-doğa bilimlerininki kadar kendini beğenmiş ve ilgisiz

olamaz. Evren-doğa bilimlerini koruyan felsefenin süreç-doğanınkilere hiçbir katkısı olmayacaktır. Tartışmalardan kurtulma umudundan yoksun süreç-doğa bilimleri, onlarla, hem de nasıl ilgilenenlere direnmek için örgütlenseler daha iyi ederler.

Temel politik nokta şudur: Yerküre'nin insan eylemlerine tepkisi Galileo nesnelerinden oluşan yeryüzüne inananların gözünde bir yanılgı, onu Lovelock faillerinin birbirine zincirlenişi olarak görenlerin gözündeyse apaçık bir gerçektir.

Şu söylediklerimizi kabullenirsek, üçüncü çekim merkezinin gerek Küre, gerek Küresellik olarak düşünüldüğü biçimde (evren-doğa anlamında) "doğa"yla pek ilgisi yoktur.

Yerküresellik bundan böyle, hepsinde farklı pozitif bilgiler olan, çıkarları farklı başka taraflarla meşruluk ve otorite mücadelesi içindeki Kritik Bölge bilimlerinin bildiği faillerin birbirine bağlı eylemi olarak anlaşılmalıdır; bu Yerküresellik "doğa"dan olduğu kadar "insanların dünyası" ya da "toplum" olarak adlandırılan şeyden de farklı, bambaşka bir dünyayı yansıtır. Bu üçü kısmen politik varlıklardır, ama toprağın aynı şekilde ele geçirilmesine, aynı "toprak zaptı"na neden olmazlar.

Aynı zamanda bu yeni dünyanın keşfinin Küresellik serüvenine atılırken olduğundan farklı bir psikolojik donanım, farklı bir *libido sciendi* gerektirdiği de ortada. Ağırlıksızlık olarak serbestleşmenin hedeflenmesinin gerektirdiği nitelikler toprağa gömülme olarak serbestleşmeyi hedeflemenin gerektirdiklerinden farklıdır. Tüm sınırları ve kuralları yıkarak yenilik yapmak o sınırlardan yararlanarak yenilik yapmaya benzemez. İlerleme övgüsünün anlamı Küreselliğe doğru yöneldiğimizde farklı, Yerküre'nin eylemimize gösterdiği tepkilerin göz önüne alınması konusunda "belirleyici adımlar" attığımızda farklı olacaktır.

İki durumda da sözkonusu olan pozitif bilimlerdir, ama bu iki çekim merkezinden birine ya da ötekine yönelen bilimsel

serüvenler, laboratuvarlar, araçlar, araştırmalar, hatta araştırmacılar aynı değildir.

Böyle bir ayrımın stratejik yararı, Billancourt'u* olmasa da potansiyel müttefikler olan eski Modernleri umutsuzluğa düşürmemek için olmazsa olmaz görünen yenilik, girişim ve keşif ruhuyla sürekliliği bir anlamda korumasıdır. Değişen tek şey bu ruhun uygulama noktasıdır.

Önümüzde açılan şey gerçekten yeni bir "büyük keşifler" çağıdır. Bu keşifler eskiden olduğu gibi orada yaşayanların yok edilmesiyle bir Yeni Dünya'nın genişleme amaçlı fethini ya da bir hiper-yeni-modernlik biçimine çılgınca kaçışı değil, binbir kıvrımlı Yerküre'ye gömülmeyi andırır.

Bir Yerküre. Elindeki türlü kozları, üçüncü kişi olarak eylemlerimize nasıl sızdığını öğrenirken hem heyecan, hem korku var içimizde. İki durumda da sözkonusu olan gerçekten –modern geleneğin çarelerinden birini sürdürürsek– *daha öteye gitmek*, ama bu kez çiğnenecek yasaklar, aşılacak Herakles sütunları farklı.

* "Il ne faut pas désespérer Billancourt": Billancourt'u umutsuzluğa düşürmemek gerek. Sartre'a atfedilen bir söz. Billancourt o dönemde büyük bir Renault fabrikasının olduğu, sol hareketin güçlü olduğu bir bölgedir. İşçi sınıfını umutsuzluğa düşürmemek için birtakım gerçeklerin gizlenmesi gerektiği anlamında kullanılmıştır. –çn

XVIII.

Dikkatleri yeniden "doğa"dan Yerküreselliğe çekmek, iklim tehdidinin ortaya çıkışından beri toplumsal dediğimiz mücadelelerle ekolojik dediğimiz mücadelelerin kesişme noktasını tehlikeli kılarak politik konumları hareketsizleştiren bağlantısızlığı sona erdirebilir.

Yeni eklemlenme, üretim sistemleri bakımından çözümlemeden *doğurma sistemleri* bakımından çözümlemeye geçtiğimizi gösterir. İki çözümleme öncelikle ilkeleri açısından birbirinden ayrılır – birinde özgürlük, ötekinde bağımlılık. Sonra insana yükledikleri rol açısından ayrılırlar – birinde insan merkezdedir, ötekinde roller paylaştırılır. Son olarak da üstlendikleri hareket türleri açısından ayrılırlar – birinde mekanizma, ötekinde yaratılış.

Üretim sistemi doğayla, maddecilikle ve bilimin rolüyle ilgili belli bir anlayışı temel almıştır; politikaya başka bir işlev kazandırmış, insan aktörlerle kaynaklar arasındaki bölünmeye dayanmıştır. Temelinde insan özgürlüğünün, her mülkiyetin sınırlarının açıkça belirlenebileceği doğal bir çerçevede gelişeceği düşüncesi yatar.

Doğurma sistemiyse hepsi farklı tepkiler gösterebilen failleri, aktörleri, canlıları karşı karşıya getirir. Maddecilik anlayışı gibi hareket etmez, bilgikuramı farklıdır, aynı politikalara yol açmaz.

Bunun nedeni insanlar için kaynaklar üstünden mallar üretmekle değil, yerküreliler –tüm yerkürelileri, yalnızca insanları

değil– *doğurmakla* ilgilenmesidir. Canlıların sınırlandırılmış olmaması, durmaksızın üst üste binmeleri, iç içe geçmeleri ölçüsünde güçleşen bağlılıklar ve harekâtlar geliştirme düşüncesini temel alır.

İki sistemin çatışmaya girmesi, bu kez yalnızca serbestleşme tasarısından değil, bağımlılıkta daha yeni keşfedilmiş niteliklerden hareketle eski soruların yeniden sorulmasını gerektiren bir başka otoritenin ortaya çıkmasından ileri gelir.

Bağımlı olmak önce sınırlandırır, sonra karmaşıklaştırır, sonra serbestleşme tasarısını yeniden ele alıp genişletmek zorunda bırakır. Bir kez daha, yeni diyalektik bir dönüşümle Hegelci tasarı tersine çevrilmişçesine.[1] Tin durmadan diriliyormuşçasına.

Modernleşme ya da eksi-dünyasallaşma ütopyasının barınabileceği bir gezegen (burada Kritik Bölge demek gerekir) olmadığını söylerken, bu yeni zorunluluk biçimini vurgulamak istiyoruz. "Doğal" dediğimiz eski sınırlardan başka engeller dayatan bir *başka güçle* karşı karşıya olduğumuzu nasıl yadsıyabiliriz?[2]

Bilmesinlerci seçkinlerin de dokuz milyar insancıkla ortak bir dünyayı paylaşmamaya karar verdiklerinde saptadıkları şey bu otorite çatışmasıdır, oysa şimdiye dek her şeyden çok onların yazgısıyla ilgilenmişlerdir – en azından öyle olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yaptıkları kötülükleri ondan gizlemeye çalışarak yeni *otorite*'yi açığa vurmuyorlar mı?[3]

12 Aralık 2015'te, Paris iklim anlaşmasının imzalanması sırasında, diplomatik bir biçimde kendini belli eden şey de yine bu çelişkidir. Oradaki her delegasyon içinden şöyle demiştir: "İyi de tüm gelişim tasarılarımıza uygun bir dünya yok mu şimdi?!"

Peki o yüz yetmiş beş devletin imzasını hepsinin karşısında dize geldiği ve onları uzlaşmaya iten bir tür hükümdarlıktan

başka bir şey mi aldı? Bu devlet başkanlarını *egemenliği altına alan* ve başkanların daha belli belirsiz olsa da *meşruluğunu* kabul ettikleri bir *güç* değilse, ona ne diyeceğiz?

Tarihi ve tanımıyla ilgili tartışmalar ne olursa olsun, Antroposen terimi de bu çelişkiyi özetler: "Yer sistemi artık eylemlerinize tepki gösteriyor, öyle ki artık içine modernleşme arzularınızı yerleştirebileceğiniz değişmez ve aldırışsız bir çerçeveniz yok". Bu kavrama yönelik tüm eleştirilere karşın, jeolojik bir döneme uygulanan "antropos" öneki gezegene ilişkin tüm sorunların yeniden politikleştiğinin belirtisidir pekâlâ. Tüm eski doğal kaynakların üstüne bir *Made in Human** yaftası kazınmış gibi.[4]

Trump'ın, Beyaz Saray'daki gül bahçesinde, gösterişli bir tavırla Paris anlaşmasından çekildiğini duyurduğu gün de yine bu çelişki açığa çıkmıştır. Bu tüm öteki ülkeleri, askeri birliklerle değilse de en azından ABD'nin yayma hakkını kendine sakladığı CO_2 aracılığıyla işgal etmeye izin veren bir savaş ilanıdır.

Hadi şimdi anlaşmayı imzalayan başka ülkelere, aralarında binlerce kilometre olmasına karşın atmosferlerinin bileşimine etki eden ABD'nin onları tam anlamıyla ele geçirmediğini söyleyin! Burada yeni bir *Lebensraum*** yorumu adına egemenlik *hakkının* yeni bir ifadesi sözkonusudur.

Politik tarihe yön veren şeyin çelişkiler olduğunu kabul edersek, üretim sistemiyle doğurma sistemi arasındaki çelişkiyi körükleyen şey, hem çok eski hem de çok yeni sayılabilecek bu yeni otorite biçimine bağımlılıktır.

---

* (İng.) İnsan yapımı. –yhn

** (Alm.) Yaşam alanı. Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel'in 1901'de türettiği bir kavramdır. Tarih boyunca emperyalist, milliyetçi, ırkçı akımlarla bağlantılı bir kavram olmuş, Nazi devletinin ırkçı dünya görüşünün stratejik bir bileşeni haline gelmiştir. Hitler'in iktidarı boyunca benimsediği saldırgan dış politikası Almanların "yaşam alanları"nı genişletme temelinde şekillenmiştir. –yhn

İki sistem arasındaki bir başka fark da açığa çıkan bu otorite ilkesinin doğrudan sonucu olarak insana yüklenen roldür.

Yüzyıldır doğa sorunları yüzünden insanmerkezciliği bırakmalı mıyız, yoksa tersine insanı yine merkezde mi tutmalıyız diye tartışıyoruz – hani az çok derin bir ekolojiyle az çok "insancıl" bir ekoloji arasında seçim yapmamız gerekiyormuşçasına.

Kuşkusuz insanlara özgü ve onların yararına olmayan bir politikadan söz edilemez! Sorun asla bu noktayla ilgili olmamıştır. Her zaman *insanca bir biçim ve bileşim* çerçevesinde ele alınmıştır.

Yeni İklim Rejimi'nin tartışmaya açtığı şey, insanın merkezdeki konumu değil, bileşimi, varlığı, biçimlenişi, kısacası alınyazısıdır. Kaldı ki, bunları değiştirirseniz, *onun çıkarlarının* tanımını da değiştirirsiniz.

Aslında Modernlerin gözünde, insanın belli bir *yerde* konumlandırılması olanaksızdı. O hem tüm ötekiler gibi (evren-doğanın klasik anlamıyla) doğal bir varlıktı hem de her şeyden önce ruhu, kültürü ya da zekâsı sayesinde (yine eski tarzda anlaşılan) doğadan kendini koparabilen bir varlık. Ama insanlığı belli bir görünüme yerleştirerek bu salınımı dengelemeyi asla başaramadık.

Bugün durum değişti, çünkü iklim krizi iki tarafı da küplere bindirdi: bir yanda doğa mefhumunu, öte yanda insan mefhumunu.

İnsan*merkezcilik*'ten yana ya da ona karşı bir seçim yapma düşüncesini pek de akla yatkın göstermeyen şey, burada bir merkezin, daha doğrusu aralarında sözümona bir seçim yapılması gerekecek iki merkezin –insan ve doğa– olmasıdır. Daha da tuhafı, bu çemberin kenarları öyle iyi tanımlamıştır ki, geriye kalan her şey dışarıda kalır. Dışarısı diye bir şey varmış gibi!

Yeni İklim Rejimi demek tam olarak varlığımızı sürdürmemizin neye bağlı olduğunu artık bilememek demektir. Merkezimizi kaydırmamıza gerek yok, çünkü burada bir çember yok. Pascal'in sözünü bu kez sonsuz evrenden çok Yerküre için yinelersek, "onun merkezi her yerde, çevresiyse hiçbir yerdedir".

Bu noktaya dikkat çekmek için, artık insanlardan değil de *yerküreliler*'den (*Earthbound**) söz etmemizin, böylece "*humain*" (insan) sözcüğünün kökenindeki *humus*'u, kısacası *kompost*'u vurgulamamızın zamanı gelmiştir belki (Yerküreli'nin yararı ne cinsi, ne türü belirtmesidir...).

"Yerkürelilerin ortasındaki yerkürelileriz" demenin ortaya çıkardığı politika "Doğanın içindeki insanlarız" demenin ortaya çıkardığıyla *aynı değildir kesinlikle.* İkisinin kumaşı –daha doğrusu çamuru– farklıdır.

Üretim sistemleriyle doğurma sistemleri arasındaki üçüncü fark *davranışları doğallaştırmaksızın* etki eden öğeleri çoğaltma olasılığına bağlıdır. Maddeci olmak demek artık ister istemez dünyayı nesnelere indirgemek değil, göz önüne alınması gereken hareketlerin, tam olarak Sirius'tan bakışın yakından izlemeye izin vermediği yaratılış hareketlerinin listesini genişletmektir.

Aslında yerküreliler varlıklarını sürdürebilmek için *başka* kaç *varlığa* gereksinim duyduklarını anlamak gibi çok hassas bir sorunla karşı karşıyalar. Bu listeyi yaparak *yaşam alanlarını* (bu ifade çoğunlukla devletin basit yönetim bölgesine indirgenen yurt sözcüğünün yerine kullanılabilir) belirliyorlar.

Yerkürelilerin izini sürmek, etki eden başka öğelerin oldukları, istedikleri, arzuladıkları ya da yapabildikleri şeylere etki eden herhangi bir öğenin ne olduğuyla, ne istediğiyle, neyi arzuladığıyla ya da yapabildiğiyle ilgili çatışan yorumları ço-

* Toprağa, Yerküre'ye bağlı. –çn

ğaltmaktır – bu işçiler için olduğu kadar gökyüzündeki kuşlar için de, *golden-boys** için olduğu kadar topraktaki bakteriler için de, ormanlar için olduğu kadar hayvanlar için de geçerlidir.[5] Ne istiyorsunuz? Elinizden ne geliyor? Kimlerle birlikte yaşamaya hazırsınız? Kim sizi tehdit edebilir?

Böylece "doğal" olarak nitelenen faillerle duygudaşlık ve uyum içinde yaşamanın olanaklı olduğuna inanma tehlikesinden kurtuluruz. Aradığımız şey birbirine eklenen tüm bu faillerle uzlaşmak değildir; onlara bağımlı olmayı öğreniriz. Herhangi bir indirgeme, herhangi bir uyum sözkonusu değildir. Yalnızca etki eden öğelerin listesi uzar; çıkarları birbirine eklenir; oradaki yerimizi belirlemeye başlayabilmek için sorgulamanın tüm olanaklarından yararlanmamız gerekir.

Bir doğurma sisteminde, etki eden tüm öğeler, tüm canlılar kendilerinden sonra gelecekleri, atalarını sorgular, özetle kalıcı olabilecek *soy zincirleri* keşfedip içlerinde yer almaya çalışırlar.[6]

Eski Modernler için büyük ölçüde mantığa aykırı bir işlemdir bu. Onlar açısından, bir satırla geriye dönülmez biçimde birbirinden ayrılmış eskiyle yeni arasında bir seçim yapmak gerekmiştir her zaman. Geçmiş artık *geçişe* izin veren şey olmaktan çıkmış, yalnızca *aşılmış* olan şeye dönüşmüştür. Bu seçimin tartışılması, duraksamak, tartmak, acele etmemek, zaman okundan kuşkulanmak, eski kafalı olmak demektir.

Modernleşme cephesinin sapkınlığı, gelenek mefhumunu eskimiş bir şey olarak gülünçleştirerek, her türlü aktarım, miras, yeniden canlanma, dolayısıyla dönüşüm, kısacası doğurma biçimini olanaksız kılmasıdır. Bu çocukların eğitimi için olduğu kadar manzaralar, hayvanlar, hükümetler ya da tanrılar için de geçerlidir.

* (İng.) Altın çocuklar. Wall Street komisyoncuları için de kullanılan bir ifade. –çn

Bir üretim sistemi çerçevesinde, yalnızca insanlar –her zaman çok geç– başkaldırabilir; bir doğurma sistemi çerçevesindeyse, –felaketten önce– *daha pek çok haykırış* duyulabilir. Yalnızca bakış açıları değil, *yaşam* açıları çoğalır.[7]

Bir üretim sisteminden bir doğurma sistemine geçildiğinde, adaletsizliğe karşı başkaldırı kaynakları çoğaltılabilir, bunun sonucunda da Yerküresellik mücadelelerindeki potansiyel müttefik yelpazesi büyük ölçüde *genişleyebilir.*

Böyle bir jeopolitik değişim felsefi bir karara bağlı olsaydı güçsüz kalırdı. Öte yandan, Yeni İklim Rejimi'ne dek, inanılmaz, karmaşık, korkunç görünmüştür.

Bizi insanın, yurdun, politikanın, uygarlığın tanımını elden geçirmek zorunda bırakan, deyim yerindeyse, zincirinden boşanmış faillerin katkısından yararlanıyoruz artık.

Şu anki durum, yanlamasına bakıldığında, yalnızca üretim sistemleri dahilindeki maddi tarih boyunca bir sürü örneğine rastladığımız gibi bir çelişkiyi değil, bir yanda üretim sistemiyle öte yanda doğurma sistemi arasındaki bir çelişkiyi yansıtır. Bu yalnızca bir ekonomi sorunu değil, aynı zamanda bir uygarlık sorunudur.

Bir sistemden ötekine geçebilmek için ekonomizasyonun, Yerküre'ye yansıtılıp onu perdeleyen Sirius bakışının hükümdarlığından kurtulmayı öğrenmek gerekiyor.[8] Yine Polanyi'nin yazdığı gibi, pazarın "dinden bağımsız dini" *bu dünyaya* özgü bir şey değildir.[9] Onun maddeciliği iklim değişikliğinin daha da maddesiz kıldığı bir idealizmdir. Toprağa yeniden sahip çıkmak, yerküre-altı çıkarlardan, zamansallıklardan başka çıkarları, zamansallıkları olan ve tam anlamıyla herhangi bir şeyin *dünyaya getirilmesine* engel olan bu tür yerküre-dışılıkların istilasına karşı savaşmak demektir.

Artık bu denemenin başından beri hedeflediğimiz şeyi adlan-

dırabiliriz: Yerküresellik henüz bir *kurum* değildir, ama şimdiden bir aktördür ve Modernlerin "doğa"sına yüklenen politik rolden açıkça farklı bir rol üstlenir.[10]

Yeni çatışmalar eskilerin yerini almaz, onları şiddetlendirir, başka türlü gelişmelerini sağlar, özellikle de sonunda saptanabilir kılarlar. Küresellik ya da Yerellik ütopyalarından birine kavuşma mücadelesi, açıklık kazandırma açısından rotayı Yerküre'ye çevirme mücadelesiyle aynı etkiyi göstermez!

(Bununla birlikte, belki de bir bilimsel alana işaret etmek dışında ekoloji sözcüğünü kullanmaktan vazgeçmenin zamanı gelmiştir. Sorun yalnızca aynı bahislerle boğuşan başka yerkürelilerle birlikte ya da onlara karşı yaratılacak yaşam alanlarıyla ilgilidir. Bundan böyle *politik* sıfatı, çok uzun süre onu sınırlayan *polis*'in* anlamı genişletilirse, bu yaşam alanlarını tanımlamaya yetebilir.)

Sonunda savaş halinde olduğumuz aşikâr, ama bu hem ilan edilmiş hem de üstü kapalı, tuhaf bir savaş.[11] Kimileri onu her yerde görürken, kimileri bütünüyle bilmezden geliyor.

Biraz abartıp durumu dramatikleştirirsek, buna Holosen'de yalnız olduklarına inanan, Küreselliğe doğru kaçış ya da Yerelliğe doğru göç halindeki modern insanlarla Antroposen'de olduklarını bilen, sağlam bir politik kurumdan henüz yoksun bir gücün otoritesi altında başka yerkürelilerle birlikte yaşamaya çalışanlar arasındaki bir çatışma diyebiliriz.

Hem bir iç savaş hem de manevi bir savaş olan bu çatışma hepimizi içeriden ikiye bölüyor.

* (Yun.) Kent. –çn

XIX.

Politik duygulanımları yeni bahislere yönlendirmek isteyen her metnin en zayıf noktası okurun sonunda haklı olarak şu soruyu sorabilmesidir: "İyi hoş da varsayım çekici olmasına karşın kanıtlanmış bir şey değil, peki ama gerçekte ne yapacağız, bu benim için neyi değiştirecek?"

"Sürdürülebilir tarımla mı uğraşmalıyım,[1] gösterilerde başa mı geçmeliyim,[2] Kış Sarayı'na mı yürümeliyim, Aziz Francesco'nun öğütlerini mi dinlemeliyim,[3] bilgisayar korsanı mı olmalıyım, komşularım arasında eğlenceler mi düzenlemeliyim, cadı ayinleri mi keşfetmeliyim yeniden,[4] yapay fotosenteze mi yatırım yapmalıyım,[5] yoksa kurtların izini sürmeyi öğrenmemi mi istiyorsunuz?"[6]

"Bana arkadaşlarımla düşmanlarımın konumlarını 'üçgenlere ayırmam' için bir şema veriyorsunuz," diyebilirsiniz, "ama kutupların birinden uzaklaşıyorlar mı, yoksa ona yaklaşıyorlar mı diye görmek için küçük oklar atmak dışında yapabileceğim hiçbir şey yok."

Bu denemenin amacı kuşkusuz hayal kırıklığı yaratmak değil, ama onun tarihin akışından daha hızlı gitmesi beklenemez: Bir yandan Yerküreselliği herkes bilir –kim modern saptamaları bırakmayı aklından geçirmemiştir ki?–, öte yandan Yeni İklim Rejimi'nin paylaşılan bir kurumu yoktur. İşte biz bu arada kalmışlıkta, bu tuhaf savaşta, hem cepheye doğru harekete geçiriliyoruz hem de geriye çekiliyoruz.

Yerküreselliğin hem boş hem de meskûn olması, durumu daha da belirsizleştiriyor. Sayısız toprağa dönüş girişimi yaşanıyor. Bu terim gerek sanat sergilerinde, gerek bilim dergilerinde, gerek komünlerin yeniden ortaya çıkışında, gerekse kırsal bölgelerin derinliklerinin yeniden işgalinde; her yerde karşımıza çıkıyor. Her ne kadar elimizde başka bir koordinat sistemi bulunmadığı için seçimler sırasında ya da iletişim ortamlarında gezinirken farkında olmasak da ok yaydan çoktan çıktı: Büyük yer değiştirme gerçekleşti bile.[7]

Buna karşın, doğruya doğru, üçüncü çekim merkezinin çekici renkleri yok. Çok fazla özen, çok fazla dikkat, çok fazla zaman, çok fazla diplomasi istiyor. Bugün bile Küresellik hâlâ ışıldıyor, özgürleştiriyor, heyecan yaratıyor, bilmezden gelmeyi bunca hoş görüyor, serbestleştiriyor, sonsuz gençlik izlenimi yaratıyor. Ne var ki, aslında var olan bir şey değil. Yerellik de güven veriyor, yatıştırıyor, bir kimlik sunuyor. Ama o da aslında var olan bir şey değil.

Bununla birlikte, bu denemenin başında sorduğumuz sorunun anlamı değişebilir: "Kimliğe ve sınırların savunulmasına acil dönüş yapmadan, insanlara korundukları duygusunu nasıl kazandıracağız? Modernleşmenin birbiriyle çelişkili kıldığı, aslında birbirini tamamlayan iki hareketle: bir yandan bir toprağa *bağlanarak*, öte yandan *dünyasalla*şarak."

Kaldı ki, –bütün gezegenden değil de yalnızca Kritik Bölgelerin ince katmanından oluşan ve "doğa"dan kesinlikle farklı– Yerküreselliğin çekim merkezi toprakla dünyanın birbirine karşıt figürlerini birleştirir. Yerellikle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir toprak ve ne eksi-dünyasallaşmayı ne de gezegen görüsünü andıran bir dünya.

Topraktan maddiliği, ayrışıklığı, kalınlığı, tozu, humusu, birbirini izleyen katları, katmanları, şaşırtıcı karmaşıklığı, ge-

rektirdiği yakından gözlemi, büyük özeni miras alır. Demek ki Sirius'tan görünmeyen her şeyi. Bir gelişim ya da *real estate** tasarısının ele geçireceği bir dayanağın-toprağın tam tersidir. Bu anlamda toprak kimseye mal edilemez. İnsanlar ona aittir, o kimseye ait değildir.

Ama Küresellik –modernleşme tasarısının yoldan çıkışıyla ilişkilendirilen eksi-dünyasallaşma– biçiminde değil de Küre'nin hâlâ etkin biçimiyle dünyadan da *artı*-dünyasallaşmayı, demek ki bir yerellikle sınırlanmaya, herhangi bir sınırın içine kapanmaya engel olan varoluş biçimlerinin saptanmasını miras alır.

Toprak bağlanmaya, dünya kopmaya izin verir. Bağlılık Büyük Dışarısı yanılsamasından kurtulmamızı sağlar, kopuş da sınır yanılsamasından kurtulmamızı. Gözetilmesi gereken denge budur.

Neyse ki bizi çözüme yaklaştıran, Yeni İklim Rejimi'ne özgü bu yeni tarih failinin özelliklerinden biridir: Google Earth'ün bizde bıraktığı optik kaydırma izleniminde olduğu gibi, bir dizi iç içe geçmiş ölçekle Yerellikten Küreselliğe geçilemez.

Yerküreselliğin parçası, birbiriyle mücadele içindeki yurtlara can veren varlıkları ulusal, bölgesel, etnik, kimliğe dayalı sınırların içine sokmaya kalkışmanın bir anlamı yok; bu yurt mücadelelerinden kurtulup, "küresel düzeye geçme"ye ve Yerküre'yi "bir bütün olarak" kavramaya kalkışmak da anlamsız. Yerküresellik zamansal ya da uzamsal ölçeklerin ve sınırların altüst edilişiyle tanımlanır. Bu güç her yere birden etki eder ama birliği yoktur. Politiktir ama devletle ilgili değildir. Tam anlamıyla atmosferiktir.

Yerküresellik bu çok elverişli anlamda politikayı yeniden belirler. Bir yaşam alanının oluşumuna katkı sağlayan varlıkların her biri *kendince* yerel olanla küresel olanı saptayabilir, ötekilerle karmaşık ilişkisini tanımlayabilir.

---

* (İng.) Emlak. –çn

CO_2'nun uzamsallaşması kentsel ulaşımınki gibi değildir; sutaşırların yerelliği kuş gribininki gibi değildir; antibiyotikler dünyayı İslamcı teröristlerden farklı biçimde küreselleştirir;[8] köpeği Cayenne, Donna Haraway'i aklından bile geçmeyecek yerlere gitmek zorunda bırakır;[9] daha önce gördüğümüz gibi, kömürün ortaya çıkardığı mücadeleler petrol kaynaklı olanlara benzemez, vb.

Hem Küreselliğin, hem Yerelliğin Küresellik üstünde kötü etkileri olmuştur, bu da günümüzdeki umutsuzluğu açıklamaktadır: Hem böylesine büyük, hem böylesine küçük sorunlar karşısında ne yapacağız? Gerçekten de insanın gözünü korkutan bir soru.

Ne yapacağız peki? *Öncelikle betimleyeceğiz.* Yerküreselliğin bizim için nelerden oluştuğunu santimetre santimetre, her canlıyla, her insanla sayıp dökmezsek, ölçüp biçmezsek, politik anlamda nasıl harekete geçebiliriz? Olsa olsa kurnazca görüşler dile getirebilir ya da saygın değerleri savunabiliriz, ama politik duygulanımlarımız boşa kürek çeker.

Artık görünmez olan yaşam alanlarını baştan betimlemeyecek herhangi bir politika dürüst olamaz. Bu evre atlanamaz. Bir program önermekten daha utanmaz bir politik yalan olamaz.

Politikanın içinin boşalması, dışlanmışların boğuk yakınışını ikisi arasında hiç ortak nokta yokmuş gibi gösterecek denli genel ve soyut bir üst düzey temsille birleştirmesinden ileri gelir. Buna temsil eksikliği diyoruz.

Kaldı ki hangi canlı, bağımlı olduğu şeyi biraz olsun açık bir biçimde betimleyebilir? Eksi-dünyasallaşma bu işlemi neredeyse olanaksız kılmıştır – ve bu onun temel amacıdır: üretim sisteminin izlenmesini olanaksız kılarak, protestolara izin vermemek.

Öncelikle jeo-toplumsal mücadelelerin içinde konumlandığı manzaraların temsilini geliştirmek için –onları yeniden birleştirmeden önce– temel bir *ayrıştırma* süreci önermek bu

yüzden önemlidir. Peki nasıl? Her zaman olduğu gibi, temelden, sorgulamayla.

Bunun için, yaşam alanlarını *bir yerkürelinin yaşamını sürdürebilmek için bağlı olduğu şey* olarak tanımlamayı kabul etmek, bunu yaparken de *başka hangi yerkürelilerin ona bağımlı olduğunu* sorgulamak gerekir.

Bu yurdun klasik, adli, idari ya da coğrafi, uzamsal bir birliğe uyması pek olası değildir. Tam tersine biçimler tüm uzam ve zaman ölçeklerini katedecektir.

Bir yerküreli açısından bir yaşam alanını tanımlamak, kalıcılığı için gerek duyduğu şeyleri, dolayısıyla da yeri geldiğinde yaşamı pahasına *savunmaya hazır* olduğu şeyleri listelemek demektir. Bu bir kurt için olduğu kadar bir bakteri için, bir şirket için olduğu kadar bir orman için, bir tanrı için olduğu kadar bir aile için de geçerlidir. Belgelenmesi gereken şey, bir yerkürelinin ona sahip olan ve bağlı olduğu iyeliklerdir – iyelik sözcüğünün her anlamıyla. Öyle ki, sözkonusu iyelikler onlardan yoksun kalırsa, yok olmasına yol açabilirler.

Kuşkusuz asıl güçlük böyle bir listenin çıkarılmasıdır. Üretim süreciyle doğurma süreci arasındaki çelişkinin doruğa taşındığı nokta da budur.

Üretim sisteminde listeleme kolaydır: insanlar ve kaynaklar. Doğurma sistemindeyse liste yapmak çok daha güçtür, çünkü onu oluşturan faillerin, canlıların, etki edenlerin her birinin kendine özgü bir güzergâhı ve çıkarı vardır.

Bir yurt aslında tek bir fail türüyle sınırlı değildir. Bir yerkürelinin yaşamını sürdürebilmesi için vazgeçilmez olan şey soruşturma, deneyim, alışkanlık, kültür yoluyla saptanan –uzak ya da yakın– bütün canlılardır.

Sözkonusu olan, sınıf tanımlarını yaşamın sürmesini sağlayan her şeye yayarak genişletmektir. En çok neye bağlısınız? Kiminle

birlikte yaşayabilirsiniz? Kimin yaşamını sürdürebilmesi size bağlı? Kiminle mücadele etmeniz gerekecek? Tüm bu failleri nasıl bir hiyerarşiye oturtabilirsiniz?

Bu tür soruları sorduğumuzda, ne denli bilgisiz olduğumuzun farkına varırız. Ne zaman böyle soruşturmalara başlasak, yanıtların soyutluğu karşısında şaşkına döneriz.[10] Buna karşın, doğurma sorunlarına her yerde, tür, ırk, eğitim, beslenme, istihdam, teknik yenilikler, din ya da boş zaman sorunlarında da rastlanır. Ama eksi-dünyasallaşma bağımlılıklarımızın girdisini çıktısını tam anlamıyla gözden yitirmemize yol açmıştır. Genel yakınma eğilimi ve durumu değiştirmek için çarenin kalmadığı izlenimi de bundan ileri gelir.

Yaşam alanlarının böyle yeniden tanımlanamayacağı, böyle bir politik coğrafyanın anlamsız olduğu ve böyle bir şeyin asla var olmadığı söylenecektir.

Ne var ki, Fransa tarihinde girişime ilişkin fikir verebilecek bir dönem vardır: devrim dönemecinin, şikâyetlerin öyküsünü –Monarşik ya da Cumhuriyetçi– bir rejim değişikliğine dönüştürmesinden önce, 1789'un Ocak ayıyla Mayıs ayı arasında, *şikâyet defterlerinin yazıldığı dönem.* Tam da genel sorun olarak klasik Politika figürünü yaratmak üzere tüm öykülerin bir araya gelmesinden önce. Bugün Kapitalizm'in yerine başka bir rejim koymak gibi çok büyük ve insanları felce uğratan bir sorunda da bu figüre rastlıyoruz.

Parasal krizle ve iklimin yarattığı gerginlikle karşı karşıya kalan açmazdaki kralın isteğiyle tüm köyler, tüm kasabalar, tüm loncalar, ayrıca üç toplumsal tabaka birkaç ay içinde yaşam ortamlarını oldukça açık biçimde betimlemiş, yönetmelikleri, toprak parçalarını, ayrıcalıkları, vergileri birer birer anlatmışlardır.[11]

Kuşkusuz insanlarla her gün yan yana yaşayan ayrıcalıkların bugüne göre daha kolay saptanabildiği, onlara –korkunç

şekilde düpedüz kıtlığı engelleyen şey anlamında– yiyecek sağlayan bölgenin bir bakışta katedilebildiği bir dönemde betimleme daha kolaydır.

Yine de ne büyük bir başarı! Bizden her zaman Bastille'in alınışının öyküleri ya da Valmy öyküleri karşısında heyecanlanmamız istenmiştir, oysa şikâyetlerin yazılışı, jeo-*yazımı* da bir o kadar önemlidir. Elinden bir şey gelmeyeceği söylenen, genel kriz yüzünden harekete geçen, basılı örneklerden destek alan bir halk, iyileştirilmesini istediği bölgeler arasındaki çatışmaları kafasında canlandırmayı başarmıştır. Halk olarak var olmakla kendi yaşam alanlarını betimleyebilmek aynı şeydir – işte eksi-dünyasallaşmanın bizi yoksun bıraktığı şey de budur. Halkın, dedikleri gibi *eksik oluşu* yurdun olmayışından kaynaklanır.

Görünüşe göre bu olay, temelinde, böyle bir işe bir daha hiç kalkışılmadığı ölçüde çok etkileyici bir yaşam alanı betimlemesine model oluşturur.

Fransa'da devrim öncesi dönemden beri, politikanın ayrıntı düzeyindeki bu maddi bahisleri bir daha hiç üstlenmemesi olacak şey midir? Çıkarlarımızı, isteklerimizi, şikâyetlerimizi tanımlama konusunda öncellerimiz kadar becerikli olamayacak mıyız?

Politikanın içinin bütünüyle boşalmasının nedeni buysa, tam olarak baştan başlamayı başaramayacak mıyız? Dünyasallaşmanın bağlılıklarımızı saptamayı bunca güçleştirerek her yerde açtığı deliklere karşın, bugün aynı şeyi yapamayacağımızı düşünmek saçma.

Küreselliğin çekim merkezinin yok oluşuyla yerkürelilerin (insanlarla sınırlı değildir) yaşam tasarılarında yollarını bütünüyle şaşırdıkları doğruysa, tüm canlılar açısından betimleme işine baştan başlamak öncelikli bir konudur. Her şekilde, denemeye değer.

Şu anki durumun çarpıcı yanı, eksik olan halkların içinde bulundukları durumları ve çıkarlarını öyle betimleyemedikleri için kendilerini büyük ölçüde yolunu şaşırmış, yitik hissetmeleri ve hepsinin aynı şekilde davranması; hareket edenlerin hareket etmeyenler gibi, göç edenlerin yerlerinde kalanlar gibi, "köklü" olduklarını söyleyenlerin kendilerini yabancı hissedenler gibi olması: Ayaklarının altında kalıcı ve üstünde yaşanabilir bir zemin yokmuşçasına, bir yerlere sığınmaları gerekiyormuşçasına.

Soru şudur: Yerküreselliğin çekim merkezinin ortaya çıkışı ve betimlenmesi –adına dünya düzeni denilen şeyin yıkılmasıyla birlikte Yerelliğe çılgın kaçış gibi bir felaket önlenerek– politik eyleme yeni bir yön ve doğrultu kazandırabilecek midir, yoksa kazandıramayacak mıdır? Bir dünya düzeninin olabilmesi için, öncelikle bu döküm çıkarma çabasıyla birazcık olsun paylaşılabilir kılınacak bir dünya gerekir.

2017'nin ortasında gözlemciler, en azından duruma biraz duyarlı olanlar, gizlemeyi başaramadıkları bir kaygıyla, ikinci bir Ağustos 1914'ü, ulusların –bu kez yalnızca Avrupa değil dünya çapındaki– intiharını engelleyip engelleyemeyeceğimizi sorguluyorlar. Engelleyemezsek, ulusların altında öyle derin bir çöküntü oluşacak ki sonunda her biri –coşku ve hayranlıkla– içine atlayıverecek.

Üstelik bu kez, ABD'nin geciken yardımına da güvenemeyeceğiz.

XX.

Yeniden döküm çıkarma çağrısı yaptıktan sonra, kendimi tanıtmamam nezaketsizlik olur.

Kentsoylu ve taşra kökenli bir üniversite öğretim üyesiyim. *Baby-boom* kuşağında doğmuş, dolayısıyla tam olarak "Büyük Hızlanma"nın çağdaşı biri olarak, şarap –Galyalılardan beri küreselleştirildiği ileri sürülen Bourgogne şarabı– tüccarı ailem üstünden bağlı olduğum yurdu unutmaksızın (gerek artı, gerek eksi) dünyasallaşmadan derinlemesine yararlandım. Kuşkusuz, ayrıcalıklı biriyim. Okur bundan jeo-toplumsal çatışmalar üstüne konuşabilecek biri olmadığım sonucunu çıkarabilir.

Duyumsadığım birçok bağlılık arasından ikisini açıkça betimlemek istiyorum: Biri Kritik Bölgelerle ilgili ve daha sonra yayımlayacağım araştırmalarımın konusunu oluşturuyor; ötekiyle de bu gözlemlerimi sona erdirmek istiyorum.

Ayak basmak* demek, ister istemez ayağın bir yere basması demektir. Bundan sonra yazdıklarım birlikte yaşamak istediğimiz insanlarla yürütülecek son derece riskli diplomatik pazarlığa bir giriş olarak okunmalı. Sonuçta, ben ayağımı Avrupa'ya basmak istiyorum!

Avrupa'da, bu Eski Kıta'da, İngiltere onu yüzüstü bırakması gerektiğine inanalı ve Yeni Dünya Trump sayesinde, görünüşe göre, kendine ideal olarak 1950'li yılları alan bir

* Kitabın özgün adı *Où atterrir*'dir. Sözcüğü sözcüğüne çevirirsek, "Nereye İnmeli?" diyebiliriz. *Atterrir*'in ilk anlamı daha önceki uçak benzetmesinde de olduğu gibi, uçaktan ya da gemiden inmek, karaya çıkmaktır. Demek ki, ayağı yere basmak. –çn

modern yaşam yorumunda donup kalmaya başlayalı beri jeopolitik değişti.

Artık adına *Avrupa yurdu* derken duraksadığım şeye yüzümü dönmek istiyorum. Avrupa yalnız, orası doğru, ama yalnızca Avrupa kendi tarihinin akışına yeniden egemen olabilir. Bunun nedeni tam olarak Ağustos 1914'ü dünyanın geri kalanını arkasından sürükleyerek yaşamış olmasıdır. Dünyasallaşmaya ve ulusal-etnik sınırlara dönüşe karşı.

Avrupa'nın kusurlarından kaynaklanan nitelikleri de var. Yaşlı kıta olmak yalnızca üretimden değil doğurmadan söz edildiğinde bir sakınca olmaktan çıkıp bir üstünlüğe dönüşür. Aktarım sorununun yeniden ele alınması demektir bu. Modernden çağdaş'a geçiş için umutlanmak demektir.

"Brüksel Avrupa'sı" olarak adlandırılan, yönetmeliklerin ve gizli planların Avrupa'sının bürokratik olduğu söylenir. Buna karşın, adli bir buluş olarak, yalnızca ulus-devletin halkları koruyabileceği, onlara güvenlik sağlayabileceği yönündeki, şimdilerde yeniden dört bir yanda yaygınlaşan düşünceye verilmiş en ilginç yanıtlardan biridir.

Avrupa Birliği inanılmaz bir düzenlemeyle ulusal çıkarları üst üste getirmenin, çakıştırmanın, *overlap*'inin binbir yolunu buldu. Bir ekosistem karmaşıklığına erişen, iç içe geçmiş yönetmelikleriyle bize yolu gösteriyor. Tüm sınırları aşan ekolojik değişimi ele alabilmek için edinmemiz gereken deneyim tam da bu.

Brexit'in AB'den çıkarken karşılaştığı güçlükler bile yapının ne denli özgün olduğunu kanıtlıyor, çünkü bu yapı sapasağlam sınırların ardına kapanmış egemenlik düşüncesini karmaşıklaştırmayı başardı. Bir sorunun yanıtı ortada artık: Ulus-devlet uzun süre boyunca eski aidiyetlere karşı modernleşme vektörünü oluştururken, şimdi artık

Yerelliğin öteki adı yalnızca. İçinde yaşanabilir dünyanın adı olmaktan çıktı.

Kıta Avrupa'sının günahının etnik merkezcilik olduğu, dünyaya egemen olmak istediği, dolayısıyla akla yatkın bir çerçevede tutmak için "taşralaştırılması" gerektiği söylenir.[1] Ama bu taşralaştırma hareketi bugün onu kurtarmaktadır.

Peter Sloterdijk günün birinde Avrupa'nın imparatorluktan kesin olarak vazgeçmiş ulusların kulübü olduğunu söylemişti. Brexit savunucularını, Trump'ın seçmenlerini, Türkleri, Çinlileri, Rusları bırakalım yaşasınlar imparatorluk düşleriyle.[2] Biliyoruz ki, haritacılık anlamında bir bölgede hüküm sürmeyi hâlâ istiyorlarsa, bu açıdan bizim bugün hem bize hem de onlara egemen olan Yerküre'ye egemen olma şansımızdan daha fazla şansları yok.

Avrupa küresel uzam üstündeki etki alanının ne denli hassas olduğuna tanık oldu. Artık bir dünya düzeni dayatmaya kalkışamaz, hayır, ama üstünde yaşanabilir bir toprağa kavuşmanın ne demek olduğunu gösterecek bir örnek sunabilir.

Sonuçta, haritacılık araçlarıyla saptanan uzam anlamında Küre'yi icat etme savında olan odur. Bu öyle güçlü –aşırı güçlü– bir koordinat sistemidir ki, yaşam biçimlerinin çokluğunun gözlemlenmesini, korunmasını, toplanmasını sağlar. Bu ilk ortak dünya tasarımıdır; basitleştirilmiştir kuşkusuz ama ortaktır; etnik merkezcidir kuşkusuz, ama ortaktır; nesnelleştiricidir kuşkusuz ama ortaktır.

Dünyaya ilişkin aşırı haritacı, aşırı birleştirici bu bakış açısına karşı söylenebilecek her şey söylenmiştir, ben de söyledim, yine de diplomatik bir girişimin yeniden başlayabilmesi için ilk başvuru noktasını o açığa vurur.

Küre'nin elinden kaçıp gitmesine, Küreselliğe dönüşmesine engel olamaması ona özel bir sorumluluk yükler.

Küre'yi yeniden etkili kılabilmek için bu tasarıyı "küreselliken uzaklaştırmak" ona düşer. Her şeye karşın, modelini kendisinin yarattığı o ulus-devletlerin egemenliğini yeniden tanımlama görevi de onundur.

Evet, Avrupa dünyaya "egemen" olabileceğini düşündüğü zamanlarda tehlikeliydi, ama küçülüp ufacık bir fare gibi tarihten gizlenmeye çalışsa daha da tehlikeli olmaz mıydı sizce? Kendi yarattığı modernleşme biçimini "çağırma"nın her anlamıyla çağırma eğiliminden nasıl kurtulabilirdi ki? Kendi işlediği suçlardan ötürü, küçüklük ona yasaklanmıştır.

Bu suçlar arasında en önemlisi yerlere, yurtlara, ülkelere, kültürlere yerleşebileceğine inanmaktı, gerek oraların sakinlerini ortadan kaldırarak, gerek yaşam biçimlerinin yerine kendininkini getirerek – bunu da zorunlu "uygarlaşma" adına yaptı. Bildiğimiz gibi, Küre'nin imgesini ve bilimsel biçimini olanaklı kılan şey de bu suçtur.

Ama bu suç bile elindeki kozlardan biridir: Onu sonsuza dek *suçsuzluktan*, gerek geçmişten koparak yepyeni bir tarih yazılabileceği, gerek ciddi ciddi tarihe kaçılabileceği düşüncesinden kurtarmıştır.

Avrupa ilk kez aşağıdan birleştiğine göre –kömür, demir ve çelik–, birleşecek ikinci Avrupa da *aşağıdan*, kalıcı bir toprak gibi basit bir madde aracılığıyla birleşecektir. Birleşen ilk Avrupa son savaştan sonra söylendiği gibi "yerlerinden olmuş" milyonlarca insana ortak bir ev verebilmek için birleştiğine göre, ikincisi de bugün yerlerinden olan insanlar aracılığıyla ve onlar için birleşecektir.

Şu anda modernleşmenin açtığı uçurumlara dönmüyorsa Avrupa'nın bir anlamı kalmaz. Düşünümsel bir modernleşme düşüncesine kazandırılabilecek en iyi anlam budur.[3]

Her şekilde, düşünümselliğin bir başka anlamı dayatılıyor ona: dünyasallaşmanın geri tepmesi. Bunu unutsaydı, göçler geçmişte yaptıklarından kurtulamayacağını ona anımsatırdı.

Kuzu postuna bürünmüş kişiler onca insanın Avrupa sınırlarını aşıp, "evimize" "kendi evleriymiş gibi" yerleşmesine kızıyorlar. Bunu önceden, "büyük keşifler"den önce, sömürgeleştirmeden önce, bağımsızlaşmalardan önce düşünmek gerekiyordu.

Büyük Yer Değiştirme'den korkuyorsanız, işe "bakir topraklara" kendi yaşam biçiminizi getirmekle başlamamalıydınız.

Avrupa potansiyel göçmenlerle yüzyıllık bir anlaşma imzalamış gibi: Size sormadan evinize geldik; siz de sormadan evimize geleceksiniz. Her şey karşılıklı. Bundan kaçış yok. Tüm halkların topraklarını ele geçirdiği için, tüm halklar şimdi ona doğru yürüyor.

Avrupa ayrıca başka yerkürelilerle de bir anlaşma imzalamış gibi görünüyor, onlar da sınırlarını ele geçirmek için ilerlemeye başladı: Okyanusların suları, kurumuş ya da kabarmış ırmaklar, iklim değişikliğine yakalanmamak için olabildiğince çabuk göç etmek zorunda kalan ormanlar, mikroplarla asalaklar, hepsi bir büyük yer değiştirmenin peşinde. Sormadan evimize geldiniz; biz de sormadan evinize geleceğiz. Tüm kaynaklardan yararlanıldığı için, haklı olarak aktörlere dönüşen bu kaynaklar, tıpkı Birnam Ormanı gibi, kendilerinin olan şeyleri geri almak üzere ilerlemeye başladı.

Zamanın üç büyük sorunu kısmen onun topraklarına yöneltilebilir: Eksi-dünyasallaşmadan nasıl kurtulacağız? Yer sisteminin insan eylemlerine tepkisine nasıl göğüs gereceğiz? Sığınmacıları ağırlamak için nasıl örgütleneceğiz?

Başkaları bunu yapmayacak demek değil bu. Avrupa'nın, tarihi yüzünden, bu konuda ön ayak olması gerekiyor demek, çünkü baş sorumlu o.

İyi de hangi Avrupa? Kimdir Avrupalı? Güzelim yaşam alanı sözünü bu bürokratik ve ruhsuz şeyle nasıl ilişkilendireceğiz?

Avrupa ruhsuzmuş! Hiç tanımamışsınız onu! O onlarca dil konuşur – sığınmacıları sayesinde binlerce. Kuzeyden güneye, doğudan batıya yüzlerce birbirinden farklı ekosisteme yayılır. Her yerinde, arazinin her kıvrımında, her sokak köşesinde, sakinlerinden her birini başkalarına bağlayan savaşların izleri vardır. Kentleri vardır, ama ne kentler! Avrupa görkemli kentlerin takımadasıdır. O kentlere bir bakarsanız, insanların neden oralarda –ya da çevrelerinde– yaşama olanağı için dört bir yandan akın ettiğini anlarsınız.

Sınırları ve tüm egemenlik türlerini olabilecek her şekilde örüp örüp sökmüştür. Yüzyıllardır demokrasinin tadına bakmaktadır. Kendini dünya yerine koyamayacak denli küçük, ufak bir toprak parçasıyla yetinemeyecek denli büyüktür. Zengindir, inanılmayacak denli zengindir ve zenginliğinin dayanağı bütünüyle –bilindiği gibi, kısmen, çünkü başkalarının topraklarını işgal etmiş, yakıp yıkmıştır!– yakılıp yıkılmamış bir topraktır.

İnanması güç ama kırlarını, manzaralarını, yönetimlerini, daha çökmemiş refah devletlerini korumayı başarmıştır.

Kusurlarından kaynaklanan bir başka üstünlüğü de şudur: Ekonomiyi bütün gezegene yayarken, ondan büsbütün zehirlenmemeyi becermiştir.

Ekonomizasyon için geçerli olan şey modernleşme için de geçerlidir: Bu Avrupalıların kendilerini kısmen de olsa usta işi panzehirlerle korudukları, dışarıya satılan bir zehirdir.

Sınırları açık değil midir? Nerede sona erdiğini bilmiyor musunuz? Peki ama hangi yerküreli organizmanın nerede başlayıp, nerede sona erdiğini söyleyebiliriz? Avrupa kendince dünyasaldır, tıpkı tüm yerküreliler gibi.

Görünen o ki, başka kültürler onun "çökmekte" olduğunu söyleyip, karşısına kendi yaşam biçimlerini koymak istiyor: Demokrasiden vazgeçen o halklar göstersinler bakalım niteliklerini – bırakalım kararı başka halklar versin.

İşte Avrupa kendi tarihinin akışına yeniden egemen oluyor. Bütün dünya olmak istemişti. Bir kez intihara kalkıştı. Sonra bir daha. Az kalsın başaracaktı. Sonra Amerikan şemsiyesine sığınarak tarihten kaçabileceğini sandı. Bu hem manevi hem de atomik şemsiye ters döndü. Şimdi yalnız ve korumasız. Şimdi egemen olacağını sanmadan tarihe geçmenin tam zamanı.[4]

Taşra mı? İyi ya, bize gereken şey de tam olarak bu: modernleşmeden *sonra*, modernleşmenin kesin olarak yerlerinden ettiği *insanlarla birlikte*, bir yerde yaşamanın ne olduğunu yerel, evet, demek ki taşraya özgü bir biçimde denemeliyiz.

Avrupa tarihinin başlangıcında olduğu gibi evrensellik sorununu yeniden ele alıyor, ama bu kez kendi önyargılarını herkese dayatmak için koşuşturmuyor.

Ancak bir Eski Kıta, müşterekleri sıfırdan ele alıp bugünkü evrensel durumun, modernleşmenin kalıntıları arasında gelişigüzel oturulabilecek bir yer arayarak yaşamak olduğunu ürpererek de olsa fark edebilir.

Sonuçta beklenmedik bir barbarlığa dönüşün yaşandığı, eski "Batı"yı oluşturanların bir dünya düzeni kurma düşüncesinden bile vazgeçtiği sırada, müşterek dünya sorununu yeniden ele almak bin yıllık tarihinin daha olumlu bir yorumu olmaz mı?

Avrupa'nın Küre olarak kavramak istediği Yerküre, kendini ona bir kez daha Yerküresellik olarak sunuyor, *bu onun hiç de hak etmediği ikinci bir şans*. Bu da dünyada ekolojik zincirden boşanmanın en büyük sorumlusu bölgeye yakışan bir durum. Ve yine onun lehine dönebilecek bir zayıflık.

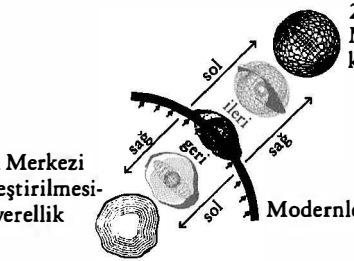
Kendisine toprak arayan herkesin yurduna dönüşebileceği açık. "İsteyen herkes Avrupalı olabilir." Ben onunla, bu kırış kırış olmuş, yara izleriyle dolu Avrupa'yla gurur duymak, ona ülkem –başkalarının sığınağı– demek istiyorum. Benden bu kadar. İsterseniz şimdi de siz kendinizi tanıtın da rotanızı nereye çevirmek istediğinizi, kimlerle birlikte yaşamayı kabul edeceğinizi biraz öğrenelim.

Bu metnin ilk halinde Alexandre Arènes'in (figürleri ona borçluyum), Pierre Charbonnier'nin, Deborah Danowski'nin, Gérard de Vries'nin, Maylis Dupont'nun, Jean-Michel Frodon'un, François Gemenne'in, Jacques Grinevald'ın, Émilie Hache'ın, Graham Harman'ın, Chantal Latour'un, Anne Le Strat'ın, Baptiste Morizot'nun, Dominique Pestre'in, Isabelle Stengers'in ve Clara Soudan'ın çoğunlukla ayrıntılı yorumlarından yararlanılmıştır. Hepsini göz önünde bulundurmaya çalıştım.

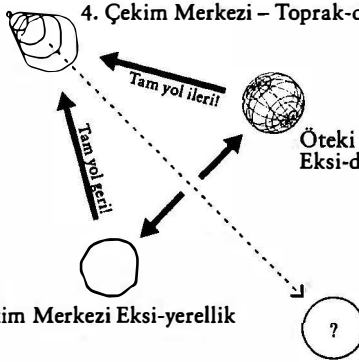
Bu metindeki bazı parçalar şu makalelerden alınmıştır: "L'Europe seule. Seule l'Europe", Benoît Hamon, Yannick Jadot ve Michel Wieworka (der.), *La Politique est à nous* içinde, Robert Laffont, Paris, 2017, s. 269-276 ve "L'Europe refuge", Heinrich Geiselberger (der.), *L'Âge de la régression* içinde, Premier parallèle, Paris, 2017, s. 115-126 [Türkçesi için bkz. *Büyük Gerileme*, *age*.].

Ayrıca gazete yazıları: "Propositions pour recaler nos GPS politiques", *Libération*, 3 Şubat 2016; "Comment ne pas se tromper sur Trump", *Le Monde*, 13 Aralık 2016.

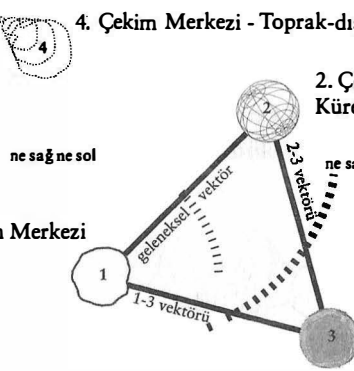
Bu araştırmaların bir bölümü "Politiques de la terre à l'époque de l'anthropocène" (USPC-Sciences Po) tasarısı sayesinde yürütülmüştür.

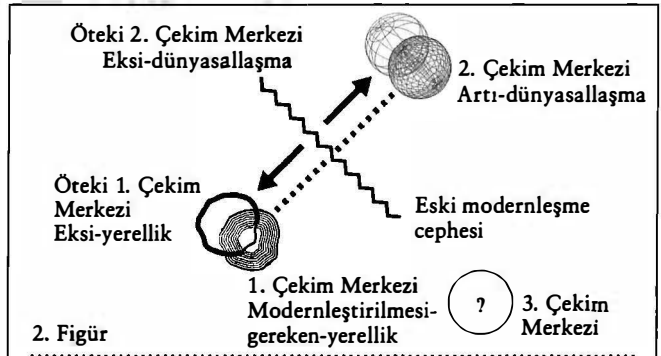
1. Figür

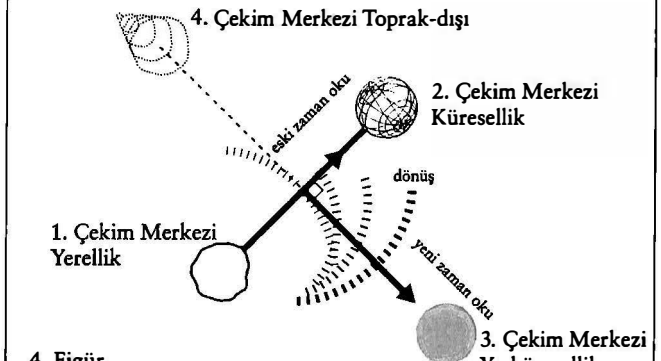
3. Figür

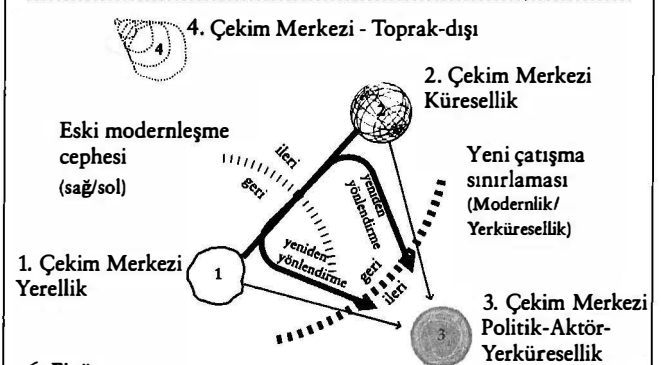
5. Figür

2. Figür

4. Figür

6. Figür

Notlar

I.

1. "We've readenough books." Donald Trump'ın damadının sözü, aktaran Sarah Vowell, *New York Times*, 9 Ağustos 2017.
2. Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli, Profil Yayınları, İstanbul, 2016.
3. Yeni İklim Rejimi ifadesini Bruno Latour geliştirmiştir (*Face à Gaïa. Huit conférences sur le Nouveau Régime Climatique*, Les Empêcheurs de penser en rond / La Découverte, Paris, 2015).

II.

1. Katolikler, Papa Franciscus'un *Laudato Si!* adlı genelgesinde (Vatikan, La Santa Sede, 2015) açıkça dile getirilse de ekolojik felaketle yoksulluk arasındaki bağı görmezden gelmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar.
2. Bu sorunlara aldırmayan Başkan Macron bile konuya el atıp #MaketheEarthGreatAgain! sloganını ortaya koymak zorunda kaldı.
3. Dina Ionesco, Daria Mokhnacheva ve François Gemenne, *Atlas des migrations environnementales*, Presses de Sciences Po, Paris, 2016.
4. COP21 için hazırlanan INDC'lerde (BM jargonunda *Intended Nationally Determined Contributions* [Ulusal Katkı Niyet Beyanı]) okuduğumuzda her ülkenin gelişme tasarılarını okuyabiliyoruz (bkz. <diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/climat/paris-2015-cop21/les-contributionsnationales-pour-la-cop-21>, 7 Ağustos 2017'de görüntülenmiştir).

III.

1. Yıkıntılar arasında yaşamayı öğrenme ifadesinin kaynağı Anna Lowenhaupt Tsing'in çok önemli kitabıdır: *Le Champignon de la fin du monde. Sur les possibilités de vivre dans les ruines du capitalisme* (Fransızca çevirisi

Philippe Pignarre), Les Empêcheurs de penser en rond/La Découverte, Paris, 2017. Bu sav başka örnekler üzerinden yeniden ele alınıp geliştirilmiştir: *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene,* Anna Loewnhaupt Tsing, Nils Burandt, Elaine Ganet, Heather Anne Swanson (der.), University Minnesota Press, Minneapolis, 2017.

IV.

1. Modernleşme cephesi düşüncesi ve onun politik duyarlıkları sınıflandırma biçimi daha önce işlenmişti: Bruno Latour, *Biz Hiç Modern Olmadık*, çev. İnci Malak Uysal, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2008.
2. Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm, Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
3. Genel kabule göre, küçük harfle *terre* (toprak, yer) insan eyleminin geleneksel çerçevesine, büyük harfle *Terre* (Yerküre) bütünüyle kurulu olmadığı için bir tür politik işlev kazandırılan bir eyleme gücüne denk düşer.

V.

1. Bu konuyla ilgili olarak örneğin bkz. Spencer Weart, *The Discovery of Global Warming*, Harvard University Press, Cambridge, 2003.
2. Jean-Baptiste Fressoz, *L'Apocalypse joyeuse. Une histoire du risque technologique*, Seuil, Paris, 2012.
3. Naomi Oreskes ve Erik M. Conway, *Merchants of Doubt,* New York, 2010
4. Tarihler kesinlikle çok belirsiz ama Thomas Piketty'nin verileriyle (*Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*, çev. Hande Koçak, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015) ve Dominique Pestre'in ekonomi biliminin ekolojiyi nasıl kendi içinde eritip yumuşattığını gösteren özenli incelemeleriyle çelişkili değil. Özellikle bkz. Dominique Pestre, "La mise en économie de l'environnement comme règle, 1970-2010. Entre théologie économique, pragmatisme et hégémonie politique", *Écologie et Politique*, 52, 2016. Roma Kulübü'nün 1972 tarihli raporuna verilen tepkiler bu zamandizin konusunda başvuru noktası olarak görülebilir. Bkz. Élodie Vieille-Blanchard, *Les Limites à la croissance dans un monde global. Modélisations, prospectives, réfutations*, Tez, EHESS, Paris, 2011.

5. *Titanic*'in deniz kazasından kurtulan sahibinin şaşırtıcı psikolojik portresi için bkz. Frances Wilson, *How to Survive the Titanic: The Sinking of J. Bruce Ismay*, Harper, New York, 2012.
6. David Kaiser ve Lee Wasserman'ın iki makalesi, "The Rockefeller family fund takes on ExxonMobil", *New York Review of Books*, 8 ve 22 Aralık 2016. Geoffrey Supran ve Naomi Oreskes, "Assessing ExxonMobil's climate change communications (1977-2014)", *Environnemental Research Letters*, 12, 2017.
7. Evan Osnos, "Quand les ultra-riches se préparent au pire", *Le Crieur*, 7, 2017, s. 7-21 (30 Ocak 2017 tarihli *New Yorker*'dan Fransızcaya çevrilmiştir).

VI.

1. Komplo teorilerindeki sorun, Luc Boltanski'nin de çok iyi gördüğü gibi, kimi zaman gerçeğe fazlasıyla uygun olmalarıdır (Luc Boltanski, *Énigmes et Complots. Une enquête à propos d'enquêtes*, Gallimard, Paris, 2012). Nancy Maclean'in yeni kitabını okuyunca buna inanası geliyor insanın (*Democracy in Chains: The Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America*, Penguin Random House, Londra, 2017).
2. Dominique Pestre, *Introduction aux* Science Studies, La Découverte, Paris, 2006, bir sunum ve eğitimbilimsel bir özet için: Bruno Latour, *Cogitamus. Six lettres sur les humanités scientifiques*, La Découverte, Paris, 2010.
3. James Hoggan, *Climate Cover-Up. The Crusade to Deny Global Warming*, Greystone Books, Vancouver, 2009.
4. Bkz. Erik M. Conway ve Naomi Oreskes'in küçücük ve çok sarsıcı kitabı, *Batı Uygarlığının Çöküşü*, çev. Oya Tuğcu Özağaç, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.
5. Yorumcular bunun bilincinde demek değil bu. Entelektüellerin "büyük gerileme"yle –başka bir deyişle, "popülizmin yükselişi" karşısında hissettikleri şaşkınlıkla– ilgili söylediklerini bir araya getiren, on iki dilde yayımlanan, bildiri niteliğindeki bir kitapta, yalnızca tek bir bölüm, benimki, bu sorunu işliyor: Heinrich Geiselberger (der.), *Büyük Gerileme*, çev. Merisa Şahin, Aslı Biçen, Ahmet Nüvit Bingöl, Orhan Kılıç, Metis, İstanbul, 2017.

VII.

1. Bkz. Singularity University'nin sitesi: <su.org>, 7 Ağustos 2017'de görüntülenmiştir.
2. Gerek Sağ'da, gerek Sol'da, fark edilebilir bir kimlikle yetinme ve politikayı pazarlık konusu yapılamayacak değerlere bağlılık olarak tanımlama yönündeki yoğun taleplerin artışı, ikinci kutbun, demek ki Küre kutbunun bir evrensellik tasarısı içinde kaynaşmalarını sağlayan çekim gücünü yitirdiğini gösteriyor.
3. *Sully* adlı filmle (2016) kurduğum bu bağlantı için Jean-Michel Frodon'a teşekkür ederim.
4. Eric Hazan ile Julien Coupat'nın 24 Ocak 2016'da *Libération*'da yayımlanan yazısı artık geleneksel vektöre uymanın sözkonusu olmadığını açıkça gösteriyor: "Şu yaşamın tüm veçhelerini dilim dilim *yıkmaya* başlamak istiyoruz. Şu son yıllar bunun için her yerde müttefiklerin olduğunu gösterdi bize. Yaşamlarımızın *tutunduğu* ve durmaksızın bizden kaçmaya çalışan *her şeyi dünyaya döndürüp denetimi yeniden ele geçirmeliyiz*. Bizim hazırladığımız şey bir baskın değil, sürekli bir *eksiltme* hareketi, duyulur dünya üstünde gezinen her türlü politikanın özenli, yumuşak ve yöntemli bir biçimde yıkımı." Kalın italikler bana ait. Bu *destitution* (yıkma) sözcüğü –*restitution* (onarma) daha doğru olabilirdi– İngilizce *reclaim* sözcüğüne iyi bir karşılık olabilir.

VIII.

1. Jeremy W. Peters'ın makalesinin de açıkça gösterdiği gibi tutucu düşünceden farklıdır ("They're building a Trump-centric movement. But don't call it trumpism", *New York Times*, 5 Ağustos 2017.
2. 20. yüzyılın sonundan beri, iklim sorunu çocuk aldırma ya da Darwincilik karşıtlığı gibi Cumhuriyetçileri tanımlayan temel konulardan birine dönüştü. EPA'nın (Çevre Koruma Dairesi) yeni başkanı Scott Pruitt'in iklim sorunuyla ilgili bilgileri geçersiz kılma politikası başkanınınkinden daha tutarlı.
3. Bir de şöyle ilginç bir yenilik var: Ateş gücünün kaynağı yalnızca atom silahları ya da başka silahlar değil, ayrıca örneklere göre, +3,5 derecelik bir iklim. Kimileri +5 dereceden, +7 dereceden, hatta +8 dereceden söz ediyor...

IX.

1. Jeo-tarih izleğini Dipesh Chakrabarty'nin ünlü bir makalesi devreye sokmuştur: "The climate of history: Four theses", *Critical Enquiry*, 35, 2009 kışı, s. 197-222. Ayrıca bkz. Émilie Hache'ın derlediği metinlerde ona ayrılan bölüm: *De l'univers clos au monde infini*, Éditions Dehors, Paris, 2014.
2. Émile Hache, *Reclaim. Recueil de textes* écoféministes, Cambourakis, Paris, 2016.
3. Yeniden öğrenme aşamasındaki bu modern zihin figürünü Michel Tournier, Cuma'nın sabırla adasında daha önce olduğu gibi bir yabancı olmamak için nasıl davranması gerektiğini anlattığı Crusoe'yla çizmiştir. Sahiple mülkiyet arasındaki ilişkilerin bir başka tersine dönüşü. Bu öyle eksiksiz bir dönüştür ki, Crusoe sonunda Speranza Adası'nda *kalmaya* karar verir! *Cuma ya da Pasifik Arafı*, çev. Melis Ece, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
4. Clive Hamilton, Christophe Bonneuil ve François Gemenne, *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis: Rethinking Modernity in a New Epoch*, Routledge, Londra, 2015.
5. Dikkat çekici bir sunum için bkz. Timothy Lenton, *Earth System Science*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
6. Başrol oyuncusu olarak insan figürünün geri dönüp dönmeyeceği konusundaki şiddetli tartışma da bundan kaynaklanıyor. İki uç için bkz. Donna Haraway, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Duke University Press, Dunham, 2016 [Kolektif Kitap'ın yayın programındadır. –yhn] ve Clive Hamilton, *Defiant Earth: The Fate of Humans in the Anthropocene*, Polity Press, Cambridge, 2017.
7. Poe'yla iklim krizi arasındaki bu bağlantı için Aurélien Gamboni'ye ve Sandrine Tuxeido'ya teşekkür ederim.

X.

1. Geriye dönük olarak "ekolojik" olarak adlandırdığımız kaygının eskiliği, demek ki özellikle romantik gelenekleri keşfetmek üstüne bkz. Serge Audier, *La Société* écologique *et ses ennemis. Pour une histoire alternative de l'émancipation*, La Découverte, Paris, 2017.
2. <globalwitness.org/en/campaigns/environmentalactivists/dangerous-ground>, 7 Ağustos 2017'de görüntülenmiştir.

3. Bruno Karsenti ve Cyril Lemieux, *Socialisme et sociologie*, Éditions de l'EHESS, Paris 2017. Burada son derece ihtiyatla, Durkheim'ın da belki genişletmeyi kabul edeceği bir "toplum" hakkında ekolojinin söyleyecek bir şeyleri olabileceğini kabul ederler...
4. Tüm bu konularda, seçilmiş biri ve danışman olarak deneyimlerini bana aktaran Anne Le Strat'a teşekkür ederim.
5. Blair'den Macron'a kadar. Ama aynı zamanda, daha ciddi olarak, toplumsal kuram alanında. Bkz. Anthony Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde, Radikal Politikaların Geleceği*, çev. Müge Sözen ve Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

XI.

1. Gilles Deleuze genelde bu farka bu anlamı kazandırır: Fark yapı gereği ortaya çıkar, kesinlikle olumsal değildir.
2. Küçülme izleğinin doğurduğu duygulanımlarla ilgili bir sorundur bu. Modern ufukta, geri gidilmeksizin küçülmeye başlanamaz. O zaman ufkun değiştirilmesi gerekir. Maylis Dupont'un ileri sürdüğü *refah* gibi başka terimlerin önerilmesi de bundan önemlidir. Yeni vektör boyunca, ilerleyemiyorsak da en azından *refah* içinde yaşayacağımızı umabiliriz.
3. Bu sürekliliğin önemini vurguladığı için Pierre Charbonnier'ye teşekkür ederim. Bundan sonraki bölümlerde onun üstünde çalıştığı yeni metinden çok yararlandım. Ayrıca bkz. Pierre Charbonnier, Bruno Latour ve Baptiste Morizot, "Redécouvrir la terre", *Tracés*, 2017, s. 227-252.
4. Anna Tsing her bahsi dört çekim merkezi arasında ele alan, bundan daha iyi bir şema önerir. Öylesi gerçekten de daha gerçekçi olacaktır ama o şemanın çizimi daha güçtür. Bkz. Kişisel bildiri, Aarhus, Haziran 2016.
5. Bruno Latour ve Peter Weibel, *Making Things Public: Atmospheres of Democracy*, MIT Press, Cambridge, 2005.
6. Noortje Marres, *Material Participation: Tehcnology, the Environment and Everyday Publics*, Palgrave, Londra, 2012. "*No issue, no politics*" (Sorun yoksa politika da olmaz) gibi güzel bir sloganı da Marres'a borçluyuz.

XII.

1. Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm*, *age.*
2. Toplumsallığı inceleyen sosyologların yalnızca ortaklıklar sosyolojisini

(buna aynı zamanda aktör ağ denir) konumlandırırken karşılaştıkları güçlükler, küçültülmüş haliyle, ekolojik sorunlar konusunda ne yapılacağına karar verme açısından sosyalist hareketlerin yavaşlığıyla neredeyse kusursuz bir koşutluk sergiler. "Kolektif"in bu şekilde bir araya gelmiş ortaklık yelpazesini genişleterek "toplumsal"ın yerine geçebilecek bir terim olduğunu anımsatalım. Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*, Oxford University Press, Londra, 2005.

3. Terim insan etkinliğinin gezegen üstündeki etkisinin hızlı ve sürekli artışına işaret eder ve genelde savaş sonrası dönemden başlatılır. İsterseniz, buna "Görkemli Otuz Yıl"ın distopik biçimi diyebiliriz. Will Steffen, Wendy Broadgate, Lisa Deutsch, Owen Gaffney ve Cornelia Ludwig, "The trajectory of the anthropocene: The great acceleration", *The Anthropocene Review*, 1-18, 2015.
4. "Devrimci ruhun yok oluşu", "yeni ütopyalar yaratma" ya da "yeni seferber edici mitler" önerme gerekliliği konularındaki yakınmaların da hâlâ vurguladığı bir takılıp kalma bu. Aynı tarihsel yörüngenin üstünden düşler kurmayı sürdürebilmek için ileri sürülen çareler.

XIII.

1. Pierre Charbonnier, "Le socialisme est-il une politique de la nature? Une lecture écologique de Karl Polanyi", *Incidences*, 11, 2015, s. 183-204.
2. Burada, Naomie Klein'ın kitabında (İşte Bu Her Şeyi Değiştirir, çev. Osman Akınhay, Agora Yayınları, İstanbul, 2015) sorulan soruyu yeniden ele alıyor, tam da politik başvuru noktalarının hareketsizliği yüzünden –özellikle de kapitalizm teriminin yarattığı donup kalma yüzünden– bu kadar az şeyin değişmesini anlamaya çalışıyoruz.
3. Ya da yeniden sorunu doğal bir biçime sokan bir modelden çıkmayı başaramadılar. Bu "metabolizma" gibi biyolojik metaforların hepsinde rastlanan bir sorundur. Doğa mefhumlarının canlandırmak istediğimiz politikayı zayıflatmaması için baştan ele alınması bu yüzden önemlidir. Bkz. Jason Moore, *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*, Verso, New York, 2015. Bu kitabın adı (Yaşam Ağında Kapitalizm: Ekoloji ve Sermaye Birikimi) belirlemeye çalıştığımız sorunu yineliyor.
4. Timothy Mitchell, *Karbon Demokrasi. Petrol Çağında Siyasal İktidar*, çev. Fırat Berksun, Açılım Kitap, İstanbul, 2014.

5. Trump'ın kömüre dönüşü takıntı haline getirmesi (*King Coal* [Kral Kömür]) yeni jeopolitiği neredeyse kusursuz bir biçimde yansıtıyor: bir yanda dumanlı ve düşlenen bir ütopya, öte yanda artık var olmayan bir yerkürede ve elli yıl geride kalmış bir dönemde onunla ilişkilendirilecek tüm toplumsal ilişkiler.
6. Bu karşıtlığı Michel Lussault'dan (*De la lutte des classes à la lutte des places*, Fayatd, Paris, 2009) aldım, ama ileride göreceğimiz gibi biraz daha farklı bir anlamda. "Jeo-toplumsal"ın ikiciliği sürdürdüğünü ve özellikle tireyi vurguladığını kabul ediyorum. Bu durum yeni şarabın eski tulumlara konmasını gerektiriyor [Kutsal Kitap, Matta 9:17'ye gönderme. –çn].

XIV.

1. <diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/climat/paris-2015-cop21/les-contributionsnationales-pour-la-cop-21> adresinden alınmış, 7 Ağustos 2017'de görüntülenmiştir.
2. Bruno Latour, *Politiques de la nature. Comment faire entrer les sciences en démocratie*, La Découverte, Paris, 1999.
3. Timothy Mitchell'in çalışması (*Karbon Demokrasi, age.*) bütünüyle bir sınır biliminden bir sınırsızlık bilimine dönüşü anlamaya çalışmaktadır.
4. Bu terimi Edmund Husserl devreye sokmuştur. Sonsuz evren izleği Alexandre Koyré'nin klasik kitabını (*Kapalı Evrenden Sonsuz Evrene*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 2014) akla getirir.
5. Bkz. Dominique Pestre'in hazırladığı, Seuil Yayınları'ndan çıkan ve evrensellik üreticilerini tarihsel bağlama oturtmayı, özellikle de coğrafi olarak yerlerini belirlemeyi başaran üç ciltlik olağanüstü kitap: *L'Histoire des sciences et des savoirs*.
6. Isabelle Stengers, *L'Invention des sciences modernes*, La Découverte, Paris, 1993.
7. Isabelle Stengers, *La Vierge et le Neutrino*, Paris, Les Empêcheurs de penser en rond, Paris, 2005, özellikle ek.
8. Çelişkinin kaynağı bir makinenin bir idealizm biçiminden öteye gidemeyen mekanik ilkelerine kesinlikle uymamasıdır. Gilbert Simondon'un geliştirdiği izlek: *Du mode d'existence des objets techniques*, Aubier, Paris, 1958.

XV.

1. Didier Debaise, *L'Appât des possibles. Reprise de Whitehead*, Presses du Réel, Dijon, 2015. Bu çalışma bu iki kola ayrılmanın felsefi tarihiyle ilgili son derece aydınlatıcı bir yorum sunar.
2. Émilie Hache'ın çoğunlukla yanlış anlaşılan başlığı da buradan gelir: Émilie Hache (der.), *De l'univers clos au monde infini, age.* (Kapalı Evrenden Sonsuz Dünyaya). Dünya kıvrımlarıyla sonsuzdur; evren ne kadar geniş olursa olsun bu sonsuzluğun karşısında kapalı görünür.
3. Doğalcı terimi artık standart bir tanım kazanmıştır, bkz. Philippe Descola, *Doğa ve Kültürün Ötesinde*, çev. İsmail Yerguz, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
4. Silvia Federici, *Caliban ve Cadı Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayınları, İstanbul, 2012 ve Émilie Hache'ın daha önce değindiğimiz derlemesi.
5. Molière, *Tartüf (Tartuffe)*, çev. Şehsuvar Aktaş, Ayşe Selen, Çetin Sarıkartal, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2008.
6. Gerici düşüncede, göçler yüzünden "köklü" yerli halkın yerine yabancı bir halkın geçmesinin tehlikeleri konusundaki takıntı. Bu da tüm takıntılar gibi bir başka fenomenin, bir başka büyük yer değiştirmenin varlığını, demek ki toprağın değişimini simgeleyip onu başka bir bağlama yansıtıyor.
7. Haritacılık sayesinde Gezegen'le Yerküresellik arasındaki karşıtlığı görünür kılma çabası da bundan kaynaklanır, Frédérique Ait-Touati, Alexandra Arènes ve Axelle Grégoire'ın yayımlanacak *Terra Forma* adlı tasarısında olduğu gibi.

XVI.

1. Descola'nın daha önce değindiğimiz kitabındaki, ilk bölüme göre genelde daha az yorumlanan, ilişki biçimleriyle ilgili ikinci bölümün, özellikle üretim üstüne yazılmış kısımların önemi de bundan kaynaklanır.
2. Bakış açılarının birdenbire değişmesiyle, Nastassja Martin'i de (*Les Âmes sauvages. Face à l'Occident, la résistance d'un peuple d'Alaska*, La Découverte, Paris 2016), çarpıcı Anna Lowenhaupt Tsing'i de (*Le Champignon de la fin du monde, age.*) aynı merakla okuyoruz.
3. Sébastien Dutreuil, *Gaïa: Hypothèse, programme de recherche pour le système terre, ou philosophie de la nature?*, Paris, doktora tezi, Université

de Paris-I, 2016, yakında La Découverte Yayınları'ndan çıkacak. Ayrıca bkz. Bruno Latour, *Face à Gaïa*, *age.* ve Timothy Lenton, *Earth system*, *age.*

4. Alexander von Humboldt'un yeniden göze girmesi başka türlü anlaşılan yerbilimlerine kayışın bir belirtisidir. Bkz. Andrea Wulf'un çoksatan kitabı *Doğanın Keşfi*, çev. Emrullah Ataseven, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
5. Bu metaforik ışınlanmaya Deborah Danowski ve Eduardo Viveros de Castro'nun savlarında açıkça rastlanıyor ("L'arrêt du monde", Émilie HACHE, *De l'univers clos au monde infini*'de, *age.*).

XVII.

1. Yerbilimleri alanındaki bir araştırmacı ağında, şimdiye dek ayrı ayrı çalışan dallarda elde edilmiş sonuçları birleştirerek, araştırma gereçleriyle donatılmış bölgeleri –çoğunlukla birikme havzalarını– karşılaştırmak için kullanılan terim. Tek başına kullanıldığında Kritik Bölge terimi, yaşamın –gerek ötedeki uzayın, gerek berideki derin jeolojik yapının tersine– atmosferi ve jeolojik yapıyı kökten değiştirdiği ince katmanı tanımlar.
2. Isabelle Stengers'in çalışmalarının büyük bir bölümü bilimin önemini azaltmaksızın bu geçersiz kılmayı yavaşlatmaya yöneliktir: Buna "uygarlaştırma" adını verir. Bkz. yakın tarihte, Isabelle Stengers, *Civiliser la modernité? Whitehead et les ruminations du sens commun*, Les Presses du Réel, Dijon, 2017.
3. Edwin Zaccai, François Gemenne ve Jean-Michel Decroly, *Controverses climatiques, sciences et politiques*, Presses de Sciences Po, Paris, 2012. İnsanların etkin bir biçimde bilgisiz bırakılması düşüncesini tütün konusunda Robert N. Proctor yaygınlaştırılmıştır (*Golden Holocaust: Origins of the Cigarette Catastrophe and the Case for Abolition*, University of California Press, Oakland, CA, 2012).

XVIII.

1. "Komünistlerin sorduğu soru doğru sorulmadı, öncelikle *toplumsal bir soru* olarak, demek ki bütünüyle insanla ilgili bir soru olarak sorulduğu için. Buna karşın dünyayı altüst etmeye devam ediyor", Görünmez Komite, *Maintenant*, Paris, La Fabrique, Paris, 2017, s. 127.
2. Will Steffen ve arkadaşları, "Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet", *Science Express*, 2015.

3. Amerikalı Cumhuriyetçilerin uydurduğu, iklim biliminin ABD'yi egemenlik altına almak için bir sosyalist ya da Çinli komplosu olduğu yönündeki masal yönelimsel ve doğrudan jeopolitik olarak kabul edilen bu güce apaçık bir figür kazandırır. Dolayısıyla alternatif gerçekliğin savunucuları her şeye karşın karşılaştıkları gerçekliğe oldukça açık bir biçimde işaret edebilirler.
4. Clive Hamilton, *Defiant Earth*, *age.*
5. Ormanlar, bağırsak bakterileri, şempanzeler, mantarlar ya da topraklar gibi birbirinden çok farklı varlıkların eylemliliğini açığa vuran kitapların başarısı, etki etmenin tanımındaki bu büyük dönemece tanıklık eder. Vinciane Despret de paradigmadaki bu değişime işaret etmiştir. Özellikle bkz. Vinciane Despret, *Que diraient les animaux si on leur posait les bonnes questions?*, La Découverte/Les Empêcheurs de penser en rond, Paris, 2012.
6. Whitehead'ın geliştirdiği organizma felsefesinin önemi de bundan kaynaklanır. Bu felsefeyi Isabelle Stengers yenilemiştir (*Penser avec Whitehead. Une libre et sauvage création de concepts*, Seuil, Paris, 2002).
7. Terimi öneren Emanuele Coccia, *La Vie des plantes. Une métaphysique du mélange*, Payot, Paris, 2016.
8. Michel Callon, *L'Emprise des marchés. Comprendre leur fonctionnement pour pouvoir les changer*, La Découverte, Paris, 2017.
9. Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm*, *age.*
10. Burada, bir açıdan, Montesquieu'nün apaçık bir biçimde "iklim" mefhumuyla ilişkilendirerek anladığı anlamda eski "kanun" sözcüğüyle karşılaşıyoruz. Bu sözcük uzun süre boyunca, *Kanunların Ruhu Üzerine* gibi bir çalışmayı kaleme almayı gerektiren Yeni İklim Rejimi'ne dek yanlış anlaşılmıştır. Montesquieu yorumunu Gerard de Vries'ye borçluyum.
11. Macron'la Trump'ın 14 Temmuz 2017'de, Champs-Élysées'deki birliklerin geçit törenini birlikte selamlamasını görmek de bu yüzden tuhaf gelmiştir insanlara...

XIX.

1. Cyril Dion ile Mélanie Laurent'ın belgeselini (*Yarın*, 2015) izledikten sonra birçok insanın yaptığı gibi.
2. "Görünmez Komite"nin hem devrimci hem de tuhaf biçimde Hıristiyan

tinselliğiyle dolu metni (*Maintenant*, *age.*), gösterilerde başa geçmek için "polise saldırmak"tan başka uygulamada pek bir çözüm önermez.

3. Michael Hardt'la Antonio Negri'nin tasarısının (İmparatorluk, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018) ilginç bir biçimde Assisili Francesco'ya övgüyle sona erdiği anımsanacaktır.
4. Starhawk, *Parcours d'une altermondialiste. De Seattle aux Twin Towers* (Fransızcaya çeviren Isabelle Stengers ve Édith Rubinstein), Les Empêcheurs de penser en rond, Paris, 2004.
5. Marc Robert ve grubunun olağanüstü tasarısına yatırım yaparak, bkz. Heng Rao, Luciana C. Schmidt, Julien Bonin ve Marc Robert'in makalesi, "Visible-light driven methane formation from CO_2 with a molecular iron catalyst", *Nature*, 17 Temmuz 2017.
6. Baptiste Morizot'nun tasarısına göre, *Les Diplomates. Cohabiter avec les loups sur une nouvelle carte du vivant*, Éditions Wildproject, Marsilya, 2016.
7. Bkz. Marie Cornu, Fabienne Orsi ve Judith Rochfeld (der.), *Dictionnaires des biens communs*, PUF, Paris, 2017.
8. Hannah Landecker, "Antibiotic resistance and the biology of history", *Body and Society*, 2015, s. 1-34. Beni bu şaşırtıcı makaleyle tanıştırdığı için Charlotte Brives'e teşekkür ederim.
9. Donna Haraway, *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness,* Prickly Paradigm Press, Chicago, Illinois, 2003.
10. Yurtlarının tanımını gerçekten yeniledikleri için Mielle, Chatelperron ve Dompierre-sur-Besbre'de gerçekleştirilen keşif çalışmalarına katılanlara teşekkür ederim.
11. Philippe Grateau, *Les Cahiers de doléances. Une lecture culturelle*, Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2001.

XX.

1. Dipesh Chakrabarty, *Avrupa'yı Taşralaştırmak*, çev. İlker Cörüt, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
2. Peter Sloterdijk, *Si l'Europe s'éveille*, Mille et une nuits, Paris, 2003.
3. Ulrich Beck, Anthony Giddens ve Scott Lash'in başka bir anlamda devreye soktuğu bir terim (*Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Stanford University Press, Stanford, 1994).

4. Angela Merkel de Trump'ın Paris anlaşmasından çekilmesinin ertesi günü, 28 Mayıs 2017'de bunu açıkça ifade etmiştir: "Biz Avrupalılar yazgımızı kendimiz çizmeliyiz."

"Yaşayabileceğimiz bir toprağı nasıl bulacağız? [...] Nereye gideceğimizi de, nasıl yaşayacağımızı da, kimlerle birlikte yaşayacağımızı da bilmiyoruz. Bir yer bulmak için ne yapmalıyız? Yönümüzü nasıl bulacağız?"

Toprak mefhumunun yapısı değişiyor, tüm aidiyetler dönüşüm sürecinde, herkes evrensel anlamda paylaşılabilir bir dünyanın, içinde yaşanabilir bir toprağın eksikliğiyle karşı karşıya ve yerküre direnmeye başladı; tarihte ilk defa insan toplumları, yer sisteminin insan eylemine verdiği tepkileri kavramak zorunda... Bruno Latour, *Rota*'da çizdiği bu manzaranın "belli bir tarihsel eğrinin sonu"na işaret ettiğini iddia ediyor ve bunu toplumsal sınıf mücadelesinin, bir jeo-toplumsal yer mücadelesine dönüşümü olarak yorumluyor.

Latour dünyanın karşılaştığı üç büyük sorunu bu dönüşüm temelinde değerlendirerek göç krizinin, iklim durumunun inkârının ve inanılmaz boyutlara ulaşan eşitsizliğin aslında tek bir olay olduğunu iddia ediyor. Artık Küresellik/Yerellik, Sağ/Sol, Batı hayranlığı/karşıtlığı üzerinden politika yapmanın geçersiz kaldığını, onun yerine "Modernleşmenin birbiriyle çelişkili kıldığı, aslında birbirini tamamlayan iki hareketi" gözetmemiz gerektiğini söylüyor: bir yandan toprağa bağlanmak, öte yandan dünyasallaşmak.

kolektif kitap

kolektif imkân

www.kolektifkitap.com

9 786052 205310